

Jumalan Sanaa, opettavaisia tarinoita vai tapaperinteen taustaa?

Raamattuoppiaines alakoulun 1–2 -luokkien
uskonnon oppikirjoissa vuosina 1950–2010

Itä-Suomen yliopisto, teologian osasto
Läntinen teologia
Pro gradu -tutkielma, tammikuu 2015
Uskonnonpedagogiikka
Säde Pokka

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto									
Tekijät – Author Säde Pokka											
Työn nimi – Title Jumalan Sanaa, opettavaisia tarinoita vai tapaperinteen taustaa? Raamattuoppiaines alakoulun 1-2 -luokkien uskonnon oppikirjoissa vuosina 1950 - 2010											
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages								
Uskonnonpedagogiikka	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">Pro gradu -tutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;">X</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Sivuainetutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Kandidaatin tutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Aineopintojen tutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> </table>	Pro gradu -tutkielma	X	Sivuainetutkielma		Kandidaatin tutkielma		Aineopintojen tutkielma		Tammikuu 2015	109 s. + 2 liitettä (5 s.)
Pro gradu -tutkielma	X										
Sivuainetutkielma											
Kandidaatin tutkielma											
Aineopintojen tutkielma											
Tiivistelmä – Abstract											
<p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla ja selittää alakoulun 1-2 -luokkien uskonnon oppikirjojen raamattuoppiaineudessa vuosina 1950–2010 tapahtunutta muutosta. Tutkimukseni teoriataustana on historiallinen katsaus suomalaisen uskonnonopetuksen, opetussuunnitelmakäytön ja Raamatun opettamisen pedagogisten suuntausten vaiheisiin. Tutkimus on oppikirjatutkimus ja edustaa tutkimusotteeltaan laadullista tutkimusta. Tutkimusmenetelmänä on käytetty kvalitatiivista sisällönerittelyä ja sisällönanalyysia. Tutkimuksen aineistona ovat vuosina 1950–2010 ilmestyneet kansakoulun ja peruskoulun 1-2 -luokkien evankelisuterilaisen uskonnon oppikirjat (15 oppikirjasarjaa). Tutkimustehtävä hahmottuu neljän pääkysymyksen kautta: 1. Miten raamatunkertomusten määrä oppikirjoissa on muuttunut? 2. Millaisia raamatunkertomuksia oppikirjoihin on valittu? 3. Mikä on raamatunkertomusten asema ja tehtävä oppikirjoissa? 4. Mitä oppikirjoissa opetetaan Raamatun olemuksesta?</p> <p>Raamatunkertomusten määrä alakoulun 1-2 -luokkien uskontokirjoissa on selvästi vähentynyt tarkasteltavalla aikavälillä. Ajanjaksolle sijoittuu kaksi selvempää laskua kertomusten määrässä: ensimmäinen peruskouluun siirtymisvaiheessa 1970-luvulla ja toinen määrällinen vähentyminen 1990-luvulla. Peruskouluun siirtymisvaiheessa väheni Vanhan Testamentin kertomusten määrä ja selittävänä tekijänä oli uskontotiedollisten ja lasten elämänskysymyksiin liittyvien aiheiden lisääntyminen oppikirjoissa. 1990-luvun Raamatun kertomusmateriaalin vähennys selittyy ennen kaikkea uskonnon tuntimäärien vähenemisellä. Koko aikavälillä raamatunkertomusten määrä on pudonnut 1950–1960 -lukujen 68 kertomuksesta 2000-luvun 22 kertomukseen.</p> <p>Kirkkovuoden keskeisimpien tapahtumien, joulun ja pääsiäisen, kertomukset ovat säilyttäneet asemansa oppikirjoissa koko tutkittavan aikavälin. Kirkkovuoden keskeisiin tapahtumiin liittyvien kertomusten jälkeen eniten esiintyviä kertomuksia ovat Jeesuksen lapsuuskertomukset ja raamatunkertomukset, joissa esiintyy lapsia. Myös kertomukset, jotka sisältävät opetuksen turvallisesta Taivaan Isästä, ovat suosituimpien joukossa.</p> <p>Raamatunkertomusten asema ja tehtävä oppikirjoissa on vaihdellut eri vuosikymmeninä. Tutkimusaineiston jokaisena aikakautena raamatunkertomukset on valjastettu oman aikansa kasvatustavoitteiden toteuttamiseen. Oppikirjoissa havaitut muutokset seuraavat opetussuunnitelmien perusteiden linjauksia. 1950-luvun uskonnon oppikirjoissa raamatunkertomukset esitellään pelastushistoriallisena kokonaisuutena tavoitteena uskonelämän herättäminen. 1960-luvun oppikirjoissa raamatunkertomukset nähdään opettavaisina kertomuksina, joiden kautta on haluttu välittää yhteiskunnan kannalta tärkeitä hyveitä. 1970-luvun oppikirjoissa raamatunkertomukset esitettiin pelkistetyin asiallisesti. Niiden tehtäväksi nähtiin eettisten arvojen opettaminen. 1980-luvun oppikirjoissa raamatunkertomukset välittävät isovanhemmilta perintönä saatua maailmankatsomusta. 1990-luvun oppikirjoissa ”suuret kertomukset” nähtiin tärkeänä osana uskonnollista yleissivistystä. 2000-luvun oppikirjoissa raamatunkertomusten rooli muuttui tapakulttuurin ja kirkkovuoden juhlien taustan selitykseksi sekä tunnekasvatuksen välineeksi.</p> <p>Tutkimusaineiston kaikissa kirjasarjoissa Raamattu esitellään kunnioittavasti kristittyjen pyhänä kirjana. Vaikka lähes sama asiasisältö löytyy jokaisen aikakauden oppikirjoista, on oppiaineudessa havaittavissa painotus- ja sävyeroja. Raamattu-opetusaiheen erilaiset painotukset on tiivistetty nelikenttämalliksi, jonka ulottuvuuksina ovat jumalallinen-inhimillinen ja asiatieto-tunnekokemus. Uskonnon oppikirjojen Raamattu-aiheen käsittelyssä on tutkittavalla ajanjaksolla ollut selkeä muutos Raamatun pyhyden ja jumalallisen ominaisuuden painotuksesta kohti Raamatun inhimillisen luonteen painotusta. Asiatieto-tunnekokemus -akselilla muutoksen suunta ei ole ollut yhtä suoraviivaista, vaan painotukset asiatiedon ja tunteen korostuksessa ovat vaihdelleet. 1950–1960- ja 1980-lukujen oppikirjoissa painottui uskonnollinen kokemus, kun taas 1970- ja 1990-luvulla asiatieto. 2000-luvun uskontokirjojen Raamattu-aiheen käsittelyssä painottuu kokemuksellisuus ilman uskonnollista ulottuvuutta.</p>											
Avainsanat – Keywords											
Raamatunkertomus, uskonnonopetus, uskonnon oppikirja, oppikirjatutkimus											

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Philosophical Faculty		Osasto – School School of Theology	
Tekijät – Author Säde Pokka			
Työn nimi – Title Word of God, Educational Stories or Background to Customary Traditions? Bible Teaching Material in Religious Education Textbooks for 1st and 2nd Grade Elementary School Pupils in 1950-2010			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Religious Education	Master's Thesis	☒	January 2015
	Second Subject Thesis	☐	
	Bachelor's Thesis	☐	
	Intermediate Thesis	☐	
Tiivistelmä – Abstract			
<p>The purpose of this thesis is to describe and explain the change that took place in Bible teaching materials in religious education (RE) textbooks for 1st and 2nd grade elementary school pupils in 1950–2010. The theoretical background consists of a historical review of stages in the pedagogical trends of teaching RE, of curriculum development and of Bible teaching in Finland. This thesis is based on textbook research and features a qualitative research approach. The research method is qualitative content analysis. The material consists of Evangelic Lutheran RE textbooks (15 textbook sets) for 1st and 2nd grade primary and elementary school pupils, which were published in 1950–2010. The research task is outlined through four basic questions: 1. How has the number of Bible stories changed in textbooks? 2. What types of Bible stories have been selected for textbooks? 3. What is the role and position of Bible stories in textbooks? 4. What is taught of the essence of the Bible in textbooks?</p> <p>The number of Bible stories in RE textbooks for 1st and 2nd grade elementary school pupils has evidently decreased during the period under investigation. Two more prominent declines took place in the number of stories during the period – the first in the 1970s and the second in the 1990s. The number of Old Testament stories decreased in the 1970s, due to an increase in the number of textbook topics related to factual knowledge about religion and to children's life themes. The decline in the number of Bible stories in the 1990s was above all due to a decrease in the number of religion lessons. During the entire period under investigation, the number of Bible stories decreased from 68 stories in the 1950s and 1960s to 22 stories in the 2000s.</p> <p>Stories related to Christmas and Easter, which are the most important events of the Christian Church year, have maintained their position in textbooks during the whole period of investigation. The next most common stories in textbooks after those related to the most important events of the Christian year are stories about Jesus' childhood and Bible stories that feature children. Stories including education about the caring father in heaven are also among the most popular ones.</p> <p>The role and position of Bible stories in RE textbooks has varied in different decades. During each period under investigation Bible stories were harnessed to achieve the educational goals of the period. Textbooks from the 1950s presented Bible stories as a whole related to salvation history, with the aim of arousing faith. In the textbooks of the 1960s, Bible stories were seen as educational stories through which one wanted to convey virtues important from the point of view of society. Textbooks from the 1970s no longer emphasized adopting faith (<i>learning religion</i>) but Bible stories were rather seen as an instrument of teaching ethical values. In the 1980s, textbook Bible stories conveyed a view of the world that was inherited from grandparents. Textbooks from the 1990s featured 'Grand Narratives' as an important part of religious general education. The role of Bible stories in textbooks changed in the 2000s to an instrument of explaining the background of customs and the festivals of the Christian year and of providing emotional education.</p> <p>All the textbook sets included in the research material respectfully featured the Bible as the holy book of Christians. Even though almost the same factual content is found in the textbooks of every period, the textbooks differ in terms of their emphasis and tone. Different emphases in Bible teaching are indicated in a four-part model that contains the dimensions divine - human and factual knowledge - emotional experience. The handling of the Bible theme in RE textbooks changed considerably during the period of investigation from emphasizing the holiness and divine nature of the Bible to stressing the Bible's human nature. At the factual knowledge - emotional experience axle, the direction of the change has not been as straightforward, but emphases on factual knowledge and emotions have varied. Textbooks from the 1950s, 1960s and 1980s emphasized religious experience, whereas those from the 1970s and 1990s stressed factual knowledge. RE textbooks from the 2000s, in turn, discuss the Bible theme by underlining experiences without a religious dimension.</p>			
Avainsanat – Keywords Religious Education, RE, Bible story, Bible teaching materials, RE textbooks			

Sisällys

1 JOHDANTO.....	3
2 SUOMALAISEN USKONNONOPETUKSEN VAIHEITA	7
2.1 Kansakoulun uskonnonopetus	7
2.2 Peruskoulun uskontokasvatus	13
2.3 Yhteenvedo opetussuunnitelmakehityksestä 1910-luvulta 2000-luvulle	21
3 USKONNONOPETUKSEN LUONNE JA RAAMATUNKERTOMUKSET	23
3.1 Käsitteiden määrittelyä	23
3.2 Lähestymistapoja uskonnonopetukseen.....	29
3.3 Raamatunkertomusten asema alakoulun uskonnonopetuksessa.....	31
3.3.1 Kansakoulun uskonnonopetus haaviolaisessa hengessä	32
3.3.2 Goldmanin tutkimukset ja lapsilähtöinen opetusmalli.....	35
3.3.3 Narratiivinen teologia ja kerronnan uusi tuleminen.....	37
4 TUTKIMUSPROSESSI	41
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmät.....	41
4.2 Tutkimuksen toteuttaminen	43
4.3 Tutkimusaineisto.....	46
5 TUTKIMUSTULOKSET.....	49
5.1 Määrällistä tarkastelua	49
5.2 Millaisia kertomuksia oppikirjoihin on valittu?	55
5.3 Raamatunkertomusten roolin muutos 60 vuoden aikana.....	58
5.4 Raamattu kirjana – mitä siitä oppikirjoissa opetetaan?	72
6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELO JA POHDINTA.....	83
6.1 Keskeiset tutkimustulokset	83
6.2 Tutkimuksen luotettavuus.....	89
6.3 Pohdintaa ja jatkotutkimusaiheita.....	92
LÄHTEET	99
KIRJALLISUUS	102

LIITE 1. Laskentataulukko raamatunkertomuksista oppikirjasarjoissa

LIITE 2. Kuvaliite

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Raamatunkertomusten määrä oppikirjoissa eri vuosikymmeninä	50
Kuvio 2. Raamatunkertomusten määrä oppikirjoittain vuosina 1952–2009.....	50
Kuvio 3. Raamatunkertomusten osuus oppiaineksesta eri vuosikymmeninä	52
Kuvio 4. VT:n ja UT:n osuudet eri oppikirjasarjojen raamattuaineksesta 1950–2010	54
Kuvio 5. Nelikenttämalli Raamattu-opetusaiheen painotusalueista	79
Kuvio 6. Koulun uskonnonopetukseen vaikuttavia tekijöitä	92

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Opetussuunnitelmien päätavoitteet ja tunnustuksellisuuden muutokset	22
Taulukko 2. Lähteenä käytetyt uskonnon oppikirjat	48
Taulukko 3. Raamatunkertomusten määrä oppikirjoittain	49
Taulukko 4. Uskonnonopetuksen tuntimäärät tutkittavalla ajanjaksolla	52
Taulukko 5. Suosituimmat raamatunkertomukset uskonnon oppikirjoissa	55
Taulukko 6. Raamatunkertomusten luonnehdintaa eri vuosikymmeninä	70

1 JOHDANTO

Kun 2000-luvun alussa palasin ulkomailta yli kymmenen vuoden poissaolon jälkeen takaisin Suomeen ja luokanopettajantyöhöni, huomioni kiinnittyi uskonnon opettamisen eetoksessa ja oppikirjoissa tapahtuneeseen muutokseen. Havaintoni johtivat pohtimaan, mitä tekijöitä mahtoi olla muutosten taustalla. Aihe jäi kytämään mieleeni, ja nyt pro gradu -tutkielmassani olen päässyt sitä tarkemmin työstämään.

Tämä tutkimus lähestyy uskonnonopetuksen muutosta erityisesti koulun kasvatustavoitteiden tarkastelunäkökulmasta uskonnonopetuksen opetussuunnitelmakehitys teoreettisena viitekehyksenään. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla ja selittää alakoulun 1–2 -luokkien uskonnon oppikirjojen raamattuoppiaineuksessa vuosina 1950–2010 tapahtunutta muutosta.

Rajaan tutkimukseni koskemaan evankelisluterilaisen uskonnonopetuksen oppikirjojen raamattuoppiainesta ja erityisesti raamatunkertomuksia. Pyrin tutkimukseni teoriaosassa hahmottamaan niitä keskeisiä taustatekijöitä, jotka auttavat uskonnonoppikirjoissa havaitun muutoksen ymmärtämisessä. Tutkimukseni on oppikirjatutkimus ja edustaa tutkimusotteeltaan laadullista tutkimusta. Tutkimusmenetelminä ovat kvalitatiivinen sisällönerittely ja sisällönanalyysi. Otsikkoon sisältyvät luonnehdinnat ”Jumalan Sanaa”, ”opettavaisia tarinoita” ja ”tapaperinteen taustaa” pyrkivät kuvaamaan erilaisia käsityksiä raamatunkertomusten asemasta alakoulun uskonnonopetuksessa.

Aiheen rajaukseen on vaikuttanut se, että olen pitkään toiminut luokanopettajana alkuopetusikäisten lasten parissa. Raamatunkertomukset - ja kertomukset yleensäkin - ovat 6–8 vuoden ikäisille lapsille luonteva ja mieluisa tapa hahmottaa todellisuutta ja rakentaa laajenevaa maailmankuvaa. Raamatunkertomukset ovat olleet keskeistä oppiainesta alakoulun uskonnonopetuksessa läpi koko suomalaisen koululaitoksen historian.

Aluksi suunnittelin lähestyä uskonnonopetuksen muutosilmiötä opettajien haastattelututkimuksen kautta. Muutamana koehaastattelun jälkeen huomasin kuitenkin, että näin pitkälle aikavälille sijoittuvista ilmiöistä harvalla opettajalla oli enää selkeitä muistikuvia. Sen sijaan oppikirjat ovat autenttisia dokumentteja oman aikakautensa edustajina ja tarjoavat objektiivisen aineiston myös pitkän aikavälin muutosilmiöiden tarkasteluun. Vaihdoin tutkimusmenetelmäni oppikirjatutkimukseksi.

Tutkimukseni aineistona ovat vuosina 1950–2010 ilmestyneet kansakoulun ja peruskoulun 1–2 -luokkien evankelisluterilaisen uskonnon oppikirjat. Tarkasteltavana on yhteensä 15 oppikirjasarjaa, mikä on kattava kokoelma 60 vuoden aikana ilmestyneistä oppikirjoista. Kun sain koottua tutkimukseni aineiston, havaitsin yllätyksekseni, että lähes kaikki tutkittavat oppikirjat olivat entuudestaan tuttuja jostain elämäni vaiheesta. Aloitin opintieni kansakoulun ja peruskoulun siirtymävaiheessa. Luokan perällä oli vielä hyllyssä vanhat kansakouluajan *Ystävä sä lapsien* -kirjat, joita välillä luettiin. Peruskoulun alkuvaiheen oppikirjat olivat minun koulukirjojani. 1980-luvun kirjat muistan opetusharjoittelusta ja opettajaurani alkuvuosilta. 1990–2000 -lukujen oppikirjasarjoista useimpia olen itse opettanut ja ne löytyvät tälläkin hetkellä luokkani kirjahyllystä.

Aikaisempia tutkimuksia

Uskonnonopetuksen luonnetta ja asemaa suomalaisen oppivelvollisuuskoulun oppiaineena eri aikakausina on tutkittu runsaasti. 1900-luvun uskonnonopetuksen vaiheista on tehty useita väitöskirjatutkimuksia. Harri Saine (2000) väitöskirjassaan *Uskonnonopetus Suomen oppivelvollisuuskoulussa 1900-luvulla* käsittelee perusteellisesti kansa- ja peruskoulun uskonnon opetussuunnitelmakehitystä. Uusin tutkimus tältä alalta on Saira Poulterin (2013) väitöstutkimus *Kansalaisena maallistuneessa maailmassa*, jossa tarkastellaan koulun uskonnonopetuksen yhteiskunnallista tehtävää ja sen muutosta viimeisten 150 vuoden aikana suomalaisessa kansa- ja peruskoulussa.

Kalevi Tammisen (1967) väitöskirjassa on tutkittu kansakoulujen uskonnonopetusta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa sekä opetussuunnitelmien kehittymistä vuoteen 1939. Esko Kähkösen (1979) väitöskirja *Uskonnonopetuksen asema Suomen koulun uudistuksessa 1944–1970* tarkastelee uskonnonopetusta peruskoulu-uudistuksen valmisteluprosessissa uskonnonopetuksen perustelujen, määrän, sisällön ja tunnustuksellisuuden näkökulmasta.

Aivan viime vuosina on ilmestynyt tutkimuksia, joissa käsitellään uskonnonopetusta osana yhteiskunnan modernisaatio ja sekularisaatioprosessia. Hannu Suni (2005) käsittelee kirkkohistorian väitöskirjassaan *Sekularisaation puristuksessa* kouluja kristillisen arvojatkuvuuden kantajina Lounais-Hämeessä vuosina 1860–1960. Tapani Innasen (2006) tapaustutkimus *Uskonnon opettamista ja oppimista maalaisyhteisössä. Paikallistutkimus Kallilahden kyläkoulun ajalta ja alueelta* on empiirinen ikkuna

uskonnonopetuksen historiaan ja sen kehityslinjoihin 1800-luvun lopulta 2000-luvulle yhden maalaiskylän vaiheiden kautta.

Markku Pyysiäinen (1982) on tutkinut väitöskirjassaan *Tunnustuksellinen, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus* opetussuunnitelmien tunnustuksellisuutta Suomessa ja Ruotsissa. Samaan aihepiiriin liittyy hänen myöhempi tutkimuksensa *Yksi oppiaine, seitsemän opetussuunnitelmaa*, jossa selvitetään 1990-luvun uskonnon opetussuunnitelmien tunnustuksellista luonnetta.

Oppikirjatutkimuksia uskonnon oppikirjoista on tehty 2000-luvulla jonkin verran, pääosin pro gradu -tasoisia tutkielmia joko kasvatustieteen tai teologian alueilta. Alakoulun uskonnonoppikirjojen osalta on tutkittu niiden jumalakuva (Virva-Kukka Saari 2010), uskonnonoppikirjojen kuvitusta (Kirsi Huttunen 2007) ja rukousta (Riikka Pennanen 2003). Seksuaalisuus ja sukupuoli uskonnonoppikirjoissa on kiinnostanut 2000-luvulla useampia tutkijoita. Teemu Laajasalo (2001) on tutkinut väitöskirjassaan seksuaalisuutta lukion oppikirjoissa, Pauliina Borgström (2006) pro gradu -tutkielmassaan peruskoulun yläluokkien seksuaalikasvatusta ja Tetta Korhonen (2010) uskontotieteen pro gradu -tutkielmassaan sukupuolta ala-asteen uskonnon ja elämäntietämisen oppikirjojen kuvissa.

Raamatun opettamiseen liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty viime vuosikymmeninä hyvin vähän. Tästä aihepiiristä löytyi kolme pro gradu -tasoista tutkimusta. Sari Auranen (2009) on tutkinut raamatturäppi-metodia, Pilvi Luukkonen (2000) Mooseskertomusten käsittelyä ala-asteen evankelis-luterilaisen uskonnonopetuksen ja pyhäkoulun oppimateriaaleissa sekä Anu Alenius-Taipalus (2003) opetuskertomuksia alkuopetuksen uskonnonopetuksessa. Lasse Pruukin (2003) väitöskirja *Uskon ja kasvatuksen suhde Martti H. Haavion pedagogiikassa* sivuaa tätä tutkimusaihetta niiltä osin, kuin siinä käsitellään Raamatun opettamista uskonnonopetuksen tehtävänä.

Raamatunkertomuksiin liittyvää oppikirjatutkimusta on tehty hyvin vähän. Vastaavaa raamatunkertomusten opettamiseen liittyvää oppikirjojen historiallista tarkastelua ei ole aikaisemmin tehty.

Tutkimuksen eteneminen

Tämä tutkimus etenee siten, että teoriaosan aluksi (Luku 2) on katsaus suomalaisen kansa- ja peruskoulun uskonnonopetuksen ja sen opetussuunnitelmakehityksen vaiheisiin. Opetussuunnitelmat ohjaavat uskonnonopetusta ja oppikirjojen tekijöitä, joten on oletettavaa, että opetussuunnitelmien perusteissa tapahtuneet muutokset näkyvät myös oppikirjoissa.

Kolmannessa luvussa määritellään tutkimuksessa käytetyt keskeiset käsitteet sekä pohditaan uskonnonopetuksen luonnetta ja raamatunkertomusten asemaa alakoulun uskonnonopetuksessa. Tutkimuksen 60 vuoden ajanjaksolta on valittu kolme keskeistä uskonnonpedagogista vaikuttajahahmoa, jotka ovat näyttäneet suuntaa hahmotettaessa raamatunkertomusten opettamisen roolia suomalaisessa uskonnonopetuksessa: Martti H. Haavio 1960-luvulle asti, brittiläisen uskonnonpedagogisen tutkimuksen keskeinen hahmo Ronald Goldman 1970-luvun peruskoulu-uudistuksen vaiheissa ja raamatunkertomusten puolestapuhuja Pertti Luumi 1980-luvulta 2000-luvulle asti. Raamattunäkemykset on esitelty lyhyesti käsitteiden määrittelyn yhteydessä, koska ne eivät liity varsinaiseen tutkimusongelmaan, vaan ovat tutkimuksen analyysiä syventävää taustatietoa.

Neljännessä luvussa määritellään tutkimustehtävä, tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmä sekä tutkimuksen toteuttamisen vaiheet. Viidennessä luvussa käsitellään tutkimustuloksia tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä: Ensin raamattuoppiaineksen määrässä tapahtuneet muutokset. Sen jälkeen analysoidaan kertomusten valintaa sekä asemaa ja tehtävää oppikirjoissa sekä sitä, mitä Raamatun olemuksesta oppikirjoissa opetetaan. Lopuksi kuudennessä luvussa on yhteenveto tutkimustuloksista, tutkimuksen luotettavuuden arviointia ja jatkotutkimusaiheiden pohdintaa. Tämän tutkimuksen aihepiiri ja tulokset avaavat mahdollisuuden pohtia raamatunkertomusten roolia myös tulevaisuuden suomalaisen koulun uskonnonopetuksessa.

2 SUOMALAISEN USKONNONOPETUKSEN VAIHEITA

2.1 Kansakoulun uskonnonopetus

Kansanopetuksen varhaisvaiheita

Suomalainen koulutus- ja kasvatusjärjestelmä on syntynyt kirkon kasvatus- ja opetustoiminnan pohjalta kuten monissa muissakin Euroopan maissa. Uskonto kouluaineena ja koko koululaitos olivat pitkään sidoksissa evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja sen toimintaan. Lukutaidon opetus tuli Suomessa yleiseksi 1600-luvulla, jolloin koko väestö kytkettiin kristillisen kansanopetuksen piiriin. Kansanopetuksen tavoitteena oli katekismuksen opettaminen. Keskeisiä työmuotoja olivat kotiopetus, lukkarinkoulu, kiertokoulu, pyhäkoulu, rippikoulu ja kinkerit.¹

Kansakoulun alkuvaiheet

1860-luvulla maallinen ja kirkollinen hallinto erotettiin toisistaan ja koululaitos siirtyi yhteiskunnan ylläpitämäksi. Kansakoulu perustettiin asetuksella vuonna 1866. Kun oppivelvollisuuslaki säädettiin vuonna 1921, kunnallinen alakansakoulu tuli kaikille pakolliseksi.² Maaseudulla kirkon ylläpitämä kiertokoulujärjestelmä jatkoi kuitenkin toimintaansa 1920-luvulle ja syrjäseudulla paikoin 1930-luvun loppuun asti.³ Oppikoulujen osalta kirkon ja koulujen yhteys katkesi vuonna 1869, kun oppikouluja valvomaan perustettiin tuomiokapitulien sijaan maallinen kouluylhallitus.⁴

Vaikka kansakoulu oli hallinnollisesti erillään kirkosta, sen opetus oli vahvasti uskontoa tukevaa ja tunnustuksellista.⁵ Paikallinen papisto oli aktiivisesti mukana kansakoulujen perustamisessa ja alkuaikojen toiminnassa.⁶ Vanhan kansakoulun keskeimpänä kasvatuspäämääränä oli kristillisen mielen kasvattaminen. Uskonto pysyi tämän takia kansakoulun opetusohjelman eräänä tärkeimpänä osana. Varsinainen kansakin arvosti uskonnonopetuksen yleensä kansakoulun tärkeimmäksi tehtäväksi.⁷

---

¹ Pyysiäinen 1998, 42; Kallioniemi 2005b, 12–13; Saine 2000, 22, 32; Innanen 2006, 14

² Pyysiäinen 1998, 43, Kallioniemi 2005b, 13

³ Innanen 2006, 17–18, 40–45

⁴ Kallioniemi 2005b, 13; Pyysiäinen 1998, 43

⁵ Saine 2000, 35

⁶ Innanen 2006, 18

⁷ Halila 1949, 235–236; Saine 2000, 29. Ajan henkeä kuvaa esimerkki vuodelta 1886: Oulun läänin ensimmäinen opettajainkokous yhtyi yksimielisesti tarkastajan lausuntoon, jonka mukaan ”kansakoulun pyhä, kallis velvollisuus on johdattaa lapsi ennen kaikkea totiseen kristillisyyteen ja kasvattaa heitä sen ohessa myöskin kelpo kansalaisiksi”.

Uskonnonvapauskeskustelu

1900-luvun alussa käytiin kiivasta keskustelua kirkon ja valtion välisestä suhteesta ja uskonnonvapauden toteuttamisesta. Poulterin mukaan maamme itsenäisyyden alkuaikana uskonnonopetusta koskeva merkittävä haaste oli kysymys opetuksen tunnustuksellisuudesta ja itsenäisestä siveysopin opettamisesta.⁸ Osa sivistyneistöä ja sosialistit vaativat kirkollisen uskonnonopetuksen poistamista ja siveysopin opettamista koulussa erillään kristinuskosta.⁹ Itsenäisen Suomen hallitusmuotoon hyväksyttiin vuonna 1919 täydellinen uskonnonvapaus. Vuoden 1922 uskonnonvapauslaissa ei kuitenkaan suoraan määritelty koulussa annettavan uskonnonopetuksen luonnetta. Siinä vain todettiin, että uskonnonopetus ei saa olla ristiriidassa kotien uskonnollisten näkemyksen kanssa. Tarkempi määrittely jätettiin koululainsäädäntöön.¹⁰

Kansakoululaki vuodelta 1923

Yhteiskunnan koululaitoksessa annettavan uskonnonopetuksen luonne määriteltiin vuoden 1923 kansakouluasetuksessa. Siitä tuli tunnustuksellinen, oppilaiden uskontokunnan mukaan määräytyvä oppiaine. Kansakoululain mukaan uskonnonopetusta tuli antaa sen uskontokunnan mukaisesti, johon oppilaiden enemmistö kuului. Uskontokuntaan kuulumaton oppilas voitiin vapauttaa uskonnon opetuksesta. Jos koulussa oli vähintään 20 uskontokuntaan kuulumatonta oppilasta, heille tuli opettaa tunnustuksetonta uskonnonhistoriaa ja siveysoppia. Samoin, jos koulussa oli 20 vähemmistönä olevaan uskontokuntaan kuuluvaa oppilasta, heille tuli antaa oman uskontokunnan mukaista opetusta.¹¹ Tämä perusratkaisu on osoittautunut kestäväksi ja uskonnonvapautta hyvin toteuttavaksi. Se on pysynyt voimassa 2000-luvulle asti vain pienin muutoksin.¹²

Kansakoulun ensimmäisen opetussuunnitelman tavoitteet uskonnonopetukselle

Oppivelvollisuuskoulun ensimmäinen opetussuunnitelma valmistui vuonna 1925. Sitä oli valmisteltu kahteen otteeseen vuosina 1912–1915 ja 1918–1925 yli kymmenen vuoden ajan.¹³ Kansakoulun yleisissä kasvatustavoitteissa määriteltiin, että kou-

---

⁸ Poulter 2013, 153

⁹ Tamminen 1967, 26; Saine 2000, 73–75, 79

¹⁰ Kallioniemi 2005b, 14; Saine 2000, 65, 95

¹¹ Innanen 2006, 40–41; Kallioniemi 2005b, 14–15; Pyysiäinen 1998, 44–45

¹² Innanen 2006, 138; Pyysiäinen 1998, 45–46

¹³ Saine 2000, 93

lun tulee ”kasvattaa oppilaansa siveellisyyteen ja hyviin tapoihin sekä antaa hänelle elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja”.¹⁴

Sainen mukaan kansakoulun koko kasvatustajattelu leimasi kristillis-siveellinen henki.¹⁵ Poulter näkee uskonnonopetuksessa myös isänmaallisen ulottuvuuden. Hänen mukaansa 1920–1940 -luvulla uskonnonopetuksen tärkein tehtävä oli uskonnollis-siveellis-isänmaallisen mielen herättäminen.¹⁶ Innanen tiivistää 1920–30 -lukujen kansakoulun eetoksen ”kodin, uskonnon ja isänmaan kolmiyhteydeksi”.¹⁷ Vahva isänmaallisuus leimasi kansakoulun kristillisyyttä. Koulun tuli toimia aikakauden vallankumouksellista ja uskontovastaista henkeä vastaan. Sisällissodan traumaattisten kokemusten jälkeen oppilaita haluttiin kiinnittää asuin- ja synnyinseutuunsa, ihannoimaan ja rakastamaan isänmaataan.¹⁸

Vuoden 1925 opetussuunnitelman uskonnonopetuksen tavoitteeksi voi tiivistää uskonnollisen mielialan herättämisen, mihin sisältyy ajatus oppilaiden sisäistämästä kristillisestä elämäkäsitelmästä ja oppilaitten kasvattamisesta kirkon aktiivisiksi jäseniksi. Uskonnollisen elämän herättämiseen pyrittiin opastamalla oppilaita Raamatun johdolla tuntemaan Jumalaa sekä asettamalla ihanteeksi Jumalan tahdon toteuttaminen elämässä.¹⁹ Oppikirjana tuli olla yläluokilla Raamattu tai raamatullinen luku-kirja. Alaluokilla sopi käyttää lyhyttä raamatunhistoriaa tai kokonaan kirjatonta opetusta.²⁰

Vaikka koulun uskonnonopetuksen ja kirkon kasteopetuksen tavoitteet olivat hyvin samansuuntaiset, alettiin Pyysiäisen mukaan opetussuunnitelmakeskusteluissa jo tässä vaiheessa tehdä eroa koulun ja kirkon kasvatuksen välille. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmassa (1925) tuli esille pyrkimys luoda omaa, kirkollisesta opetuksesta poikkeavaa, sisältöprofiilia, jossa oppiaineiden valinnan perusteina toimivat lähinnä pedagogiset tekijät.²¹

---

¹⁴ Pruuki 2003a, 6; Saine 2000, 70

¹⁵ Saine 2000, 70, 76

¹⁶ Poulter 2013, 164

¹⁷ Innanen 2006, 41. Innanen arvioi, että sisällissodan jälkeen muotoutuneessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä uskonnolla oli näkyvämpi asema kuin monikulttuuriseen rakenteeseen jo sopeutunut uskonnonvapaus- ja uskonnonopetusratkaisu juridisesti edellytti.

¹⁸ Poulter 2013, 153–154

¹⁹ Kallioniemi 2005b, 15; Saine 2000, 76, 93

²⁰ Saine 2000, 76

²¹ Pyysiäinen 1998, 47–48

Ohjeita opetuksen toteuttamiseen

Opetuksen kehittämiseen vaikuttivat uudet pedagogiset virtaukset, jotka vaativat lapsen edellytysten entistä parempaa huomioon ottamista. Vaikuttavia kasvatustieteellisiä suuntauksia olivat herbart-zilleriläisyys ja niin sanotut uuden koulun virtaukset, työ- koululiike ja elämyssuunta.²² Opetussuunnitelmakomitea vastasi muuttuviin kasvatustieteen vaatimukseen antamalla ohjeeksi viisi opetusperiaatetta: opetuksen liittyminen mielenkiintoiseen ja tunnettuun, kullekin ikäasteelle soveltumattoman opetusaine- ksen kartoittaminen, suurin saavutettavissa oleva havainnollisuus, suurin saavutetta- vissa oleva oppilaiden omatoimisuus ja huolenpito opitun muistamisesta.²³

Uskonnonopetus kytkettiin kotiseutuperiaatteeseen, eli lähdettiin liikkeelle lapselle tutuista kokemuksista lähiympäristönsä kristillisessä elämässä. Opetuksen tuli olla ikäkaudelle sopivaa, havainnollista ja mahdollisimman konkreettista. Komitea paheksui lapsen käsityskyvylle liian vaikeitten raamatunlauseiden ja Katekismuksen ulkoa opettelua. Sen sijaan Raamatun kertomuksia pidettiin lapsille sopivimpana opetus- aineena.²⁴ Raamatun kertomukset kuuluvat Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma- komiteamietinnön (1925) mukaan keskeisesti siveellisyyteen ja uskonnollisuuteen kasvattamiseen.²⁵ Historiallisesta aineksesta tuli opettaa vain lapsentajuiset kerto- mukset. Suosituksena oli, että kahtena ensimmäisenä kouluvuonna ei käytettäisi us- konnon oppikirjaa, vaan opettajan elävä kerronta olisi keskeinen työtapana. Havainnol- listamista pidettiin tärkeänä ja suositeltiin käyttämään kuvia ja taulupiirustuksia. Toivottavaa oli myös lasten omatoimisuuden hyödyntäminen ja heidän mukaan otta- minen kertomusten elävöittämiseen.²⁶

Opetusohjelmassa oli myös lapsen elämänpiiriin sopivia siveellisiä kertomuksia ja Katekismusta. Kirkko kritisoi siveellisiä kertomuksia hengettöminä -kansakouluväki puolestaan katekismusopetusta lapsille soveltumattomana. Uusina aihekokonaisuuk- sina uskonnonopetukseen tuli nykyajan kristillistä elämää käsitteleviä aiheita kuten jumalanpalvelus, kirkkorakennus, kirkkovuosi ja kirkolliset toimitukset.²⁷

---

²² Tamminen & Vesa 1982, 26

²³ Poulter 2013, 159; Saine 2000, 73

²⁴ Saine 2000, 67

²⁵ Poulter 2013, 158

²⁶ Saine 2000, 67, 81, 94, Halila 1950, 73–74

²⁷ Saine 2000, 82

Uskonnonopetus toisen maailmansodan jälkeisen ajan kansakoulussa

Toisen maailmansodan jälkeistä aikaa leimasi siirtolaisten asuttaminen, jälleenrakentaminen, teollistuminen ja kaupungistuminen. Yhteiskunnan nopea muutos merkitsi kristillisiin arvoihin tukeutuvan kansallisen perustan heikkenemistä. Poliittisyhteiskunnallisesti siirtymä oikeistolaisesta ilmapiiristä vasemmiston vahvistumiseen näkyi ajoittaisessa uskontokritiikissä, jossa vastustettiin kristillisten arvojen yhteiskunnallista näkyvyyttä ja koulun uskonnonopetusta.²⁸

Vapaa-ajattelijoiden liitto kampanjoi voimakkaasti vuosina 1945–1946 uskonnonopetuksen poistamiseksi kouluista. Tunnustuksellisen uskonnonopetuksen poistaminen ei saanut kuitenkaan riittävää enemmistöä taakseen, kun sosiaalidemokraatit muuttivat kantaansa uskonnonopetuksen suhteen: vuoden 1946 puoluekokouksessa kumottiin aiempi vuonna 1903 esitetty vaatimus uskonnonopetuksen poistamisesta ja kirkon ja valtion erosta.²⁹ Vaikka tunnustuksellinen uskonnonopetus säilyi ennallaan, keskustelu toi esille koulun kristillisen arvopohjan ja ajan pyrkimysten välisen jännitteen, jossa tiedellisyyden nimissä vaadittiin kasvatuksen irrottamista kristillisestä katsomuksesta.³⁰

Vuosien 1946 ja 1952 kansakoulun opetussuunnitelmissa koulukasvatuksen päämääränä oli kasvatustavoitteiden painottaminen sosiaalisuutta ja yhteistoimintaa. Opetuksessa tuli huolehtia oppilaiden itsenäistymisestä ja yhteiskuntakelpoisuudesta sekä persoonallisen vakaumuksen syntymisestä.³¹ Kansakoulun opetussuunnitelmasa säilyi edellisen opetussuunnitelman kristillis-siveellinen henki. Komitea viittaa vuoden 1925 mietintöön, jossa oli päädytty siihen, että kansakoulun uskonnonopetuksen tehtävänä on uskonnollisen elämän herättäminen.³²

Uskonelämän vaalimisen suhteen kirkon ja koulun kasvatustavoitteet olivat lähellä toisiaan. Tunnustuksellisuus ilmaistiin Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä vuodelta 1952 negaation avulla: opetuksessa ei saa esittää mitään tunnustuksen vastaista, mutta kouluopetuksessa ei toisaalta tarvitse sisältää kaikkia tun-

---

²⁸ Poulter 2013, 164–165

²⁹ Kähkönen 1976, 26–45; Tamminen & Vesa 1982, 27; Saine 2000, 122

³⁰ Innanen 2006, 53

³¹ Saine 2000, 207

³² Saine 2000, 101

nustukseen kuuluvia asioita.³³ Saine katsoo, että tämä tarkoittaa katekismuksen ja kristinopin mukaista tunnustuksellisuutta.³⁴

Vaikka uskon ja tunnustuksen kysymyksissä kirkko ja koulu olivat samoilla linjoilla, Pyysiäinen näkee, että kansakoulun vuoden 1952 opetussuunnitelmassa ajatus koulun uskonnonopetuksen omaleimaisuudesta tuli entistä selvemmin esille. ”Kansakouluun oli näin 1950-luvun alussa luotu profiililtaan kirkon kasteopetuksesta erottuva kansalaiskasvatusta ja yksilön kehittymistä tukeva uskonnonopetus.”³⁵ Myös Innanen katsoo, että ohjaustekstien tasolla koulun uskonnonopetuksen perustelu irtautui tässä vaiheessa yhteydestään kirkon kasteopetukseen.³⁶

Uutta vuoden 1952 opetussuunnitelmassa oli uskonnonopetuksen merkityksen korostaminen osana kansalaiskasvatusta, jossa koulun luterilaiselle uskonnonopetukselle nähtiin myös yhteiskunnallinen merkitys. Uskonnollisten arvojen omaksumisen ajatellaan tukevan hyvän ja arvokkaan elämän saavuttamista ja yhteiskunnan etua. Myös Raamatun opettamisen arvo nähdään sen uskonnollis-eettisessä vaikutusvoimassa.³⁷ Uskonnon eettistä luonnetta korostettaessa on opetus suunnattava aiempaa enemmän nykyajan ihmiskysymyksiin, etenkin lasten jokapäiväisen elämän ongelmiin. Uskonnonopetuksen oli liityttävä koulun yleiseen eettis-sosiaaliseen kasvatukseen, joka pyrki kehittämään lapsissa avuliaisuutta, lähimmäisenrakkautta, oikeamielisyyttä ja vilpittömyyttä.³⁸

Katekismuksen ja kristinopin opettamisella oli kirkon alkuopetuksessa vanhastaan ollut keskeinen rooli. Kansakoulussa opillinen aines koettiin lapsille varsinkin alaluokilla liian vaikeaksi ja abstraktiksi ja sen opettaminen haluttiin siirtää ylemmille luokille ja kirkon omaan rippikouluopetukseen.³⁹

Varsinaista kansakoulua varten tehdyssä opetussuunnitelmassa haluttiin muuttaa raamatunhistorian kertomusten järjestelyä. Komitean mukaan uskonnonopetus ei saanut olla etupäässä raamatunhistorian opetusta. Tähän virheeseen oli komitean mielestä

---

³³ Kähkönen 1976, 72; Pyysiäinen 1998, 49

³⁴ Saine 2000, 110

³⁵ Pyysiäinen 1998, 48–49

³⁶ Innanen 2006, 53, 127

³⁷ Poulter 2013, 169

³⁸ Saine 2000, 102, Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö 1952:3, 65

³⁹ Saine 2000, 123

ajauduttu luettaessa Raamatun kertomuksia järjestyksessä. Kertomukset haluttiin valita niiden kasvatusarvon ja lapsen iän vaatimusten mukaan.⁴⁰ Pyrkimyksenä oli irtautua ns. verbaali-inspiraatiosta eli fundamentalistisesta raamattunäkemyksestä. Kokeilukoulujen opettajien käsityksen mukaan Vanhan testamentin alkuosa soveltuu luettavaksi vasta yläkoulun yläluokilla, samoin symboliset kertomukset, kuten luominen, syntiinlankeemus, Jaakobin paini ja Mooseksen teot.⁴¹ Raamatun kertomusten käsittely haluttiin ryhmitellä aihepiireittäin esimerkiksi Jeesuksen elämän ympärille. Pelastushistoriallisen yleiskatsauksen antaminen oli mahdollista vasta yläluokilla.⁴²

Edellisen opetussuunnitelman toteutumisen ongelmana oli ollut sopivien oppikirjojen puute. Nyt tämä puute haluttiin korjata. Uudistettujen oppimäärien toteuttaminen edellytti uudistettujen uskonnon oppikirjojen laatimista.⁴³

2.2 Peruskoulun uskontokasvatus

Koululaitos koki suuren murroksen 1970-luvulla peruskouluun siirtymisen myötä. Myös uskonnonopetusta uudistettiin uudessa opetussuunnitelmassa muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin sopivaksi. Ruotsissa tunnustuksettomaan, niin sanottuun objektiiviseen uskontotiedon opetukseen oli siirrytty jo 1960-luvun alussa. Suomessakin siitä keskusteltiin, mutta se ei saanut riittävää kannatusta.⁴⁴ Vaikka peruskoulun uskonnonopetus jatkui tunnustuksellisenä, sen päämäärä eriytettiin selvästi kirkon kas-teopetuksesta. Koulun tehtävänä oli tarjota edellytyksiä ja virikkeitä uskonelämän kehittymiselle, kun taas kirkon tavoitteena oli auttaa heidät tähän uskoon. Näin kirkon ja koulun uskonnonopetus jatkoivat eriytymistä toisistaan.⁴⁵ Innasen mukaan ”opetuksen ohjaustekstien tasolla loitontumista luterilais-kristillisestä ihanteesta oli tapahtunut jo 1950-luvulla, mutta näkyväksi muutos tuli 1960-luvun lopun kulttuuris-yhteiskunnallisen murroksen aikoihin. Tuolloin Jumala siirtyi yksityiseksi uskon-asiaksi ja pois koulutuksen eetoksen yhteiseltä katsomukselliselta kentältä uskonto-tuntien erityisalueelle.”⁴⁶

---

⁴⁰ Tamminen & Vesa 1982, 27; Saine 2000, 102, 122

⁴¹ Saine 2000, 101–103

⁴² Tamminen & Vesa 1982, 27

⁴³ Saine 2000, 102, 123; Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö 1952:3, 66

⁴⁴ Saine 2000, 155

⁴⁵ Pyysiäinen 1998, 52; Kallioniemi 2005b, 16–17

⁴⁶ Innanen 2006, 137

Vuonna 1970 valmistuivat peruskoulun opetussuunnitelmakomitean molemmat mietinnöt POPS I, Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet ja POPS II, oppiaineiden opetussuunnitelmat. Koulunuudistuskomitea asetti vuonna 1966 peruskoulun kasvatustavoitteeksi kulttuuri-ihmisen, joka kunnioittaa uskonnollisia, eettisiä ja esteettisiä arvoja.⁴⁷ Peruskoulun koulukasvatuksen tavoitteena oli oppilaan kokonaispersoonallisuuden kehittäminen ja vastuu lähimmäisistä koskien koko maailmaa.⁴⁸ ”Koulun ensisijaisena tehtävänä on tarjota aineksia ja virikkeitä oppilaan omaleimaisen koko persoonallisuuden kehittymiselle.”

Raamattuun pohjaavaa yleiskristillistä opetusta

Peruskoulun ensimmäisen opetussuunnitelman mukaan tunnustuksellisen uskonnonopetuksen tulee olla ”Raamattuun pohjaavaa yleiskristillistä opetusta”.⁴⁹ Sisältöjen perusteella peruskoulun uskonnonopetusta voidaan luonnehtia yleiskristilliseksi opetuksiksi, joka pohjautuu ennen muuta Raamattuun ja käsittelee oppilaille läheisiä elämänskysymyksiä. Oppisisällöt määriteltiin ainekohtaisissa opetussuunnitelmissa hyvinkin yksityiskohtaisesti. Raamattuopetus ja oppilaiden elämänskysymykset muodostivat suurimmat oppisisältöryhmät. Katekismukseen perustuva uskonopillinen oppiaines jäi kokonaan pois. Muita uskontoja ja kirkkohistorian sisältöjä kuului vähäisessä määrin yläluokkien oppisisältöihin.⁵⁰

Muiden uskontojen ja maailmankatsomusten ymmärtämistä pidettiin opetussuunnitelmassa tärkeänä, vaikka oppisisältöinä vieraitten uskontojen osuus oli aika vähäinen. Tavoitteeksi tuli, että koulussa annettava uskontokasvatus auttaa kunnioittamaan toisten uskonnollista vakaumusta ja maailmankatsomusta. Luterilaisessa uskonnonopetuksessa tuli perehdyttää oppilaita kristilliseen perinteeseen laajentaen kuvaa vähitellen omasta kirkkokunnasta muihin uskontoihin ja maailmankatsomuksiin.⁵¹

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä II esitetään uskonnonopetuksen tavoitteet seuraavasti:⁵²

---

⁴⁷ Saine 2000, 128

⁴⁸ Saine 2000, 156–157

⁴⁹ POPS II 1970:A5, Pyysiäinen 1982,16; Saine 2000, 143

⁵⁰ Pyysiäinen 1998, 53

⁵¹ Saine 2000, 157

⁵² POPS II 1970, 132; Saine 2000, 132

Evangelisluterilaisen uskonnonopetuksen tavoitteina on edistää oppilaiden uskonnollista, eettistä ja sosiaalista kehitystä ja siten palvella heidän persoonallisuutensa kypsymistä

1. perehdyttämällä oppilaat kristilliseen perinteeseen sellaisena kuin se ilmenee nimenomaan Raamatussa sekä kristillisen uskon sisällössä ja tämän erilaisissa ilmenemismuodoissa: rukouksessa, jumalanpalveluksessa ja elämässä.
2. antamalla oppilaille kuva heidän omassa kirkossaan sekä myös ortodoksisessa kirkossa ja muissa kristillisissä yhteisöissä ilmenevästä uskonnollisesta elämästä; pyritään siihen, että oppilaat näkisivät eri kristillisissä kirkkokunnissa yhteisiä piirteitä.
3. perehdyttämällä oppilaat myös ei-kristillisiin uskonnollisiin traditioihin sekä ohjaamalla heitä kunnioittamaan toisten ihmisten uskonnollista vakaumusta.
4. kasvattamalla oppilaita lähimmäisenrakkauteen ja sen toteuttamiseen erilaisissa ihmissuhteissa sekä pienten ja suurten yhteisöjen puitteissa.
5. perehdyttämällä oppilaat sellaisiin ihmisen yhteistoiminnan sosiaalisiin sääntöihin, joihin erilaisen maailmankatsomuksen omaavat voivat yhtyä.
6. opettamalla nuoria huomaamaan nyky-yhteiskunnan eettisiä ongelmia ja etsimään niihin ratkaisuja, jotka lisääisivät ihmisarvon toteutumista eri elämänalueilla.
7. pyrkimällä siihen, että luokasta ja koulusta muodostuisi yhteisö, jossa jokaisen oppilaan ihmisarvo tunnustetaan suorituksista riippumatta ja edistetään mielenterveyttä ja persoonallisuuden integroitumista.

Tavoitteiden ensimmäisenä kohtana löytyy kristinuskoon perehtyminen Raamatun opetuksen kautta. Raamatullinen aines oli ollut ennestään kansakoulun keskeisin opetusaines ja näin myös POPS:ssa sen asema on säilynyt. Tämä onkin luterilaisessa uskonnonopetuksessa luonnollista. 1. ja 2. luokalla on lähinnä Jeesuksen elämään ja toimintaan liittyviä aiheita, 3. ja 4. luokalla Vanhan ja Uuden testamentin raamatunhistorian kokonaisuus sekä ylemmillä luokilla Raamatun alkukertomukset, profeettojen julistus, pääosa Jeesuksen opetuksista, Apostolien teot ja Uuden testamentin kirjeet.⁵³

Kirkkovuosi ja sen juhlat ovat oppilaiden kokemusmaailmaan läheisesti liittyvää ainesta, jota POPS:n mukaan käsitellään uskonnonopetuksessa spiraaliperiaatteella useilla luokka-asteilla aina erilaisesta näkökulmasta näiden juhlien edellä.⁵⁴

Kansakoulun opetussuunnitelmissa ollut ”uskonnollisen elämän herättämisen” ajatus peruskoulun opetussuunnitelmasta puuttuu. Utta edellisiin opetussuunnitelmiin verrattuna on kohtien 5 ja 6 yhteiskunnallinen ulottuvuus ja pyrkimys kasvattaa oppilaita tarkastelemaan yhteiskunnan eettisiä ongelmia ihmisarvon toteutumisen näkökulmasta. Uskontokasvatuksen perustaksi opetussuunnitelmassa määritellään eettinen vastuuntunto toisesta ihmisestä ja koko ihmiskunnasta. Poulter tiivistää uskonnon-

⁵³ POPS-70 Opas 1970, 11; Saine 2000, 138

⁵⁴ Saine 2000, 138

opetuksen keskeiseksi tehtäväksi 1960-luvulta aina 1980-luvun alkupuolelle saakka eettisen kasvatuksen, jonka avulla herätetään yhteiskunnallista vastuullisuutta.⁵⁵

Askel takaisin tunnustukselliseen suuntaan

1980-luvulla luovuttiin peruskoulu-uudistuksen alkuvaiheen tiukasta kouluhallinnon keskusjohtoisuudesta. Päätäntävaltaa siirrettiin keskushallinnolta kunnille ja kouluille. Kuntakohtaiset opetussuunnitelmat tulivat 1980-luvulla ja koulukohtaiset opetussuunnitelmat 1990-luvulla.⁵⁶

POPS 1985: Evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen tavoitteet⁵⁷:

Peruskoulun evankelisluterilaisen uskonnon opetuksen tavoitteena on peruskoulun kasvatuspäämäärää ja keskeisiä kasvatustavoitteita toteuttaen perehdyttää oppilaat Raamattuun ja kirkon opetukseen, jotta he saisivat virikkeitä henkilökohtaisen vakaumuksensa muodostamiseen:

- ohjata oppilaat sisäistämään oman kirkkonsa perinnettä ja tapoja sekä ymmärtämään jumalanpalvelus- ja rukouselämää sekä muuta hengellistä toimintaa.
- antaa kokonaiskuva oman kirkkonsa tehtävästä nyky-yhteiskunnassa.
- tutustuttaa oppilaat muiden kristillisten yhteisöjen uskonnolliseen elämään ekumeenisessa hengessä, antaa tietoa ei-kristillisistä uskonnoista ja ohjata kunnioittamaan toisten ihmisten uskonnollista vakaumusta YK:n ihmisoikeuksien julistuksen hengessä.
- kasvattaa rakkauteen kaikkia lähimmäisiä ja kansoja kohtaan sekä elämään ja tekemään työtä myös eri tavoin ajattelevien kanssa moniarvoisessa yhteiskunnassa.
- kasvattaa oppilaita ihmisarvoon ja elämän kunnioittamiseen.
- opettaa oppilaille valoisaa kristillistä maailmankatsomusta, jotta he saisivat rohkeutta kohdata uudet ja yllättävät elämäntilanteet.

Vuoden 1985 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden mukaan evankelis-luterilaisen uskonnonopetuksen ensimmäisenä osatavoitteena on perehdyttää oppilaat Raamatun ja kirkon opetukseen, jotta he saisivat virikkeitä henkilökohtaisen vakaumuksensa muodostamiseen.⁵⁸ Tavoite on samansuuntainen POPS II 1970 kanssa,⁵⁹ mutta nyt ei tyydytä vain virikkeisiin vaan päämääränä on henkilökohtaisen vakaumuksen muodostaminen.

Myös kirkolliseen elämään tutustumisen tavoitteeseen tuli samansuuntainen lisäys ”ohjata oppilaat sisäistämään ja ymmärtämään oman kirkkonsa perinteitä”, kun vuo-

---

⁵⁵ Poulter 2013, 175, 181

⁵⁶ Saine 2000, 202

⁵⁷ POPS 1985, 113

⁵⁸ Saine 2000, 169, 183

⁵⁹ POPS II 1970, 232

den 1970 opetussuunnitelmassa puhuttiin perehdyttämisestä ja kuvan antamisesta.⁶⁰ Myös viimeinen tavoite, ”opettaa valoisaa kristillistä maailmankatsomusta”, antaa vaikutelman omakohtaiseen vakaumukseen ohjaamisesta.

Pyysiäisen⁶¹ mukaan vuoden 1985 peruskoulun opetussuunnitelmien evankelisluterilaisen uskonnon osuudessa palattiin osittain takaisin peruskoulua edeltäneeseen aikaan ottamalla askel taaksepäin kohti kasteopetusperustelua. Saine⁶² yhtyy tähän ajatukseen, mutta toteaa samalla, että muutos jäi väliaikaiseksi, sillä seuraavassa, vuoden 1994 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa otetaan jo selvää irtiotta tunnustuksellisuudesta.⁶³ Poulter puolestaan ei tulkitse muutosta näin laajaksi kannanotoksi, vaan pitää sitä paremminkin pedagogiseen tunnustuksellisuuteen liittyvänä asiana, jonka mukaisesti uskonnonopetus nähdään tietyn tradition pohjalta lähteväksi tehtäväksi.⁶⁴

Poulterin mielestä vuoden 1985 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet jatkaa yleisen arvopohjan näkökulmasta 1970-luvulta alkanutta arvosubjektivistista ja arvo-relativistista korostusta, vaikka siinä on nähtävissä myös perääntymistä liian voimakkaasta individualistisesta asenteesta.⁶⁵

Tavoitteeksi uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys

1990-luvulla suomalainen yhteiskunta alkoi muuttua aikaisempaa moniarvoisemmaksi ja kansainvälisemmäksi. Suomi liittyi Euroopan Unionin jäseneksi vuonna 1995. Suomalaisten arvopohjaa kirjavoittivat erityisesti maahanmuuttajien määrän kasvu ja uskonnollisuuden monimuotoistuminen.⁶⁶ Ulkomaalaisten määrä maassamme jopa kolminkertaistui ja alettiin puhua monikulttuurisuudesta. Muutoksen keskeinä koulun tehtäväksi nähtiin tiedon ja kulttuuriperinnön siirron lisäksi oppilaiden oman identiteetin kasvun tukeminen.⁶⁷

Toimintaympäristön ja -kulttuurin muutos näkyy myös vuoden 1994 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden uskonnon oppiaineessa vaihtoehtoisten, uskonnollis-

---

⁶⁰ Saine 2000, 203

⁶¹ Pyysiäinen 1998, 53–54; Saine 2000, 183

⁶² Saine 2000, 203

⁶³ Saine 2000, 184, 210

⁶⁴ Poulter 2013, 189

⁶⁵ Poulter 2013, 183, 189

⁶⁶ Poulter 2013, 181

⁶⁷ Talib 2005, 131–132, Innanen 2006, 137–138

ten ryhmien mukaisten sisältöjen moninaisuutena. Uskonnon opiskelu jaettiin uskontokuntasidonnaisiin ryhmiin, joita tuolloin oli kaiken kaikkiaan seitsemän.⁶⁸

Peruskoulun kaikkien uskontokuntasidonnaisten ryhmien uskonnon opiskelun yleis- tavoite on sama: monipuolinen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Sii- hen pyritään⁶⁹

- perehtymällä omaan uskontoon ja sen kulttuuriperintöön, jotta hän saa virik- keitä henkilökohtaisen elämäntutkimuksensa muodostamiseen.
- tutustumalla muihin uskontoihin ja maailmankatsomuksiin, jotta hän tulee toimeen monikulttuurisessa yhteiskunnassa eri tavoin ajattelevien ja uskovi- en kanssa.
- kehittämällä eettisesti vastuullista elämänasennetta, jotta hän oppii ymmärtä- mään omien tekojensa seuraukset ja tekemään henkilökohtaisia arvovalintoja ja vaikuttamaan yhteiskunnassa tehtäviin ratkaisuihin.

Moniarvoisuuden lisääntyessä keskeiseksi nähtiin omiin uskonnollisiin juuriin ja kulttuuriperintöön perehtyminen. Vuoden 1985 opetussuunnitelman perusteissa ta- voitteena ollut valoisian kristillisen maailmankatsomuksen opettaminen on vaihtunut virikkeiden saamiseksi henkilökohtaisen elämäntutkimuksen muodostamiseen.

POPS 1994:n mukaan ala-asteen evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksessa:

oppilas saa perustiedot kristinuskosta ja sen merkityksestä. Pääpaino on Raama- tun ja oppilaan lähiympäristön uskonnollisen elämän tutkimisessa ja opiskelusa. Keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä löytyy ensimmäisenä kohtana ”Raamat- tu kirjana ja sen keskeisiin kertomuksiin tutustuminen.”⁷⁰

Uskonnon opetussuunnitelman sisältöjen suunnittelussa ovat keskeisiä seuraava- vat asiakokonaisuudet:

- Raamattu kirjana ja sen keskeisiin kertomuksiin tutustuminen
- oppilaiden omat elämäntutkimukset
- oppilaiden lähiympäristöstä nousevien kysymysten pohdinta
- oman lähiympäristön uskonnolliset perinteet
- kotiseurakunta ja luterilainen kirkko Suomessa
- kristinuskon synnyn ja kehityksen pääpiirteet sekä kristillisten kirkkojen pe- rusluonne
- esimerkkejä kristillisen uskon ja yleensä uskonnon merkityksestä yksilöiden ja yhteisöjen elämään.

Toinen uusi asia oli paikallisuuden korostus, mikä näkyy tavoitteissa, esimerkiksi ”oppilaan lähiympäristön uskonnollisen elämän tutkimisessa ja opiskelussa”. Paikal- lisuuden huomioon ottamiseen haluttiin myös opetussuunnitelman puitteissa antaa

---

⁶⁸ Saine 2000, 202

⁶⁹ POPS 1994, 92; Kallioniemi 1995, 111–115

⁷⁰ POPS 1994, 92

mahdollisuus. Valtakunnallisella opetussuunnitelmatasolla määriteltiin vain yleiset kehykset, joiden sisällä kunnat ja koulut saivat laatia omat kunta- ja koulukohtaiset opetussuunnitelmansa. Seuraavassa, vuoden 2004 opetussuunnitelmauudistuksessa tosin siirryttiin takaisin keskusjohtoisempaan ja normatiivisempaan suuntaan.⁷¹

1990-luvulla muutosta tapahtui myös oppikirjatuotannon vapautumisessa. Oppikirjojen ennakkotarkastus lakkautettiin vuonna 1992, jolloin oppimateriaalin valinta siirtyi kokonaan kouluille. Siihen saakka oli tarvittu kouluhallituksen hyväksyntä kaikille kouluissa käytettäville oppikirjoille. Uskonnon oppikirjoista oli tarvittu lausunto myös evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokoukselta kirjan tunnustuksellisuudesta.⁷²

Tunnustuksellisesta uskonnonopetuksesta oman uskonnon opetukseen

Kirkon ja uskonnonopetuksen välinen viimeinen juridis-hallinnollinen sidos katkesi, kun vuoden 2003 uskonnonvapauslain uudistuksen jälkeen oman uskonnon opettajan ei enää edellytetty kuuluvan kyseiseen uskontokuntaan. Vuodesta 2003 lähtien uskonnonopetus on ollut puhtaasti yhteiskunnan organisoima sekulaari järjestelmä, jonka avulla tarjotaan oppilaille mahdollisuus oppia katsomukseen liittyviä asioita.⁷³

Uskonnonvapauslain uudistuksen yhteydessä vuonna 2003 luovuttiin tunnustuksellisen uskonnonopetuksen käsitteestä ja se korvattiin käsitteellä oppilaan oman uskonnon opetus. Uusi uskonnonvapauslaki lähtee positiivisesta oikeudesta saada oman uskonnon opetusta. Oman uskonnon opetus ei kuitenkaan ole uskonnon harjoittamista.⁷⁴ Uskonnonopetus tapahtuu uskontokunnan mukaisissa ryhmissä, joille on opetussuunnitelman perusteissa määritelty kaikkien uskontosidonnaisten ryhmien yhteiset tavoitteet ja kunkin uskontoryhmän omat tavoitteet. Kaikkien uskontokuntien opetuksen yhteisenä tavoitteena on samoin kuin edellisessä vuoden 1994 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa; uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys.

Opetuksen tavoitteena on perehdyttää omaan uskontoon, suomalaiseen katsomusperinteeseen, tutustuttaa muihin uskontoihin, uskontojen kulttuuriseen ja inhimilliseen merkitykseen ja kasvattaa eettisyyteen.⁷⁵

---

⁷¹ Innanen 2005, 184–185; Pöysti 2001, 1–4

⁷² Saine 2000, 173–174

⁷³ Innanen 2006, 138

⁷⁴ Kallioniemi 2005b, 21

⁷⁵ POPS 2004, 204

Vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa evankelisluterilaisen uskonnon opetuksen lähtökohtana on⁷⁶

tutustuttaa oppilas monipuolisesti uskonnolliseen kulttuuriin ja tuoda esille oppilaan kehityksen ja kasvun kannalta keskeisiä tekijöitä. Oppilasta autetaan ymmärtämään uskonnon merkitystä hänelle itselleen sekä näkemään uskontojen vaikutuksia yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Opetuksen tavoite on edelleen laaja-alainen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys.

Vuosiluokkien 1–5 uskonnonopetuksen ydintehtävänä on aineksien tarjoaminen oppilaan maailmankatsomuksen rakentumiseksi. Opetuksessa tutustutaan oppilaita ympäröivään uskonnolliseen maailmaan tietojen ja omien kokemusten kautta, perehdytään Raamattuun sekä rohkaistaan oppilaita eettiseen arviointiin ja vastuullisuuteen.

Tavoitteena on, että oppilas

1. oppii luottamusta elämään ja itseensä, kohtaamaan rohkeasti tulevaisuuden, ymmärtämään pyhän ulottuvuuden sekä näkemään uskonnon vaikutuksen omassa ja muiden elämässä,
2. tutustuu Uuteen testamenttiin, Jeesuksen elämään ja opetukseen,
3. tutustuu Vanhan testamentin keskeisiin kertomuksiin,
4. ymmärtää kirkkovuoden ja Jeesuksen elämänkaaren välisen yhteyden,
5. tutustuu luterilaiseen kirkkoon ja seurakunnan toimintaan,
6. tutustuu muihin kristillisiin kirkkoihin ja ympäröiviin uskonnollisiin ja ei-uskonnollisiin katsomuksiin, sekä
7. oppii eettisten asioiden pohdintaa, omien tunteiden ja kokemusten jakamista sekä kristillisen etiikan soveltamista.

Vuoden 2004 opetussuunnitelman perusteissa on havaittavissa selvä näkökulman muutos. Uskonnollisia ilmiöitä tarkastellaan kulttuuri-ilmiöinä. Kallioniemen⁷⁷ mukaan opetuksen painopiste on siirtynyt omaan uskontoon sitouttamisesta uskonnon merkitysten tarkasteluun. Uskonnonopetuksen keskeisenä tehtävänä on tarjota tietoa ja kokemusta oman uskonnon merkityksestä ja sen laajoista yhteiskunnallisista sekä kulttuurisista vaikutuksista. Toisaalta henkilökohtaista näkökulmaakaan ei kokonaan torjuta. Elämän uskonnollista ja eettistä ulottuvuutta tarkastellaan oppilaan oman kasvun näkökulmasta etsien merkityksiä moraalille, henkiselle ja hengelliselle kehitykselle.⁷⁸

Uskonnonopetuksen yhteydessä on ruvettu käyttämään käsitettä uskonnollinen kompetenssi. Kallioniemen mukaan koko uskonnonopetuksen tavoitteeksi voidaan asettaa valmiuksien antaminen oppilaille uskonnollisen kompetenssin eli pätevyyden rakentamiseen. Uskonnollinen kompetenssi tulee käsitteenä lähelle uskonnollista ja katso-

---

⁷⁶ POPS 2004, 204–205

⁷⁷ Kallioniemi 2005b, 35

⁷⁸ Kallioniemi 2005b, 35, 17

muksellista yleissivistystä, jolla tarkoitetaan monipuolista uskontojen ja katsomusten lukutaitoa.⁷⁹ Uskonnollinen kompetenssi voidaan määritellä kyvyksi käsitellä omaa uskonnollisuutta eri ulottuvuuksissaan rakentavalla tavalla osana omaa elämänhistoriaa ja samalla arvostaa toisen erilaista uskonnollisuutta ja katsomuksellisia käsityksiä.⁸⁰

2.3 Yhteenveto opetussuunnitelmakehityksestä 1910-luvulta 2000-luvulle

1900-luvun alun Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmassa kasvatustavoitteena oli kasvattaa siveellinen ihminen, joka on sisäistänyt kristinuskon uskonnäkemyksen. Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelman (1952) kasvatustavoitteeksi Saine tiivistää kansalaiskasvatuksen ja pyrkimyksen tasa-arvoiseen kansalaisuuteen tulevaisuuden yhteiskunnassa. Uskonnonopetuksen tunnustuksellisuus oli katekismuksen mukaista tunnustuksellisuutta.⁸¹

Peruskoulun ensimmäinen opetussuunnitelma vuodelta 1970 asetti tavoitteeksi uskonnollisia ja eettisiä arvoja kunnioittavan kulttuuri-ihmisen. Tunnustuksellisuus määriteltiin Raamattuun pohjautuvaksi yleiskristilliseksi opetuksiksi.⁸² Vuoden 1985 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa korostettiin arvojen ja arvostusten välittämistä. Tavoitteena oli antaa oppilaalle Raamatusta ja kirkon opista virikkeitä oman henkilökohtaisen vakaumuksen muodostamiseen.⁸³

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet vuodelta 1994 ohjaa uskonnonopetuksen tavoitteeksi monipuolisen uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen antamisen monikulttuuriseksi muodostuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa.⁸⁴ Vuonna 2003 tunnustuksellinen uskonnonopetus muuttui *oman uskonnon opetuksiksi*. Vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan tavoitteena on uskonnollinen kompetenssi. Tunnustuksellisuus on, samoin kuin edellisellä opetussuunnitelmakaudella, *pedagogista tunnustuksellisuutta*, jossa lähdetään liikkeelle op-

---

⁷⁹ Kallioniemi 2007, 16

⁸⁰ Innanen & Rissanen 2011, 8

⁸¹ Saine 2000, 93–94, 110, 211

⁸² POPS II 1970:A5, 132; Saine 2000, 128

⁸³ POPS 1985, 113

⁸⁴ POPS 1994, 92

pilaalle tutuista lähiympäristön uskonnollisista ilmiöistä. Uskonnonopetus ei saa olla uskonnon harjoittamista eikä uskontoon sitouttamista.⁸⁵

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1) esitetään kootusti kansakoulun ja peruskoulun opetussuunnitelmien perusteiden kasvatustavoitteissa ja tunnustuksellisuudessa tapahtunutta muutosta vuosina 1912–2004. Taulukko on muotoiltu Sainen esittämän taulukon pohjalta⁸⁶ lisättyä vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden osuudella.

Taulukko 1. Opetussuunnitelmien päätavoitteet ja tunnustuksellisuuden muutokset

	OPS	Taustaa	Kasvatustavoite	Tunnustuksellisuus
1912 – 1925	KM 1916 KM 1925 Maalais- kansakoulu	Oppivelvollisuuslaki 1921 Uskonnonvapauslaki 1923	Siveellinen ihminen	Uskonnäkemyksen sisäistäminen
1946 – 1952	KM 1946 KM 1952	Jälleenrakentaminen so- tien jälkeen	Tasa-arvoinen kan- salainen tulevaisuu- den yhteiskunnassa ”kansalaiskasvatus”	Katekismuksen ja kristin- opin mukainen tunnustuk- sellisuus
1966 – 1970	KM 1970 Peruskoulun synty	Koulu-uudistus Yhtenäiskoulu	Uskonnollisia ja eettisiä arvoja kun- nioittava kulttuuri- ihminen	Raamattuun pohjautuva yleiskristillinen opetus; pedagoginen tunnustukselli- suus
1985	POPS 1985	Kuntakohtaiset opetus- suunnitelmat, tuntikehysjärjestelmä	Arvojen ja arvos- tusten välittäminen ja kehittäminen	Raamatusta ja kirkon opista virikkeitä oman henkilö- kohtaisen vakaumuksen muodostamiseen
1994	POPS 1994	Päätätävällän siirto pai- kallistasolle, koulukohtai- set opetussuunnitelmat	Monipuolinen us- konnollinen ja kat- somsuksellinen yleissivistys	Tunnustuksellisuutta sovel- letaan uskontojen opetuksen yleistavoitteiden pohjalta (Pedagoginen tunnustuksel- lisuus)
2004	POPS 2004	Moniarvoinen yhteiskunta 2003 Tunnustuksellisen uskonnonopetuksen nimi muuttui ”oman uskonnon opetukseksi”	Uskonnollinen kompetenssi.	Oman uskonnon opetus; lähdetään liikkeelle oppi- laalle tutusta lähiympäristön uskonnollisista ilmiöistä = pedagoginen tunnustuksellisuus. Ei uskonnon harjoittamista eikä sitouttamista

⁸⁵ Kallioniemi 2005b, 21

⁸⁶ Saine 2000, 211

3 USKONNONOPETUKSEN LUONNE JA RAAMATUNKERTOMUKSET

3.1 Käsitteiden määrittelyä

Uskonnonopetus

Uskonnonopetuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa uskontoa oppivelvollisuus-koulun oppiaineena. Saine määrittelee uskonnonopetuksen yläkäsitteeksi, joka kattaa yhteiskunnan koulujärjestelmään itsenäisenä oppiaineena sisältyvät erilaiset uskonnollisen ja eettisen kasvatuksen muodot.⁸⁷ Tämä tutkimus rajoittuu käsittelemään kansa- ja peruskoulun evankelis-luterilaista uskonnonopetusta.

Opetussuunnitelma

Yhteiskunta ilmaisee koulutusta koskevan tahtonsa opetussuunnitelmissa. Opetussuunnitelmassa kuvataan koulutuksen tavoitteet ja sisällöt sekä opetusjärjestelyjen ja arvioinnin perusteet.⁸⁸ Opetussuunnitelma on kaikkien niiden toimien etukäteissuunnitelma, joilla pyritään kouluille asetettuihin kasvatustavoitteisiin.⁸⁹ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kansa- ja peruskoulun opetussuunnitelmien perusteita evankelis-luterilaisen uskonnonopetuksen osalta.

Oppikirja

Oppikirja on teos, joka on varta vasten laadittu opetustarkoituksiin. Oppikirjat pohjautuvat aina opetussuunnitelmiin ja opetussuunnitelmien perusteisiin. Oppikirjan teksti kohdistetaan yleensä tietylle ikäkaudelle sopivaksi. Oppikirja kertoo lukijalleen sen, mitä pidetään tärkeänä oppia.⁹⁰ Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat kansa- ja peruskoulun evankelis-luterilaisen uskonnonopetuksen oppikirjat.

Raamattu

Raamattu on kristinuskossa pyhinä pidettyjen kirjoitusten kokoelma. Se jakaantuu kahteen osaan: Uuteen ja Vanhaan testamenttiin. Suomalainen kirkkoraamattu sisältää yhteensä 66 kirjaa. Vanha Testamentti (VT) on uskonnollisen kirjallisuuden kokoelma, jota sekä juutalaiset että kristityt pitävät ohjeellisena. Suomalaisessa kirkkoraamatussa Vanha testamentti käsittää 39 kirjaa. Vanhan testamentin kirjakokoelma

---

⁸⁷ Saine 2000, 18

⁸⁸ Heinonen 2005,10

⁸⁹ Hirsjärvi 1983, 132

⁹⁰ Heinonen 2005, 29

on syntynyt noin tuhannen vuoden kuluessa ja se on kirjoitettu alun perin heprean ja aramean kielillä.⁹¹

Uusi Testamentti (UT) on varhaisen kristillisen kirjallisuuden kokoelma, joka yhdessä Vanhan testamentin kanssa muodostaa kristillisten kirkkojen kaanonin eli ohjeellisen pyhien kirjoitusten kokoelman. Uusi testamentti käsittää 27 kirjaa, jotka on kirjoitettu kreikan kielellä ensimmäisten kristillisten sukupolvien aikana. Pääosan Uudesta testamentista muodostavat neljä evankeliumia sekä joukko kirjeitä eri seurakunnille. Lisäksi Uuteen testamenttiin kuuluu kirkkohistoriallinen esitys, Apostolien teot, sekä profeettallinen kirja, Johanneksen ilmestys.⁹²

Tässä tutkimuksessa Raamatulla tarkoitetaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen hyväksymiä suomennoksia: Vanhan testamentin käännös vuodelta 1933 ja Uuden testamentin käännös vuodelta 1938 sekä vuonna 1992 hyväksytyt Raamatun suomennos.

Luterilaisen kirkon tunnustuskirjojen mukaan Vanhan ja Uuden testamentin profeettalliset ja apostoliset kirjoitukset ovat ainoa sääntö ja ohje, jonka mukaan kaikki opit ja opettajat on koeteltava ja arvioitava.⁹³ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1948 hyväksymän Kristinopin ensimmäisessä luvussa opetetaan: ”Raamattu on kristillisen uskon ja elämän korkein ohje”. Vuonna 1999 hyväksytyssä kristinopissa eli Katekismuksessa vastaavaa luonnehdintaa Raamatusta ei ole.⁹⁴

Raamatunkertomus

Raamatunkertomuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa useamman lauseen mittaista kerronnallista kokonaisuutta, joka noudattaa juonellisesti alkuperäistä Raamatun tekstiä. Alakoulun 1-2 -luokkien uskonnonoppikirjoissa esiintyviä Raamatun kertomuskokonaisuuksia ovat:

Alkukertomukset (1. Moos 1–11), jotka kuvaavat maailman syntyä ja ihmiskunnan alkutaipaletta Aadamista Nooan päiviin.⁹⁵

---

⁹¹ Räisänen & Saarinen 1978, 12; Jokiranta 2005, 251; Bruce 1992, 70

⁹² Räisänen & Saarinen 1978, 88; Jokiranta 2005, 249–251

⁹³ Tunnustuskirjat 1990, 427, 461

⁹⁴ Katekismus 2000, 98; Katekismus 1980, 41 (Kristinopin kohta 6)

⁹⁵ Jokiranta 2005, 262–265; Luomanen & Luomanen 1998, 216

Patriarkkakertomukset (1. Moos. luvut 12–50), joissa kerrotaan Israelin kansan kantaisistä Aabrahamista, Iisakista ja Jaakobista ja Joosefista.⁹⁶

Mooses- ja eksoduskertomukset eli kertomukset Israelin kansan vapautumisesta Egyptin orjuudesta (2.–5. Moos.)⁹⁷

Kertomukset Israelin kuninkaista (Saul, Daavid ja Salomo)⁹⁸

Kertomukset Jeesuksen elämästä Uuden testamentin evankeliumeissa: lapsuuskertomukset, ihmekertomukset, vertaukset sekä kärsimyshistoria, josta tässä tutkimuksessa on käytetty myös nimitystä pääsiäiskertomukset.⁹⁹

Raamattunäkemys

Raamatun opettamiseen liittyy aina kiinteästi jokin raamattunäkemys eli käsitys siitä, miten Raamattua tulisi tulkita ja ymmärtää. Raamattua opettava tai lukeva henkilö ei ole vailla ennako-oletuksia, vaan jokaisella on joitakin käsityksiä Raamatusta. Käsitysten summasta koostuu jokin kokonaisnäkemys Raamatun luonteesta ja sisällöstä. Opetussuunnitelman laatijoiden, oppikirjojen tekijöiden ja opettajan raamattunäkemys vaikuttaa uskonnonopetuksen toteutukseen. Jo se, mitä oppilaalle on päätetty opettaa ensimmäisillä luokilla, ja tapa, millä opetus toteutetaan, heijastelee jonkinlaista raamattunäkemyä.¹⁰⁰

Luomanen-Luomanen esittelee vuonna 1998 julkaistussa Uskonnonopetuksen käsikirjassa neljä raamatuntulkinnan perusratkaisua: fundamentalistinen, pelastushistoriallinen, eksistentiaalinen ja narratiivinen raamatuntulkinnan malli.¹⁰¹

1. Fundamentalistinen näkemys perustuu sanainspiraatio-oppiin, jonka mukaan Jumala itse on Raamatun varsinainen tekijä, ja ihmiset ovat olleet vain kirjoittamisen välineitä. Raamatun ajatellaan olevan kokonaan virheetöntä, erehtymätöntä Jumalan ilmoitusta.¹⁰²

2. Pelastushistoriallisen näkemyksen mukaan Raamattu on ihmisten kuvausta ja todistusta kuvausta Jumalan pelastavasta toiminnasta keskellä ih-

---

⁹⁶ Jokiranta 2005, 266–267;

⁹⁷ Jokiranta 2005, 267–271; Luomanen & Luomanen 1998, 204

⁹⁸ Jokiranta 2005, 271–272

⁹⁹ Luomanen & Luomanen 1998, 208–210

¹⁰⁰ Leppänen 2010, 12; Luomanen & Luomanen 1998, 200

¹⁰¹ Luomanen & Luomanen 1998, 200–202

¹⁰² Luomanen & Luomanen 1998, 201

miskunnan historiaa. Tämä pelastushistoria muodostaa Raamatun punaisen langan, joka alkaa luomisesta, jatkuu Israelin kansan vaiheissa ja päättyy viimeisiin tapahtumiin Ilmestyskirjassa. Pelastushistoria huipentuu Jeesuksen kuolemassa ja ylösnousemuksessa. Pelastushistoria muodostaa Raamatun kantavan struktuurin läpi Vanhan ja Uuden testamentin. Pienempien teemojen yksityiskohtien osalta jää Raamatun tulkintaan vapautta erilaisille näkemyksille.¹⁰³

3. Eksistentialistisen näkemyksen mukaan Raamatussa keskeisintä on se, mikä vaikuttaa ihmiseen tässä ja nyt, ei niinkään menneisyydessä tapahtunut Jeesuksen elämä, kuolema ja ylösnousemus. Sen mukaan Raamattu voi puhutella kunkin aikakauden ihmisiä, eikä se ole riippuvainen alati tarkentuvista historiatiedoista. Raamattu sisältää kaikkia ihmisiä kaikkina aikoina koskettavia eksistentiaalisia totuuksia, jotka saadaan selville riisumalla Raamattu myyteistä. Ihminen voi löytää Raamatun sanomasta omaa elämäntekemustään tukevia tekijöitä.¹⁰⁴

4. Narratiivisen suuntauksen mukaan Raamatussa tarinoilla on olennainen asema. Uskonnolliset sisällöt ja teologiset aiheet esitetään Raamatussa kertomusten avulla ja narratiivin ehdoilla. Tarinallinen näkökulma avaa Raamatun hengellisen sanoman. Narratiivisen raamatuntulkinnan keskeisenä ajatuksena on, että Raamatun kieli sellaisenaan sisältää malleja, jotka välittävät ihmistä koskevia objektiivisia totuuksia.¹⁰⁵

---

¹⁰³ Räisänen 1986, 147–148; Luomanen & Luomanen 1988, 201; Leppänen 2010, 13–14. Pelastushistoriallisella raamattunäkemyksellä on ollut luterilaisen kirkon piirissä eräänlaisen puolivirallisen näkemyksen asema. Muun muassa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen raamattukanonotto vuodelta 1972 noudattaa pelastushistoriallista käsitystä.

¹⁰⁴ Luomanen & Luomanen 1998, 202; Eskola 2011, 509–510; Leppänen 2010, 13. Eksistentialistisen näkemyksen kehittelijänä voidaan pitää Rudolf Bultmannia (1884–1976). Hänen mukaansa Raamattu olisi riisuttava myyttisestä maailmankuvasta ja kielestä sekä paljastettava sen olennainen ja nykyhetkeä puhutteleva sanoma. Uuden testamentin varsinaisena sanomana Bultmann piti ihmiselle tarjottavaa mahdollisuutta ymmärtää itsensä uudella tavalla. Professori Kari Syreeni (Syreeni 1997, 33) puolestaan perää tähän tulkintatapaan ideologiakriittistä elementtiä, jotta välttyttäisiin päätyvästä liian yksioikoisesti oraakkelinomaisiin eksistentialistisiin tulkintoihin.

¹⁰⁵ Kielitieteilijä Harald Weinrich kritisoi 1970-luvulla sitä, että raamatuntulkinta on jäänyt kiinni historiallisiin näkökulmiin eikä ole ymmärtänyt Raamatun tarinallista luonnetta. Narratiivisen raamatuntulkinnan merkkitöksenä pidetään Hans W. Frei teosta *The Eclipse of Biblical Narrative* (1974). Siinä Frei kritisoi historiallista raamatuntutkimusta, joka hänen mukaansa kapeuttaa tulkinnan rationaaliin kysymyksiin eikä tavoita Raamatun hengellistä luonnetta. Frei mukaan Raamatun tekstejä on tulkittava niiden oman lajin (genre) mukaan. Leppänen 2010, 14; Stone 1995, 225–261; Eskola 2011, 526–528.

Suomalaisen raamattukeskustelun keskiössä 1960-luvun lopulta lähtien vaikuttanut Helsingin yliopiston Uuden testamentin eksegetiikan professori (1975–2006) Heikki Räisänen esittää vaihtoehtoisiksi raamattunäkemyksiksi fundamentalistisen, pelastushistoriallisen ja ei-kirjaimellisen näkemyksen, joista ei-kirjaimellinen raamattunäkemys on hänen mukaansa tieteen, historian ja oman kokemuksen valossa ainoa mahdollinen.¹⁰⁶

5. Ei-kirjaimellinen¹⁰⁷ raamattunäkemys rakentaa vahvasti historiallis-kriittisen raamatuntutkimusmetodiikan varaan. Toisinaan puhutaan jopa historiallis-kriittisestä raamattunäkemyksestä.¹⁰⁸ Näkemys tulee hyvin lähelle eksistentiaalistista raamattunäkemystä, vaikka Räisänen esittääkin varauksia Bultmannin näkemyksiin. Pelastushistoriallisen näkemyksen luovuttamattoman tärkeinä historiallisina tapahtumina pitämät Raamatun teemat ymmärretään myyteiksi, jotka itse asiassa estävät modernia ihmistä kohtaamasta Raamatun varsinaista sanomaa. Raamatun merkitys tämän ajan ihmiselle ilmenee lähinnä Jumalan armon ja rakkauden sekä menneisyyden painolasteista vapautumisen kokemisessa ja lähimmäisenrakkauden periaatteessa.¹⁰⁹

Raamatuntutkimuksen alueella on tapahtunut nopeaa kehitystä 1990–2000 –luvuilla kulttuurisen moniarvoistumisen ja pirstaloitumisen sekä tieteidenvälisten yhteyksien vahvistumisen myötä.¹¹⁰ Ajattelussa halutaan ylläpitää useita eri auktoriteetilähteitä ja monenlaisia tapoja hahmottaa totuuksia. Käytännössä Raamatun tulkitsija voi samanaikaisesti hyödyntää aineksia useista erilaisista lähestymis- ja tarkastelutavoista Raamattuun.¹¹¹ Painopiste on siirtynyt historiallis-kriittisestä tarkastelusta kontekstilähtöisiin tulkintoihin.¹¹² Liturginen raamatuntulkintamalli voidaan nähdä yhtenä kontekstuaalisena mallina.

---

¹⁰⁶ Räisänen 1981, 11, 117–119; 1986, 143–151

¹⁰⁷ Räisänen 1986, 148–150. Räisänen päätyy tähän nimitykseen ”paremman puutteessa”. Eskola 2011, 516–521 käyttää näkemyksestä nimitystä ”uskonnonhistoriallinen tarkastelutapa”.

¹⁰⁸ Esimerkiksi <http://sley.fi/node/2683>, viitattu 19.11.2014.

¹⁰⁹ Räisänen 1986, 148–149

¹¹⁰ Merenlahti & Thurén 2004, 92. Postmodernissa kontekstissa leimaa antavaa on tutkimusmetodien ja tulkintamallien moneus ja laaja kirjo. Narratologian ohella Raamatun tutkimuksessa on hyödynnetty muitakin kielentutkimuksen ja kirjallisuustieteen lähestymistapoja kuten myös sosiologian, antropologian, sosiaalipsykologian ja kognitiivisten tieteiden työkaluja (Jokiranta 2005, 257).

¹¹¹ Jokiranta 2005, 257; Merenlahti & Thurén 2004, 90–97; Leppänen 2010, 8–9. Vuonna 2005 julkaistu uusi luokan- ja aineenopettajien uskonnon didaktiikan perusoppikirja Uskonnonopetus uudella vuosituhanella ei enää esittele raamattunäkemyksiä kategorisesti kuten vuoden 1998 Uskonnonopetuksen käsikirja, ks. Jokiranta 2005.

¹¹² Esimerkkejä kontekstuaalisista lähestymistavoista ovat vaikkapa vapautuksen teologian, mustan teologian, marxilaisen teologian tai feministiteologian mallit.

6. Liturgisessa tulkintamallissa Raamattu hahmotetaan osana kirkon liturgiaa ja jumalanpalveluselämää. Raamatun lukeminen niveltyy osaksi rukouksevasta uskonyhteisöä, jossa antaudutaan Raamatun tekstien ja saarnan kautta kuulemaan ”Jumalan ääntä”. Raamatusta korostuu sen hengellinen merkitys, eikä Raamatun tulkinnassa huomiota kiinnitetä sen sisällön luotettavuuskykyyn. Liturgiseen tulkintamalliin kuuluu kristologinen korostus, mikä on yhteistä pelastushistoriallisen näkemyksen kanssa.¹¹³

Uskonnonopetuksen tunnustuksellisuuden määritelmiä

Perinteisesti peruskoulun uskonnonopetuksen tunnustuksellisuutta on tarkasteltu Kähkönen (1976) esittämän jaottelun pohjalta. Kähkönen erottelee tunnustuksellisuudessa juridisen, pedagogisen ja teologisen tunnustuksellisuuden.¹¹⁴

Juridinen tunnustuksellisuus tarkoittaa uskonnonopetukselle lainsäädännössä asetettuja ehtoja, joiden avulla pyritään turvaamaan enemmistön ja vähemmistön uskonnonvapaus.¹¹⁵ Lainsäädännöllisesti oppilaan uskonnollisuus liittyy tiettyyn tunnustukseen ja hänellä on oikeus saada sen mukaista opetusta.¹¹⁶

Teologisesta näkökulmasta katsoen tunnustuksellisuus on uskonnonopetuksen sisältöjen ja tavoitteiden liittymistä uskontokunnan uskontunnustukseen ja oppiin. Peruskoulun evankelisluterilaisen uskonnon opetussuunnitelmassa sen katsotaan merkitsevän nimenomaan kristillistä eikä erityisemmin luterilaista opetusta ja tavoitteena on oppilaiden uskonnollisen kehityksen edistäminen.¹¹⁷ Peruskoulun uskonnonopetus on teologisessa mielessä korkeintaan ”heikon tunnustuksellista”.¹¹⁸

Pedagogisella tunnustuksellisuuden painotus on merkinnyt kotiseutuperiaatteen soveltamista uskonnonopetukseen sekä oppilaiden henkisen ja uskonnollisen kypsyyden huomioimista ja maailmankatsomuksellista pohdin-

---

¹¹³ Leppänen 2010, 15

¹¹⁴ Saine 2000, 143–145; Ubani 2013, 76–78

¹¹⁵ Kähkönen 1976, 238

¹¹⁶ Ubani 2013, 76

¹¹⁷ Kähkönen 1976, 239–240

¹¹⁸ Ubani 2013, 77

taa.¹¹⁹ Peruskoulun uskonnonopetus on tunnustuksellisesta näkökulmasta erityisesti pedagogista tunnustuksellisuutta, jossa lähdetään liikkeelle oppilaalle tutuimmasta uskonnollisesta perinteestä.

3.2 Lähestymistapoja uskonnonopetukseen

Uskonnonopetusta voidaan luokitella usealla eri tavalla. Kansainvälisesti paljon käytetty uskonnonopetuksen luokittelu on John Hullin esittämä kolme lähestymistapaa uskonnon opetukseen: oppia uskonto, oppia uskontoa ja oppia uskonnosta.¹²⁰

Oppia uskonto (*learning religion*) tarkoittaa, että opetuksessa keskitytään yhden tradition omaksumiseen ja tavoitteena on vahvistaa oppilaiden sitoutumista tähän traditioon. Uskonnon edustajat kontrolloivat uskonnonopetuksen opetussuunnitelmaa, oppimateriaaleja ja opetusmenetelmiä.¹²¹

Oppia uskontoa¹²² (*learning about religion*), opetuksen perspektiivi on ei-uskonnonlinen ja lähestymistapa on lähinnä uskontotieteellinen ja antropologinen. Lähestymistapaa voidaan kutsua myös uskontotiedolliseksi tarkasteluksi. Oppilaat tutustuvat uskonnon erilaisiin ilmenemismuotoihin ja uskontojen sisältämiin elämäntulkintoihin. Tarkoituksena on ymmärtää, miten uskonto vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen ja yhteiskunnan rakenteisiin.¹²³

Oppia uskonnosta¹²⁴ (*learning from religion*) lähestymistavassa opetuksen keskiössä on oppilas oppijana ja hänen elämänskysymyksensä. Tavoitteena on tukea oppilaan persoonallisuuden kokonaisvaltaista kasvua etsimällä uskonnonopetuksesta sellaista ainesta, millä on merkitystä hänen moraaliseen, henkiseen ja hengelliseen kehitykselleen.¹²⁵

---

¹¹⁹ Kähkönen 1976, 241

¹²⁰ Schreiner 2005, 76; Kallioniemi 2007, 9–10

¹²¹ Kallioniemi 2009, 409

¹²² Ubani 2013, 47 käyttää suomennosta ”oppia uskonnosta”. Tässä tutkimuksessa pitäydytään Kallioniemen käyttämään suomennokseen ”oppia uskontoa”.

¹²³ Schreiner 2005, 76; Kallioniemi 2009, 409; Ubani 2013, 47

¹²⁴ Ubani 2013, 47 käyttää suomennosta ”oppia uskonnon avulla”. Tässä tutkimuksessa käytetään Kallioniemen esittämää suomennosta ”oppia uskonnosta”.

¹²⁵ Kallioniemi 2009, 409; Ubani 2013, 47

Edellä esitetty kolmijako on idealistinen. Käytännössä hyvä uskonnonopetus sisältää elementtejä kaikista näistä lähestymistavoista.¹²⁶ Kallioniemi esittää myös toisen, Hullin luokittelun kanssa pitkälti saman sisältöisen brittiläisen kolmijaon uskonnonopetukseen. Sen mukaan uskonnon didaktiikassa vaikuttaneet suuntaukset voidaan jaotella konfessionaaliseen, implisiittiseen ja fenomenologiseen malliin.¹²⁷

Konfessionaalisisessa eli tunnustuksellisessa mallissa on ollut keskeistä johtaa oppilaat tietyn tunnustuksen mukaiseen uskonnolliseen perintöön ja sen omaksumiseen. Oppiainekseen on sisällynyt Vanhan ja Uuden testamentin opiskelua, kirkkohistoriaa, opillisia kysymyksiä ja etiikkaa.

Implisiittisen mallin mukaan uskonnonopetuksen tavoitteena on tarkastella Raamatun kertomuksia lapselle soveltuvalla tavalla niin, että opetuksessa otetaan huomioon oppilaiden elämänskysymykset ja tunteukset. Peruslähtökohdaltaan malli edustaa varsin tunnustuksellista uskonnonopetusta. Keskeinen vaikutus on ollut Goldmanin piagetlaiseen kehityspsykologiaan pohjaavilla tutkimuksilla uskonnollisen ajattelun eri vaiheista ja Loukesin näkemyksillä uskonnonopettamisen liittämistä oppilaiden elämänskysymyksiin ja elämäntilanteisiin.

Fenomenologisessa eli eksplisiittisessä mallissa päänäkökulmana on tarkastella uskontoa ulkopuolisena tarkkailijana ja siten ymmärtää, mitä uskonto merkitsee siihen uskovalle. Tavoitteena on nähdä uskonto uskovan ihmisen näkökulmasta ja sen avulla ymmärtää, mitä ja miten uskova ihminen tuntee harjoittaessaan uskontoa. Malli keskittyy sen tarkasteluun, miten uskontoa ymmärretään ja harjoitetaan, ei sen ympärille, mikä on totuus. Mallin edustajat pitävät tätä lähtökohtaa positiivisena ja luovana lähtökohtana pluralismille.¹²⁸

Uskonnonopetukseen vaikuttaneita didaktisia teorioita voidaan jäsentää myös ulkoinen-sisäinen- ja teologinen-humanistinen -ulottuvuuksien suhteen.

Ulkoinen-sisäinen -ulottuvuus tarkastelee oppilaan ja uskonnollisen perinteen välistä suhdetta. Kun näkökulma on sisäinen, oppilas sijoitetaan uskonnollisen perinteen sisälle ja pyritään jäsenyyden vahvistamiseen. Kun näkökulma on ulkoinen, perinnet-

---

¹²⁶ Schreiner 2005, 76

¹²⁷ Kallioniemi 2005a, 105–106

¹²⁸ Kallioniemi 2005a, 106

tä tarkastellaan ulkoapäin, ja oppilas voi omaksua omaan elämäkatsomukseensa hyväksi katsomiaan aineksia tarkasteltavana olevasta katsomuksesta.¹²⁹

Teologinen-humanistinen -ulottuvuus viittaa uskonnon didaktisen teorian sitoutumisesta teologiseen tai humanistiseen taustateoriaan. Teologisessa näkökulmassa tavoitteena on kattava teologinen yleissivistys. Keskeiset sisällöt määräytyvät teologian tieteenalasta ja sen tutkimuksesta käsin. Humanistinen näkökulma taas korostaa opiskeltavan aineksen merkitystä oppilaan kokonaisvaltaisen kehityksen tukemisessa. Humanistinen näkökulma ei ole yksiselitteinen, vaan se voi perustua esimerkiksi humanistiseen ihmiskäsitykseen, sosio-kulttuuriseen teoriaan tai konstruktivisen oppimisen lähtökohtiin.¹³⁰

3.3 Raamatunkertomusten asema alakoulun uskonnonopetuksessa

Suomalaisen koulujärjestelmän alaluokkien uskonnonopetuksessa raamatunkerronta on ollut keskeisessä asemassa aina kansakoulun alkuajoista lähtien.¹³¹ Kansakoulun varhaisimmat uskonnon oppikirjat olivat raamatunhistorioita, joissa Raamatun keskeisimmät kertomukset Vanhasta ja Uudesta testamentista käytiin järjestyksessä läpi. Vaikka raamattuoppiaines on huomattavasti vähentynyt vuosien saatossa,¹³² se on silti nykyisinkin olennainen osa alakoulun uskonnonopetusta. 2010-luvun maailmassa raamatunkertomusten opetusta voidaan perustella sillä, että Raamattu on kulttuurihistoriallinen dokumentti, jota ilman koko länsimaisen ajattelun ja kulttuurin ymmärtäminen on mahdotonta.¹³³

Raamatunkertomusten opettamisessa on Suomessa tutkimuksen kohteena olleena ajanjaksona ollut vallalla erilaisia paradigmanomaisia lähestymistapoja. Tässä luvussa tarkastellaan kolmen raamatunkertomusten opettamisen lähtökohtiin merkittävästi vaikuttaneen henkilön käsityksiä. Martti H. Haavio oli suomalaisen kansakoulun uskonnonopetuksen ehdoton auktoriteettihahmo 1930-luvulta 1960-luvulle.¹³⁴ 1960-lu-

---

¹²⁹ Ubani 2013, 31

¹³⁰ Ubani 2013, 31–32

¹³¹ Luodeslampi & Nevalainen 2005, 211

¹³² Tamminen & Vesa 1982, 123

¹³³ Luumi 2007, 103; Luodeslampi & Nevalainen 2005, 211

¹³⁴ Poulter 2013, 160

vulta alkaen peruskoulun syntyvaiheissa uudistuvaan uskonnonopetukseen haettiin vaikutteita muualta Euroopasta, erityisesti Iso-Britanniasta. Englantilaisen uskontopedagogi Ronald Goldmanin tutkimukset vaikuttivat 1960–1970 -luvulla raamatunopetusnäkökulmiin.¹³⁵ Suomen Ev. Lut. Seurakuntien Lapsityön Keskus ry:n pitkäaikainen pääsihteeri (1974–2002) Pertti Luumi on tehnyt tunnetuksi narratiivista näkökulmaa Raamatun opettamiseen ja nostanut esille kertomusten merkitystä lukuisissa julkaisuissa eläkkeelle jäätyäänkin vielä 2000-luvulla.

3.3.1 Kansakoulun uskonnonopetus haaviolaisessa hengessä

Kristillisen koulukasvatuksen puolestapuhuja

Martti H. Haavio oli lähes 40 vuoden ajan uskonnon opetuksen keskeinen vaikuttaja Suomessa. Hän toimi Jyväskylän seminaarissa ja sittemmin Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa vuodesta 1928 aina vuoteen 1965 asti ensin uskonnon lehtorina ja myöhemmin kasvatustieteiden professorina. Haavio tunnetaan ennen muuta elämyksellistä raamatunkerrontaa edustavista kirjoistaan *Opettaja kertoo Vanhasta Testamentista*, *Opettaja kertoo Vapahtajasta* ja *Opettaja kertoo apostoleista*, jotka olivat koulumaailmassa pitkään käytössä.¹³⁶

Lassi Pruuki¹³⁷ luonnehtii Haaviota vahvaksi tunnustuksellisen uskonnonopetuksen puolustajaksi. Kansakoulun opetussuunnitelmia luotaessa (vuosina 1945–1952) Martti H. Haavio toimi määrätietoisesti kriitikkona ja vastaliikkeen organisoijana, kun opetussuunnitelmakomitea ehdotti uskonnon tuntimäärien vähentämistä ja uskonnonopetuksen luonteen muuttamista ei-tunnustukselliseen suuntaan. Haavion käsityksen mukaan koulun uskonnonopetuksella ja kirkon kasvatustehtävällä on sama päämäärä, joka tähtää uskoon ja siitä lähtevään eettisyyteen.¹³⁸

Koulun uskonnonopetuksen päämäärän täytyy olla sama kuin kaiken kristillisen kasvatuksen, nimittäin kristitty, joka elää uskossa Jeesukseen Kristukseen ja toteuttaa siitä lähtevää siveellisyyttä.¹³⁹

---

¹³⁵ Ubani 2013, 62–63

¹³⁶ Pruuki 2003a, 6-9; Luodeslampi & Nevalainen 2005, 211

¹³⁷ Pruuki 2003a, 8

¹³⁸ Saine 2000, 112; Pruuki 2003a, 88, 223

¹³⁹ Haavio 1961, 31; Pruuki 2003a, 85

Samaan aikaan, kun Haavio piti määrätietoisesti esillä kristillistä koulukasvatusta, hävisivät kristillisyyteen viittaavat maininnat koulun päämäärää ja tehtävää säätelevästä lainsäädännöstä.¹⁴⁰ Haavion ajatus kristillisestä koulukasvatuksesta ei siis vastannut kansakoulun virallista linjaa. Tästä huolimatta Haavion ajattelu ja toiminta herättivät vastakaikua ohi virallisten säädösten erityisesti kansakoulun opettajissa;¹⁴¹ olihan hän toiminut opettajien kouluttajana vuosikymmenten ajan. Opettajat kokivat hänet hengelliseksi oppi-isäkseen, jonka arvioihin he luottivat.¹⁴²

Jumalan sanan kirkastaminen uskonnonopetuksen ydintehtävänä

Martti H. Haavio pitää raamatullista ainesta uskonnonopetuksen keskeisimpänä sisällönä, mitä hän perustelee sillä, että Raamattu on Jumalan sanaa.

Nykyajan evankelisessa uskonnonopetuksessa ollaan yksimielisiä siitä, että raamatullisella aineksella on oleva uskonnonopetuksessa perustava ja keskeinen asema. Se on Jumalan sana sen varsinaisessa merkityksessä, ja sellaisena sillä on ainoalaatuinen merkitys kristilliselle uskolle ja elämälle.¹⁴³

Pruuki esittää, että uskonnonopetuksen metodeissa Haavio on saanut vaikutteita herbart-zilleriläisyydestä ja uuden koulun korostuksista muun muassa opetuksen havainnollisuuden vaatimuksessa ja oppilaan kehitysedellytysten huomioimisessa. Herbart-zilleriläisen suunnan mukaan kaiken koulukasvatuksen tavoitteena oli lujan uskonnollissiveellisen luonteen kehittäminen. Haavio eroaa kuitenkin selvästi näistä korostaessaan Jumalan sanan kirkastamista uskonnon opetuksen ydintehtävänä.¹⁴⁴

”Kristillinen usko edellyttää Jumalan ilmoituksen tiedollista ymmärtämistä ja sitä on mahdollista edistää inhimillisen opetustoiminnan avulla. Hengellinen tehtävä taas on Jumalan sanan kirkastamista.” Näin Haavio tulkitsee uskonnonopetuksen sekä julistukseksi että kasvatukseksi.¹⁴⁵ Martti H. Haavio kirjassaan *Koulun uskonnonopetuksen rakenne ja henki* luonnehtii Raamatun opettamisen tavoitteita seuraavasti:

Paitsi että opetuksen on pyrittävä antamaan nuorille Raamatun pelastushistorian tiedollinen tuntemus, sen on myös avattava heille Pyhän Kirjan sisäinen uskonnollis-siveellinen maailma. Tämä keskittyy pelastussanomaa Jeesuksesta Kristuksesta.¹⁴⁶

---

¹⁴⁰ Pruuki 2003a, 7–8

¹⁴¹ Pruuki 2003a, 7–9

¹⁴² Pruuki 2003b

¹⁴³ Haavio 1961, 88

¹⁴⁴ Pruuki 2003a, 226; Tamminen & Vesa 1982, 20

¹⁴⁵ Pruuki 2003a, 142, 224

¹⁴⁶ Haavio 1961, 88–89

Kerronta oli Haaviolle se perusmetodi, jolla opettaja toteuttaa Jumalan sanan kirkastamista oppilaille inhimillisesti ja elävästi.¹⁴⁷ Erityisesti kansakoulun alaluokilla sen tuli olla pääsääntöinen metodi, koska kerronnan etuna oli, että se ”eloisasti ja lämpimästi suoritettuna” on lapselle paljon elämispitoisempi kuin lukeminen.¹⁴⁸

Tammisen¹⁴⁹ mukaan Martti H. Haavio oli saanut kertomusmetodiinsa vaikutteita Saksasta uskonnonopetuksen elämyssuunnasta ja työkoululiikkeestä. Uskonnonopetus oli saatava lasta lähelle niin, että hänessä syntyy ”uskonnollisia elämyksiä”, että hän pääsee tunteenomaisesti avautumaan uskonnollisille arvoille. Elämyssuunta antoi nimenomaan kerronnalle suuren merkityksen. Raamatun tekstejä kerrottaessa käytettiin maalailevaa, mielikuvitusrikasta esitystä. Haavion mielestä hyvän kerronnan ensimmäinen ehto on opettajan oma eläytyminen, se että hän näkee kertomuksen tapahtumat ilmielävästi edessään. Juuri opettajan oma ”sisäinen osanotto, tunteen lämpö ja hartaus” antavat hengen tekstiin.¹⁵⁰

Haavio suhtautui kuitenkin elämyssuuntaan, kuten uskonnonopetuksen uudisvirtauksiin yleensäkin, kriittisen varovaisesti. Haavio varoitti liian rehevästä ja kovin yksityiskohtaisesta kuvailusta. Oli oltava uskollinen Raamatun ajan todellisille olosuhteille ja ennen kaikkea pyrittävä kuvaamaan Raamatun henkilöiden sisäistä elämää. Raamatun oma tyyli ja sanonta eivät saaneet hukkaa kertojan runollisiin lisiin. Kerronnalla oli ennen kaikkea autettava lapsen oma mielikuvitus liikkeelle.¹⁵¹ Elävän kuvailun avulla lapsi voi tunteenomaisesti tajuta sieluntiloja, joista hänellä muuten olisi vain heikko aavistus.¹⁵²

Martti H. Haavio piti havainnollistamista tärkeänä erityisesti ensimmäisinä kouluvuosina. Havainnollistamisen välineenä voi olla kertominen, oheislukeminen, kuvat, kartat, esineet, piirtäminen tai näytteleminen.¹⁵³ Haavion mielestä raamatunhistoriallinen teksti on kuitenkin jo itsessään niin havainnollista, että hän kutsui sitä ”historiallis-havainnolliseksi esitykseksi”.¹⁵⁴ Opettajan eloisa mielikuvitusrikas kerronta oli

---

¹⁴⁷ Pruuki 2003a, 189

¹⁴⁸ Pruuki 2003a, 190

¹⁴⁹ Tamminen 1988, 68; Pruuki 2003a, 192

¹⁵⁰ Haavio 1961, 164–165; Pruuki 2003a, 194

¹⁵¹ Tamminen 1988, 69; Pruuki 2003a, 194–195

¹⁵² Haavio 1961, 167; Pruuki 2003a, 195

¹⁵³ Pruuki 2003a, 192–193

¹⁵⁴ Pruuki 2003a, 143, 192, 196

häneistä niin ensiarvoista, että hän varoitti: ”Älköön mikään uudenaikainen työnäpö- tely syrjäyttäkö sitä.”¹⁵⁵

Haavio korosti opettajapersonan merkitystä. Erityisesti uskonnonopetuksen hän näki opettajaherkkänä aineena. Haavio edellytti uskonnonopettajalta omakohtaista myön- teistä suhdetta kristinuskoon ja kristillistä rakkautta oppilaisiin. Jumalan sanan ja us- konnonopettajan keskinäisen suhteen hän määritteli siten, että opettajan ei tule olla pel- kästään Jumalan sanan välittäjä vaan sen elävä todistaja.¹⁵⁶ ”Opettaja ei kasvata vain sanoillaan ja toimenpiteillään vaan myös sillä, mitä hän tiedostamattomasti on.”¹⁵⁷

3.3.2 Goldmanin tutkimukset ja lapsilähtöinen opetusmalli

1970-luvulle asti Raamatun opettamista lapsille pidettiin itsestäänselvyytenä. 1970- luvulla raamatunopetuksen siihenastiset menetelmät ja koko Raamatun käyttö lasten opettamisessa asetettiin kyseenalaiseksi. Tähän oli vaikuttamassa Suomessa 1960- luvun lopulla käynnistynyt ja ajoittain kiivaanakin käyty raamattukeskustelu relati- vistista ja ”ei-kirjaimellista” raamatuntulkintaa esittäneet Heikki Räisäsen ympäril- lä.¹⁵⁸ Myös uusi uskonnonpedagoginen tutkimus näki ongelmia Raamatun opettami- sessa lapsille. Suomessa peruskoulu-uudistus tarjosi tuoreeltaan mahdollisuuden uu- sien näkemysten huomioon ottamiseen uskonnonopetuksessa, minkä myötä uskon- nonopetuksen luonteen voidaan nähdä osaltaan muuttuneen. Pertti Luumin mielestä uudet opetussuunnitelmat eivät painottaneet enää entisellä tavalla Raamatun keskei- syyttä uskonnonopetuksen sisältönä.¹⁵⁹

Peruskoulun uudistuvaan uskonnonopetukseen haettiin mallia ulkomailta, erityisesti Britanniasta¹⁶⁰, missä yhteiskunnan sekularisaation ja monikulttuuristumisen myötä jo 1960-luvun puolivälistä alkaen oli koettu tarvetta kehittää uskonnonopetusta tun- nustuksellisesta raamattukeskeisestä uskontokasvatuksesta kohti avointa moniuskon- toista lähestymistapaa. Brittiläinen uskonnondidaktiikan tutkimus (Goldman, Loukes, Grimmitt, Smart) on vaikuttanut laajasti suomalaiseen uskonnondidaktiseen tutki- mukseen ja kehittämistyöhön. Ronald Goldmanin (1964) tutkimusten kautta suoma-

---

¹⁵⁵ Pruuki 2003a, 193

¹⁵⁶ Haavio 1961, 225–226

¹⁵⁷ Pruuki 2003a, 55

¹⁵⁸ Peltonen 1992, 58–69

¹⁵⁹ Luumi 2001, 93

¹⁶⁰ Hull 1984, 27–29

laiseen uskonnonpedagogiseen tutkimukseen tuli voimakas kognitiivisen uskonto-psykologian näkökulma. Muun muassa Kalevi Tammisen tekemät lapsen ja nuoren uskonnollista kehitystä käsittelevät tutkimukset edustava tätä suuntausta.¹⁶¹

Ronald Goldmanin tutkimukset ja ajattelu heijastuivat 1970-luvulla Suomeen muun muassa peruskoulun opetussuunnitelman kehittämis- ja laadintatyöhön.¹⁶² Goldman kehitti vuonna 1964 teorian, jossa hän sovitti Piaget'n lapsen ajattelun kehitysteoriaa uskonnollisen ajattelun kehitykseen. Tutkimuksessaan hän käytti kolmea Raamatun kertomusta: Mooses ja palava pensas, Punaisenmeren ylitys ja Jeesuksen kiusaukset, joiden pohjalta hän haastatteli lapsia. Goldman oli kiinnostunut ennen muuta uskonnollisen ajattelun älyllisestä ulottuvuudesta. Tutkimustensa valossa Goldman päätyi johtopäätökseen, ettei lapsi voi varsinaisesti ymmärtää Raamattua ennen kuin on saavuttanut muodollisten operaatioiden vaiheen 11–12 vuoden iässä. Koska lapsi ei kykene ymmärtämään käsitteellisesti monimuotoisia symboleja, myyttejä ja uskonnollista kieltä, abstraktien uskonnollisten käsitteiden ja raamatunkertomusten opettaminen liian varhain saattoi Goldmanin mielestä johtaa niiden väärinymmärtämiseen.¹⁶³

Goldmanin mukaan lapset ymmärsivät kertomukset kirjaimellisesti, jolloin kertomuksen todellinen merkitys jäi tavoittamatta. Esimerkiksi kysyttäessä: ”Minkä ajattelut olevan syynä siihen, että Mooses pelkäsi katsoa Jumalaa?” 6–7 -vuotias lapsi saattoi vastata: ”Mooses pelkäsi Jumalan ääntä. Se oli kova.” Tai: ”Mooses pelkäsi, että pensas polttaisi häntä, jos hän tulisi liian lähelle Jumalaa.”¹⁶⁴ Goldmanin mukaan Raamatun ”väärinymmärrykset” saattoivat estää lapsen uskonnollisen ajattelun kehittymisen myöhemmässä iässä. Hänen mielestään kertomukset, joihin lasten kanssa tutustutaan, oli valittava tarkkaan, etteivät ne vaadi kehittyneempää ajattelua kuin mitä lapsella siinä vaiheessa vielä on.

Goldmanin tutkimustuloksia on myöhemmin kritisoitu siitä, että hän ei ota tarpeeksi huomioon lapselle ominaista tapaa ymmärtää intuitiivisesti ja tunteenomaisesti. Tavallisesti lapsi ymmärtää enemmän kuin pystyy ilmaisemaan.¹⁶⁵ Toisaalta Goldmanin tut-

---

¹⁶¹ Ubani 2013, 30; 62–63; Kallioniemi 2005a, 98–101

¹⁶² Kallioniemi 2005a, 98

¹⁶³ Tamm 1988, 177–182; Tamminen & Vesa 1982, 67–69; Holm 2005, 148; Kallioniemi 2005a, 106

¹⁶⁴ Goldman 1964, 104–107, 113, 220–224, 254–255; Luumi 2001, 94–95

¹⁶⁵ Tamminen & Vesa 1982, 69

kimukset saivat aikaan pyrkimystä kehittää uskonnonopetukseen uutta lapsilähtöisempää mallia, jossa lähtökohtana on lapsen kokemusmaailma ja elämänkysymykset.¹⁶⁶

Englannissa ja Saksassa keskeinen uskonnondidaktinen painotus 1960-luvun lopussa ja 1970-luvulla oli ongelmakeskeinen opetus. Tähän vaikuttivat juuri Ronald Goldmanin ja Harold Loukesin empiiriset tutkimukset lasten uskonnollisesta ajattelusta. Uskonnonopetuksen uudistukseen vaikuttivat myös yleiset kasvatusopilliset virtaukset, muun muassa John Deweyn ongelmakeskeinen pedagogiikka. Sen mukaan kaiken oppimisen tuli perustua oppilaiden omiin kokemuksiin.

Myös uskonnonopetusta haluttiin kehittää sellaiseksi, että se ottaisi paremmin huomioon oppilaan tarpeet ja kehitysasteen sekä älylliset ja emotionaaliset valmiudet. Kun perinteisessä opetuksessa lähtökohtana on Raamatun teksti, ongelmiin suuntautuvassa opetuksessa kuljetaan elävästä elämästä Raamatun tekstiin. Ongelmakeskeinen opetus merkitsee dialogia elävän elämän ja Raamatun tekstin välillä.¹⁶⁷

Suomessa lasten ja nuorten elämänkysymyksiin liittyvää tutkimusta on vienyt eteenpäin erityisesti Helsingin yliopiston pitkäaikainen (1969–1991) uskonnonpedagogiikan professori Kalevi Tamminen.¹⁶⁸

3.3.3 Narratiivinen teologia ja kerronnan uusi tuleminen

Pertti Luumin mukaan 1970-luvun puolivälistä lähtien on alettu puhua ”kerronnan uudesta tulemisesta”. Psykiatri Bruno Bettelheimin kirja *Satujen lumous* vaikutti satujen ja kertomusten merkityksen uudelleen löytämiseen psykoanalyttisessä terapiassa. Bettelheimin mukaan lapset löytävät vastauksen kysymyksiin elämän tarkoituksesta ja mielekkyydestä oman yhteisönsä kulttuuritraditiosta. On kerrottava monipuolisesti ja monenlaisia kertomuksia, koska niistä löytyy elämän mielekkyys ja tukea itsensä ymmärtämiselle.¹⁶⁹

Myös uskonnonpedagogiikassa löydettiin kertomusten merkitys. Mitä paremmin lapsi ymmärtää itseään, sitä paremmin hänelle aukeavat myös Raamatun ihmisten koke-

---

¹⁶⁶ Kallioniemi 2005a, 106

¹⁶⁷ Tamminen & Vesa 1982, 23; Tamminen 1975, 9–11

¹⁶⁸ Tamminen 1975

¹⁶⁹ Luumi 2003, 47–48; Luumi 2008, 308–319

mukset. Ja toisaalta: mitä syvemmälle lapsi antautuu Raamatun maailman kokemuksille ja kuville, sitä luotettavammin hän oppii tuntemaan omaa maailmaansa. ”Raamatun inhimilliset alku- ja peruskokemukset ovat samat kuin omamme. Raamattu ja maailma edellyttävät toisiaan”.¹⁷⁰

Teologian piirissä alettiin puhua narratiivisesta teologiasta ja narratiivisesta raamatukäsityksestä.¹⁷¹ Narratiivinen teologia käsittelee kertomuksia siinä muodossa, johon lähdekritiikki ja historiallinen tutkimus ovat ne jättäneet. Raamatun kertomukset eivät saa narratiivisen teologian käsityksen mukaan merkitystä siitä, että ne olisivat verifioitavissa tavallisen historian tapaan, vaan siitä, että niillä on relevanssia uskolle ja elämäntavalle.¹⁷²

Narratiivisen teologian mukaan lähimmäksi autenttista uskonnollista merkitystä pääsemme, kun olemme tekemisissä alkuperäisen uskonnollisen kertomusperinteen kanssa. Kulttuurista traditiota välitetään kertomusten kautta. Kun kerromme kertomuksia, välitämme seuraavalle sukupolvelle kulttuuriimme liittyviä uskomuksia ja arvoja. Kertomukset koskettavat voimakkaasti sisimpäämme ja tunne-elämäämme, siksi ne ovat esimerkiksi moraalin opettamisessa tehokkaampi väline kuin moraalisien arvolauselmien opettaminen.¹⁷³

Kerronta – uskon äidinkieli

Luumi perustelee kertomusperinteen merkitystä sillä, että juutalaista ja kristillistä uskoa on aina opetettu ja talletettu kertomusten muodossa. Vanhan testamentin teksteistä runsas puolet on kertomuksia ja Uuden testamentin teksteistä jopa kaksi kolmasosaa. Israelilaiset eivät saaneet tehdä Jumalasta kuvaa, mutta kertomisen, runouden ja sanan käytön taito kehittyi sitäkin pitemmälle. Luumin mukaan kerronnalla on niin keskeinen asema juutalais-kristillisessä perinteessä, että sitä voidaan kutsua ”uskomme äidinkieleksi”.¹⁷⁴ Vanhan Israelin aikana uskon traditiota vietiin eteenpäin

---

¹⁷⁰ Luumi 2008, 318–319

¹⁷¹ Saksankielisellä kielialueella keskustelun avasi kielitieteilijä Harald Weinrich. Hänen mukaansa teologit eivät olleet ottaneet vakavasti Raamatun kertomusluonnetta, vaan askaroivat liian yksipuolisesti historiakysymyksen kanssa. Hän muistutti, että kristinusko on alun perin ja kautta historian ollut ”kertomusyhteisö”.

¹⁷² Luumi 2008, 308; Stone 1995, 257–260

¹⁷³ Stone 1995, 256–257

¹⁷⁴ Luumi 2007, 102; Luumi 2008, 312

kertoen. Lapset oppivat kertomukset jo varhaisessa iässä vanhemmiltaan ja isovanhemmiltaan.¹⁷⁵

Jumala teki itsensä konkreettiseksi, havaittavaksi ja käsiteltäväksi kaikkien niiden kertomusten välityksellä, jotka puhuvat hänen suurista teoistaan Israelin kansan historiassa.¹⁷⁶ Raamatun henkilöiden elämäntarinat tuovat realistisesti ja kaunistelemattomasti esille sekä ihmisten menestyksen että lankeemukset. Jumalan suunnitelmat toteutuivat historian virrassa yksittäisten epätäydellisten ihmisten elämäntarinassa.¹⁷⁷

Myös kristillinen kerronta ja uskonnollinen kielenkäyttö nousevat tässä suhteessa suoraan vanhatestamentillisesta ja juutalaisesta traditiosta. Jeesus näyttäytyy kerrottuna, mutta myös kerrottuna kertojana. Jeesus välittää sanomansa sisällön kertomalla tarinoita. Kun Jeesus tahtoi välittää olennaisimman sanomansa, hän ei puhu systemaattis-opettavalla tavalla eikä kehitä teorioita, vaan kertoo tarinoita. Sekä Vanhassa että Uudessa testamentissa uskonnollisesti ja pelastushistoriallisesti tärkeimmät tekstit on puettu kertomuksen muotoon. Alkukertomukset (1. Moos. 1–8), patriarkkojen elämä, varsinkin Joosefin historia, eksodus-traditio, Jeesuksen toiminta ja hänen kersimyshistoriansa sekä Ilmestyskirja ovat puhtaasti narraatiota.¹⁷⁸

Luumin mukaan narratiivinen lähtökohta sopii uskonnon opettamiseen erityisen hyvin, koska se hänen mielestään tekee parhaiten oikeutta uskonnon omalle luonteelle.¹⁷⁹ Narraatio on uskon äidinkieli. Uskonnonpedagogiikan tehtävänä on ottaa käyttöönsä kerronta ja mielikuvitus ja johtaa oppilaat näkemään, että tieteellisen maailmanselityksen rinnalla on maailmankäsitys, jossa totuus ilmenee kuvissa, symboleissa, myyteissä, saduissa ja kertomuksissa.¹⁸⁰

Myös Maare Tamm korostaa lasten kykyä ymmärtää raamatunkertomuksia intuitiivisesti mielikuvituksen kautta. Raamatunkertomus herättää lapsen uskonnollisen mielikuvituksen ja hän voi ymmärtää kuvattujen henkilöiden elämän samaistumalla, koke-

---

¹⁷⁵ ”Muistelkaa muinaisia aikoja, ajatelkaa menneiden sukupolvien päiviä. Kysykää isiltänne, niin he kertovat teille, kysykää vanhuksiltanne, niin te saatte kuulla.” (5. Moos. 32:7); ”Kertokaa siitä lapsillenne, kertokoot he omille lapsilleen ja lastenlapset seuraavalle sukupolvelle.” (Joel 1:3)

¹⁷⁶ Luumi 2008, 312; Tamm 1988, 171

¹⁷⁷ Stone 1995, 257

¹⁷⁸ Luumi 2008, 312–313

¹⁷⁹ Luumi 2008, 314

¹⁸⁰ Luumi 2008, 317

muksen kautta, elämällä mielikuvituksessaan heidän kanssaan.¹⁸¹ Luumi käyttää käsitettä *tunteella kuunteleminen*. Tunteella kuunnellessaan lapsi samaistuu kertomuksen sankariin. Sankarin kokemuksista tulee hänen omia kokemuksiaan. Lapsi jakaa sankarin kärsimykset ja riemuitsee hänen kanssaan, kun hyvä saa palkkansa. Luumin mukaan ei ole mitään muuta menetelmää, joka veisi lapset niin syvälle Raamatun tapahtumiin kuin kertominen. Lapsi, joka samaistuen käsittää Raamatun ihmisten kokemukset, voi myös käsittää, mitä nämä kokemukset merkitsevät tämän päivän ihmisen elämässä.¹⁸²

Mitä nuorempi lapsi, sitä kiinnostuneempi hän on itse kertomuksesta. Hän ei kaipaa teologisia tulkintoja tai symbolien selitystä. Kertomus sinänsä riittää. Vasta 10–11 -vuotiaana lapsen uteliaisuus tosiasioita kohtaan kasvaa ja hän alkaa asettaa kertomukset kyseenalaisiksi ja voi oppia vaatimaan tieteellistä todistusta. Tässä vaiheessa voi lapselle opettaa Raamattuun liittyviä symboleja ja pohtia kertomuksen soveltamista omaan elämään. Myös kertomuksen historialliset yhteydet alkavat kiinnostaa varhaisnuori-ikäistä.¹⁸³

---

¹⁸¹ Tamm 1988, 172

¹⁸² Luumi 1992, 20–21

¹⁸³ Tamm 1988, 172–176

4 TUTKIMUSPROSESSI

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmät

Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla ja selittää alakoulun 1–2 -luokkien uskonnon oppikirjojen raamattuoppiaineuksessa vuosina 1950–2010 tapahtunutta muutosta. Varsinaiset tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten raamatunkertomusten määrä oppikirjoissa on muuttunut?
2. Millaisia raamatunkertomuksia oppikirjoihin on valittu?
3. Mikä on raamatunkertomusten asema ja tehtävä oppikirjoissa?
4. Mitä oppikirjoissa opetetaan Raamatun olemuksesta kirjana?

Tutkimusmenetelmät

Tämä tutkimus on oppikirjatutkimus ja edustaa tutkimusotteeltaan laadullista tutkimusta. Tutkimusmenetelmänä on käytetty kvalitatiivista sisällön erittelyä ja sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Se on yksittäisen metodin lisäksi myös väljä teoreettinen viitekehys, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin.¹⁸⁴

Sisällönanalyysistä voidaan erottaa käsite *sisällön erittely*. Sisällön erittelyllä tarkoitetaan dokumenttien analyysiä, jossa kuvataan kvantitatiivisesti tekstin sisältöä. Sisällönanalyysillä puolestaan kuvataan dokumentin sisältöä sanallisesti.¹⁸⁵ Sisällön erittelyä tässä tutkielmassa on käytetty kahteen ensimmäiseen tutkimusongelmaan vastatessa. Miten raamatunkertomusten määrä oppikirjoissa on muuttunut? Ja millaisia raamatunkertomuksia oppikirjoihin on valittu? Sisällön erittelyn tulokset on esitetty myös graafisesti.

Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Sisällönanalyysillä aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus tiivistetyssä ja

---

¹⁸⁴ Tuomi & Sarajärvi 2009, 91

¹⁸⁵ Tuomi & Sarajärvi 2009, 106

yleisessä muodossa niin, että siitä voidaan tehdä johtopäätöksiä.¹⁸⁶ Kolmannen ja neljännen tutkimusongelman kohdalla tuloksia on etsitty sisällönanalyysin keinoin.

Laadullisen tutkimuksen analyysimuodot voidaan jaotella kolmeen ryhmään sen mukaan, miten aikaisempi teoria ja tutkimustieto ohjaavat aineiston hankintaa, analyysiä ja raportointia. *Aineistolähtöisessä analyysissä* analyysiyksiköitä ei ole etukäteen sovittu, vaan ne valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. *Teoriaohjaavassa analyysissä* on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoraan nouse teoriasta tai pohjaudu teoriaan. Tutkija lähestyy aineistoa sen omilla ehdoilla. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysiä. Tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. *Teorialähtöinen* analyysi nojaa johonkin teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun.¹⁸⁷ Tämä tutkimus edustaa lähinnä teoriaohjaavaa analyysiä. Analyysissä on lähdetty liikkeelle aineistosta, mutta teoretieto on ohjannut analyysiprosessia ja tulkintaa. Tutkimuksessani analyysin teoriataustana on historiallinen katsaus uskonnon opetussuunnitelmiin ja eri aikakausina vallinneisiin pedagogisiin painotuksiin. Tämä historiallinen katsaus antaa tarpeellista taustatietoa oppikirjoissa havaittujen muutosten ymmärtämiseen.

Tämä tutkimus edustaa myös historiallista tutkimusta siinä mielessä, että tutkimuksessa tarkastellaan 60 vuoden aikana kehityksessä tapahtuneita muutoksen linjoja. Pitkä ajanjakso auttaa hahmottamaan usein hyvin hitaiden muutoskehitysten luonnetta. Historiallinen perspektiivi auttaa selvittämään ja ymmärtämään tarkastelijan omankin ajan ilmiöiden taustalla olevia ja niihin vaikuttaneita kehityslinjoja.¹⁸⁸ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan 60 vuoden mittaista ajanjaksoa sotien jälkeisestä kansankoulusta aina nykypäivään 2010-luvulle asti. Tällä ajanjaksolla muutosprosessi tulee jo selvästi näkyville. Vanhat oppikirjat ovat autenttisia historiallisia dokumentteja ja oman aikansa tulkkeja.

Tutkimuskohteensa puolesta tämä tutkimus liittyy oppikirjatutkimuksen alueeseen ja sitä voidaan luonnehtia oppikirja-analyysiksi.

---

¹⁸⁶ Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–104, 108

¹⁸⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–98, 117; Eskola 2007, 162–163

¹⁸⁸ Saine 2000, 57

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen. Tutkimuksen ei tarvitse edetä suoraviivaisesti kulkukaavion mukaan, vaan tutkimuksen etenemistä voidaan kuvata joustavana syklisenä prosessina, joka ohjaa harkitsemaan toistamiseen tehtyjä valintoja. Prosessi voidaan aloittaa melkeinpä mistä kohdasta tahansa. Tutkimusspiraalissa tutkimuksen vaiheet ovat: aiheen valinta, metodin pohdinta, kirjallisuuden lukeminen, aineiston keruu, aineiston analyysi ja kirjoittaminen.¹⁸⁹ Tuomi & Sarajärvi puhuu ymmärtämisestä hermeneuttisena kehänä, jossa ilmiöiden merkityksen ymmärtäminen etenee aikaisemmin ymmärretyn pohjalta spiraalimaisesti ymmärryksen syventyessä joka kierroksella.¹⁹⁰ Kari Kiviniemi kuvaa laadullista tutkimusta prosessina, jossa tutkimustehtävän ja teorian muodostuminen, aineiston keruu ja aineiston analyysi limittyvät toisiinsa ja muotoutuvat vähitellen tutkimuksen kuluessa.¹⁹¹

Tämä tutkimus on ollut prosessi, jossa tutkimuskohteena olevan ilmiön ymmärtäminen on lisääntynyt kirjallisuuteen tutustumisen ja tutkimusaineiston analysoinnin vuorotellessa. Samalla tutkimusongelmat ja aiheen rajausta ovat täsmentyneet. Raportin kirjoitusvaiheessakin syntyi vielä uusia oivalluksia, ja aineiston analyysissä tehtyjä valintoja joutui arvioimaan uudelleen.

4.2 Tutkimuksen toteuttaminen

Aiheen rajaaminen

Aihe on täsmentynyt tutkimuksen edetessä. Liikkeelle lähdettiin ajatuksesta tutkia uskonnonopetuksen muutosta. Aihe rajautui perusopetuksen alaluokkien (1–2) uskonnonopetukseen, koska tutkijana itse työskentelen juuri tämän ikäisten lasten kanssa. Oppiaineksesta rajattiin tutkimukseen kuuluvaksi raamattuaine ja erityisesti raamatunkertomukset, koska ne ovat olleet alakoulun uskonnonopetuksen keskeinen sisältö koko 60 vuoden tarkasteluvälin. Lisäksi raamattuaihetta on tutkittu varsin vähän.

---

¹⁸⁹ Hirsjärvi et al. 2005, 14–15, 57

¹⁹⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 35

¹⁹¹ Kiviniemi 2001, 68; Vertaa myös Tuomi & Sarajärvi 2009, 150

Aineiston määrällinen analysointi

Aloitin tutkimusaineistooni tutustumisen raamatunkertomusten määrällisellä tarkastelulla. Laskin kunkin oppikirjasarjan ensimmäisen ja toisen luokan oppikirjoista Vanhan ja Uuden testamentin kertomusten määrän.

Määrällisen tarkastelun yhteydessä jouduin pohtimaan, mikä on raamatunkertomus. Päädyin siihen, että raamatunkertomus on useamman lauseen mittainen kokonaisuus, joka noudattaa juonellisesti Raamatun alkuperäistä kerrontaa. Tämän määritelmän mukaan yksittäinen lause, esimerkiksi ”Alussa Jumala loi maailman”, ei vielä ole kertomus. Jos kerrotaan, miksi joulua, pääsiäistä tai helluntaita vietetään, tämäkään ei ole määritelmän mukaan raamatunkertomus, vaikka siihen sisältyisikin yksittäinen lause Raamatun tapahtumasta. Myöskään lähetyskäskyä sellaisenaan ei ole luokiteltu raamatunkertomukseksi, mutta jos Matteus 28:16–20 tapahtumasta on kerrottu pidemmästi, juonellisesti, se on määritelty raamatunkertomukseksi.

Jotkut Raamatun kertomuskokonaisuudet oli jaoteltu useammiksi tuntikokonaisuuksiksi. Esimerkiksi joulun tapahtumista saattoi olla useita tuntiaiheita: matka Betleheemiin, Jeesus syntyy, enkeli ilmestyy paimenille, kertomus itämaan tietäjistä ja pako Egyptiin. Tällaisissa tapauksissa jokainen oppituntikokonaisuus on laskettu omaksi kertomukseksi.

Aineiston määrällistä tarkastelua varten on tehty laskentataulukko (LIITE 1), jonka riveille on listattu kaikki oppikirjoissa esiintyvät raamatunkertomusten otsikot. Sarakkeet edustavat tutkimusaineiston uskonnon oppikirjasarjoja. Taulukon soluihin on merkitty, kuinka monta tuntikokonaisuutta kyseisestä raamatunkertomuksesta kirjasarjassa on. Yleisimmin kertomus esiintyy yhden kerran, mutta myös suurempi luku on mahdollinen, jos kertomuskokonaisuus on jaettu useammaksi tuntikokonaisuudeksi. Toisen tutkimuskysymyksen - ”Millaisia raamatunkertomuksia oppikirjoihin on valittu?” - vastaukset löytyvät taulukon riveiltä. Suosituimmat raamatunkertomukset selvisivät, kun laskettiin yhteen kyseisen raamatunkertomuksen kohdalle oppikirjoittain merkityt luvut. Tutkimustulosten Taulukossa 5 on esitetty tulos kertomuksista suosituimmuus järjestyksessä: Kuinka monessa kirjasarjassa kertomus esiintyy ja kuinka monta kertaa yhteensä.

Oppikirjojen sisällysluetteloista laskettiin raamatunkertomusten määrän lisäksi myös tuntiaiheiden kokonaismäärät (LIITE 1, taulukon rivi: kappaleita yhteensä). Tämän perusteella selvisi raamatunkertomusten prosentuaalinen osuus oppiaineesta (Kuvio 3.)

Raamatunkertomusten määrän tarkastelussa ongelmaksi muodostui tutkimusaineiston varhaisin oppikirja, *Ystävä sä lapsien* (YSL 1950), joka sisältää oppiaineksen luokille 1-3. Koska kirjassa oppiainesta ei ollut jaoteltu luokkakohtaisesti, katsottiin parhaaksi jättää kirja pois määrällisen tarkastelun Kuvioista 1, 2 ja 4. Sen sijaan Taulukossa 3 ja Kuviossa 3 kirja on mukana. YSL koostuu pelkästään raamatunkertomuksista. Siten raamatunkertomusten osuudeksi aineksesta muodostuu joka tapauksessa 100 prosenttia. Myös tutkimusaineiston toinen 1950-luvun oppikirja *Meidän lasten uskontokirja* (MLa 1952) sisältää 1–3 -luokkien oppiaineksen, mutta sen sisällysluettelossa oli eritelty, mitkä kappaleet kuuluivat ensimmäisen ja toisen luokan oppiaineeseen.

Sisällönanalyysi

Tutkimuksen alussa käytiin läpi tutkimusaineistona olevat oppikirjat kohdistuen huomio oppiaineksen raamatunkertomuksiin. Oppikirjoista esille nousevia teemoja ja tunnusomaisia piirteitä etsittiin. Aineistosta hahmottui jokaiselle vuosikymmenelle tiettyjä yhteisiä luonnehdintoja, jotka on esitetty Taulukossa 6. Näistä esille nousseista teemoista etsittiin tyypillisiä aikakautta kuvaavia esimerkkejä, jotka on kirjattu tuloslukuun 5.3 analyysin tueksi. Huomiota kiinnitettiin myös raamatunkertomusten yhteydessä esiintyneisiin muistolauseisiin, virrensäkeisiin ja keskustelukysymyksiin, sillä ne ilmensivät usein kirjantekijöiden tulkintaa raamatunkertomuksen kasvatustavoitteista. Opetussuunnitelmatekstit ja teoriakirjallisuus auttoivat jäsentämään analyysiä. Oppikirjoista löytyneitä teemoja on peilattu opetussuunnitelmateksteihin ja aikakauden uskonnonopetuksen suuntauksiin.

Neljättä tutkimuskysymystä varten oppikirjoista analysoitiin Raamatun olemukseen ja merkityksen käsittelyyn keskittyvät kappaleet. ”Tutustumme Raamattuun” tai vastaavalla tavalla nimetty aihetta käsittelevä oppisisältö löytyi kahta vanhinta kirjaa lukuun ottamatta kaikista oppikirjasarjoista. Oppikirjasarjoittain kirjattiin sanatarkasti ylös kaikki, mitä niissä oli kirjoitettu opetusaiheesta Raamattu. Sisällöt luokiteltiin viiteen luokkaan: 1. asiatieto, 2. uskonnollinen ilmaisu/tulkinta, 3. uskonnollinen toiminta (rukous, virsi, muistolause), 4. kehoitus ja 5. kokemuksellinen tieto. Analyysi-

vaiheessa kunkin sisältöluokan tekstit merkittiin eri väreillä. Tämä auttoi hahmottamaan, millaiseen ainekseen kunkin kirjan opetus Raamatun olemuksesta, luonteesta ja käytöstä painottui. Esimerkiksi, sisälsikö kokonaisuus suurimmaksi osaksi asia-tietoa, uskonnollista tulkintaa vai jonkun henkilön kokemuksen kautta saatua tietoa. Tarkasteltiin myös, mitkä käsitteet ja ilmaisut olivat tyypillisiä tutkittavan ajanjakson eri vuosikymmenten oppikirjoille.

Teoriaosan kirjoittamisen jälkeen tapahtui paluu takaisin tutkimusaineiston pariin. Tutkimusongelmiin alkoi löytyä uutta ymmärrystä ja selittäviä tekijöitä teoria-aineiston valossa. Tässä vaiheessa päädyin kirjoittamaan uudelleen sisällönanalyysiin perustuvat kolmannen ja neljännen tulosluvun. Harkitsin perusteellisesti, pitäisikö tarkastelun aikajaksot muuttaa, niin että ne olisi jaoteltu opetussuunnitelma-aikakausi-tain. Pitäydyin kuitenkin alkuperäisessä, oppikirjojen sisällöstä nousevassa aikakau-sijaottelussa. Monet oppikirjan tekijät olivat jo muutamaa vuotta ennen uuden ope-tussuunnitelman ilmestymistä ennakoineet tulevia muutoksia.¹⁹²

4.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona ovat vuosina 1950–2010 ilmestyneet kansakoulun ja peruskou-lun 1–2 -luokkien evankelisluterilaisen uskonnon oppikirjat. Tarkasteltavana on yh-teensä 15 oppikirjasarjaa, jotka sisältävät joko erilliset ensimmäisen ja toisen luokan oppikirjat tai yhden yhdistetyn, 1–2 -luokkien oppiaineksen sisältävän oppikirjan, jossa on molempien luokkien oppimateriaali. Tutkittavia oppikirjoja on kaiken kaik-kiaan 22 kappaletta. Aineisto on kattava kokoelma 60 vuoden aikana ilmestyneistä oppikirjoista.

Historian tutkimuksen näkökulmasta oppikirjoja voidaan pitää oman aikakautensa historiallisina dokumentteina, jotka antavat hyvän kuvan ”ajan hengestä”. Oppikirja avaa selkeän ikkunan koulutuksen historiaan, sillä siinä esitettyjä asioita on omana aikanaan pidetty niin keskeisinä, että niitä on pyritty siirtämään seuraavalle sukupol-

---

¹⁹² Vuonna 1982 ilmestyneet *Koulun uskonto* (KU 1982) ja *Aikamme uskontokirjan* uusi painos (AUK 1982) ovat selkeästi erilaisia kuin 1970-luvun oppikirjat. Taulukossa 6 ne on luokiteltu omaksi siirtymävaiheekseen ”takaisin perinteisiin kristillisiin arvoihin”. Vastaavasti vuosituhaten taite-kohdassa ilmestynyt *Yhdessä* (Yh 2002) edustaa sisällöltään ja arvomaailmaltaan selkeästi jo vuo-den 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita. Kirjan tekijöillä vaikuttaa olleen tiedos-saan uuden opetussuunnitelman perusteiden sisällöt ja tavoitteet pääpiirteissään.

välle.¹⁹³ Näitä oppikirjoja tutkiessa on mahdollista ikään kuin ”haistella kunkin ajan hengelle ominaista tuoksua”, mikä välittyy kirjan asiasisällön, tyylin ja kuvituksen välityksellä.

Oppikirjat

Seuraavan sivun taulukossa (Taulukko 2) uskonnon oppikirjat on järjestetty normaalia lähdeluetteloinnista poiketen oppikirjasarjoittain ja julkaisuajan mukaiseen järjestykseen. Täydelliset bibliografiset tiedot teoksista ovat tutkimuksen lopussa Lähteissä.

Taulukosta löytyvät sarakkeittain oppikirjan ilmestymisvuosi ja kustantaja, oppikirjan nimi ja siitä tutkimuksessa käytetty lyhenne, kirjan tekijät sekä tieto siitä, kuuluuko kirja laajempaan oppikirjasarjaan. Viimeisessä sarakkeessa on muutamien kirjojen osalta lyhyt kuvaus oppikirjan luonteesta.

---

¹⁹³ Lappalainen 1992, 12

Taulukko 2. Lähteenä käytetyt uskonnon oppikirjat

Ilmestymisvuosi/ Kustantaja	Oppikirjan nimi	Lyhenne	Tekijät	Oppikirjasarja	Kuvaus
1950 WSOY* ¹⁹⁴	Ystävä sä lapsien Alakansakoulun raamatunhistoria	YSL	Konttinen, Simojoki, Karma		Raamatunhistoria 1-3 -luokille
1952 Otava	Meidän lasten uskontokirja	MLa	Haavio, Vermasvuori		Raamatunhistoria 1-3 -luokille
1967 Valistus	Ensimmäinen uskontokirjani	EUK	Merenkylä, Meren- kylä, Lehtinen		Kansakoulun uskontokirja 1-2 -luokille
1970 Otava	Uskon maailma 1. luokan kirja	UM1	Jylhä, Lehtinen, Suominen	Uskon maailma 1-9	Peruskouluajan 1. uskonnonkirja
1970 Otava	Uskon maailma 2. luokan kirja	UM2	Ailasmaa, Jylhä, Lehtinen, Suominen	Uskon maailma 1-9	
1972 WSOY*	Aikamme uskontokirja 1	AUK1 (72)	Suomela	Aikamme uskontokirja 1-9	
1972 WSOY*	Aikamme uskontokirja 2	AUK2 (72)	Suomela	Aikamme uskontokirja 1-9	
1982 WSOY*	Aikamme uskontokirja 1	AUK1 (82)	Suomela, Ahteen- mäki, Sarala	Aikamme uskontokirja 1-9	Uudistettu painos
1982 WSOY*	Aikamme uskontokirja 2	AUK2 (82)	Suomela, Ahteen- mäki, Sarala	Aikamme uskontokirja 1-9	Uudistettu painos
1984 Otava	Koulun uskonto 1. luokan kirja	KU1	Röman, Nöjd	Koulun uskonto 1-9	
1982 Otava	Koulun uskonto 2. luokan kirja	KU2	Röman, Nöjd	Koulun uskonto 1-9	
1985 Kirjapaja	Uskonto 1	Us1	Lehtinen, Lehtinen, Sirkka, Sirkka, Ahokallio	Uskonto 1-10	Isovanhempien ja lapsen keskustelui- hin perustuva kirja
1985 Kirjapaja	Uskonto 2	Us2	Lehtinen, Lehtinen, Sirkka, Sirkka, Ahokallio	Uskonto 1-10	Isovanhempien ja lapsen keskustelui- hin perustuva kirja
1985 WSOY*	Meidän luokan uskontokirja 1	MLu1	Kuitunen, Parikka-Kuuva, Peltola, Tamminen	Meidän luokan uskontokirja 1-6	
1985 WSOY*	Meidän luokan uskontokirja 2	MLu2	Kuitunen, Tamminen, Peltola, Laurio	Meidän luokan uskontokirja 1-6	
1985 Weilin + Göös	Hyvä Paimen 1 Ensimmäisen luokan uskontokirja	HP1	Kankaanpää, Nisonen, Töllinen, Lemmetty	Hyvä Paimen 1-6	Lasten Raamattu- tyyppinen
1985 Weilin + Göös	Hyvä Paimen 2 Toisen luokan uskontokirja	HP2	Kankaanpää, Nisonen, Töllinen, Lemmetty	Hyvä Paimen 1-6	
1996 Otava	Askeleeni 1-2 Askeleeni 1 Askeleeni 2	As1-2 As1 As2	Raikunen, Silvennoinen	Askeleeni 1-6	
1997 WSOY*	Suuri kertomus 1-2	SK (97)	Nisonen, Pyysiäinen, Töllinen	Suuri kertomus 1-6	
2003 WSOY*	Suuri kertomus 1-2	SK (03)	Nisonen, Pyysiäinen, Töllinen	Suuri kertomus 1-6	Uudistettu painos edellisestä
2002 2003 Otava	Yhdessä 1 Yhdessä 2	Yh1 Yh2	Aavikko, Malkavaara, Kortekangas-Malkavaara		
2008 Otava	Tähti 1		Niittyinen, Similä, Vidgrén, Kirkkopelto	Tähti 1-6	
2009 Otava	Tähti 2		Niittyinen, Similä, Vidgrén, Knuutinen	Tähti 1-6	

¹⁹⁴ WSOY-lyhenteellä on merkitty kaikki erilaiset variaatiot samasta kustannusyhtiöstä (*)

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Määrällistä tarkastelua

Raamatunkertomusten määrä

Raamatunkertomusten määrä alakoulun uskonnon oppikirjoissa on selvästi laskenut tarkastellulla ajanjaksolla 1950–2010. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 3) on esitetty raamatunkertomusten määrä oppikirjasarjoittain 1–2 -luokkien uskonnon oppikirjoissa. Taulukon ylimmällä rivillä ovat tutkimusaineistona olleet oppikirjat julkaisu-
vuosien mukaisessa järjestyksessä. Vanhan testamentin ja Uuden testamentin kertomusten määrä on laskettu kustakin oppikirjasarjasta erikseen ja alimmalla rivillä on raamatunkertomusten kokonaismäärä 1–2 -luokkien osalta.

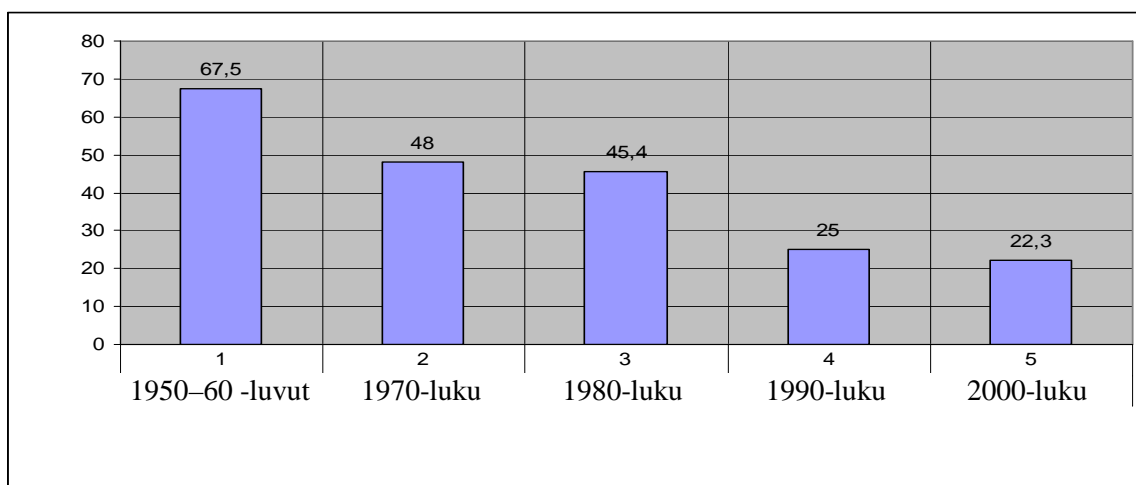
Taulukko 3. Raamatunkertomusten määrä oppikirjoittain

Oppikirja	YSL*	MLa	EUK	UM	AUK	KU	AUK	HP	MLu	Us	As	SK	SK	Yh	Tähti
painovuosi	-50	-52	-67	-70	-72	-82	-82	-85	-85	-85	-96	-97	-03	-02	-09
VT:n kertom.	51	29	33	18	9	14	14	5	1	0	2	2	0	2	3
UT:n kertom.	51	34	38	38	31	41	46	52	37	17	22	24	21	26	15
Kertomuksia yhteensä	101	63	72	56	40	55	60	57	38	17	24	26	21	28	18

* YSL-kirja esiintyy vain Taulukossa 3. Muista määrällisen analyysin kuvioista se on jätetty pois, eikä sitä ole otettu keskiarvolaskuihin mukaan. Kirja sisältää 1–3 -luokkien oppiaineeseen eikä siksi ole määrällisen analyysin kannalta vertailukelpoinen. Oppikirjoista käytetyt lyhenteet löytyvät edellisen sivun Taulukosta 2.

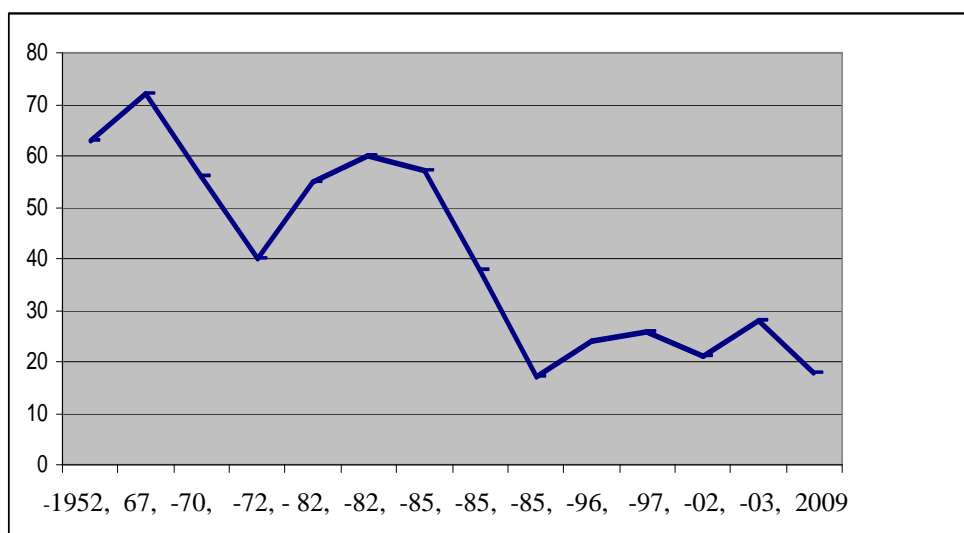
Kansakouluajan 1950–1960 -lukujen oppikirjoissa (MLa, EUK) keskimääräinen raamatunkertomusten määrä oli 67,5. Peruskouluun siirryttäessä 1970-luvulla tapahtui selvä lasku kertomusten määrissä. Erityisesti Vanhan testamentin kertomuksia jätettiin pois, muun muassa Aabraham-, Iisak-, Jaakob- ja Mooses-kertomukset. 1970-luvun oppikirjoissa (UM, AUK(72)) oli keskimäärin 48 raamatunkertomusta. Seuraava suurempi lasku oli siirryttäessä 1990-luvulle, jolloin raamatunkertomusten määrä oppikirjoissa (As, SK(97)) tipahti keskimäärin 25:een, eli vähentyi peräti 45 prosentilla edelliseen vuosikymmeneen verrattuna. Vähentyminen kohdistui Jeesuksen elämään liittyviin kertomuksiin. Erityisesti Jeesuksen kärsimyshistoria, joka vielä 1980-luvun oppikirjoissa kerrottiin yksityiskohtaisesti, tiivistettiin 1990-luvun oppikirjoissa yhteen kappaleeseen. 2000-luvulla laskusuunta raamatunkertomusten kokonaismäärässä jatkui hienoisesti. Nämä tulokset on esitetty Kuvion 1 pylväsdiagrammina. Pylväiden korkeus kuvaa raamatunkertomusten määrän keskiarvoa kunakin vuosikymme-

nenä julkaistuissa oppikirjoissa. Pylväsdiagrammista on selvästi havaittavissa oppikirjojen sisältämien raamatunkertomusten määrän laskusuuntaus tutkittavalla ajanjaksolla.

Kuvio 1. Raamatunkertomusten määrä oppikirjoissa eri vuosikymmeninä

Oppikirjakohtaisia määriä tarkasteltaessa käy kuitenkin ilmi, että raamatunkertomusten määrän muutos ja vähenevä trendi on ollut jossain määrin aaltoliikkeenomaista, mitä havainnollistaa Kuvio 2.

Kuvio 2. Raamatunkertomusten määrä oppikirjoittain vuosina 1952–2009

Oppikirjakohtaisessa tarkastelussa vaihtelu näkyy selvästi: 1970-luvun notkahdus, 1980-luvun nousu ja uusi lasku tultaessa 1990-luvulle. Suurempaa muutosta seuraa

usein vastareaktio ja palautusliike takaisin päinvastaiseen suuntaan. Kokonaisuudessaan suuntaus on kuitenkin ollut laskeva.

Peruskoulun ensimmäisen kirjasukupolven 1970-luvun alun oppikirjojen raamatunkertomusten radikaalin vähentämisen jälkeen siirryttiin askel toiseen suuntaan 1980-luvun oppikirjoissa. Kun Vanhan testamentin kertomuksia oli vähennetty, Uuden testamentin kertomusten määrä jopa nousi. Muutenkin vuoden 1985 opetussuunnitelmassa siirryttiin kohti tunnustuksellisempaa uskonnonopetusta.¹⁹⁵

Oppikirjojen välillä on myös rakenteellisia ja lähestymistavallisia eroja, minkä takia ne kaikki eivät ole keskenään vertailukelpoisia. Käyrän alin arvo (17 kertomusta) on vuonna 1985 ilmestyneiden *Uskonto 1* ja *Uskonto 2* -kirjojen kohdalla. Kirjat poikkeavat lähestymistavaltaan muista tutkimuksessa mukana olleista oppikirjoista. Ne perustuvat lapsen käymiin uskonnollisiin keskusteluihin isovanhempien kanssa. Raamatun kertomukset ovat siinä kehyskertomuksen sisällä isovanhempien perheraamattusta luettuina kertomuksina.

Uskonnonopetuksen tuntimäärät selittävänä tekijänä

Alakoulun 1–2 -luokkien uskonnonopetuksen tuntimääränä oli tarkastelujakson alusta yli 40 vuoden ajan, vuodet 1952–1994, kaksi viikkotuntia. Vuosien 1994 ja 2004 opetussuunnitelmien perusteissa määriteltiin minimimäärä oppilaan koko peruskouluajan, luokilla 1–9, opiskeltavalle uskonnonopetuksen tuntimäärälle. Kouluilla oli vapaus päättää, mille vuosiluokille sijoitetaan yksi ja mille kaksi viikkotuntia. Tavallisimmin (yli 50 prosentissa kouluista) tuntimäärät oli jaettu siten, että luokilla 3, 5 ja 6 on kaksi vuosiviikkotuntia ja muilla luokilla yksi viikkotunti.¹⁹⁶

Uskonnonopetuksen tuntimäärät ja niiden muutokset tutkittavalla ajanjaksolla on esitetty Taulukossa 4. Taulukon sarakkeissa on esitetty vuosiluokittain uskonnon oppituntien määrä. Taulukon rivit määräytyvät joko uuden opetussuunnitelman käyttööntovuodesta tai opetussuunnitelmakauden aikana tapahtuneiden uskonnonopetuksen tuntimäärien muutosten vuodesta.

---

¹⁹⁵ Saine 2000, 210

¹⁹⁶ POPS 2004, Liite 4

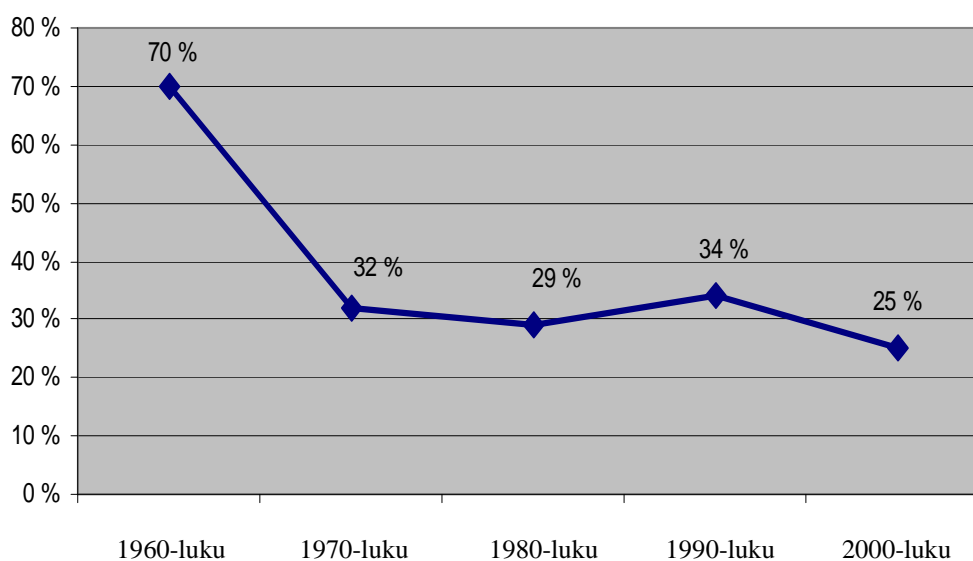
Taulukko 4. Uskonnonopetuksen tuntimäärät tutkittavalla ajanjaksolla.
Taulukon tiedot¹⁹⁷

	1. lk	2. lk	3. lk	4. lk	5. lk	6. lk	7. lk	8. lk	9. lk	Yhteensä (luokat 1–6)
1952	2	2	2	2	2	2	2			14 (12)
1970	2	2	2	2	2	2	1	1	1	15 (12)
1972	2	2	2	2	2	2	0,5	1	0,5	14 (12)
1975	2	2	2	2	1	1	1	1	1	13 (10)
1985	2	2	2	2	1	1	1	1	1	13 (10)
1994	1–2	1–2	1–2	1–2	1–2	1–2	1	1	1	11 (8) minimi
2004					1.–5. lk yht. 6 h				6.–9. lk yht. 5 h	11 luokat 1–5 yht. 6 h luokat 6–9 yht. 5 h

Uskontotuntien määrän väheneminen alaluokilla kahdesta viikkotunnista yhteen, eli 50 prosentin väheneminen, selittää raamatunkertomusten määrän laskua 1990-luvun oppikirjoissa. 1970-luvun raamatunkertomusten määrän vähenemiseen ei uskonnonopetuksen tuntimääristä löydy selittävää tekijää.

Raamattuoppiaineksen osuus oppikirjan koko oppiaineesta

Raamatunkertomusten määrällistä vaihtelua voidaan tarkastella myös prosenttiosuuk-
sina oppikirjan kappaleista. Tätä on havainnollistettu Kuviossa 3.

Kuvio 3. Raamatunkertomusten osuus oppiaineesta eri vuosikymmeninä

¹⁹⁷ Saine 2000, 212; POPS 2004, Liite 4

1960-luvulla kansakoulun uskontokirjoissa raamatunkertomuksien osuus oppikirjojen tuntiaiheiden kokonaismäärästä oli 70 prosenttia. 1970-luvulla peruskoulun 1–2 -luokkien oppikirjoissa vastaava osuus oli 32 prosenttia. 1980-luvulla osuus pysyi lähes samana (29 prosenttia). 1990-luvulla, kun uskonnon tuntimäärä väheni kahdesta viikkotunnista yhteen viikkotuntiin, oppikirjojen oppiainesta jouduttiin vähentämään. Raamatun kertomusten määrä väheni, mutta prosentuaalinen osuus oppiaineksesta hiukan kasvoi (34 prosenttia). 2000-luvun oppikirjoissa raamatunkertomusten osuus oppiaineksesta väheni vielä 25 prosenttiin.

Vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 1–5 -luokkien oppiainekseen lisättiin tutustumista muihin uskontoihin ja eri kirkkokuntiin,¹⁹⁸ mikä taas loi vähennyspainetta muulle oppiainekselle. Tarkasteltaessa koko aikaväliä 1950-luvun lopusta 2000-luvulle huomataan, että raamattuaineksen suhteellisen osuuden suurin lasku osuu juuri peruskouluun siirtymisen vaiheeseen 1970-luvulla. Raamatunkertomusten määrän lasku oppikirjoissa voi kertoa myös arvostuksen muutoksesta. Oppikirjoihin valitaan niitä oppisisältöjä, jotka nähdään tärkeiksi oppia.¹⁹⁹

Vanhan ja Uuden testamentin kertomusten määrä

Kansakouluajan oppikirjoissa oli sunnilleen yhtä paljon Vanhan ja Uuden testamentin kertomuksia. Peruskouluun siirryttäessä Vanhan testamentin oppiainesta vähennettiin reilusti: Raamatun alkukertomukset ja patriarkkakertomukset Aabrahamista, Jaakobista ja Iisakista siirtyivät kolmannen luokan oppiainekseen, samoin Mooseskertomukset. Tässä voidaan nähdä yhteys Goldmanin tutkimuksiin, joiden mukaan alakouluikäinen ei vielä pysty ymmärtämään symbolisten kertomusten sisältöä.

Joosef-kertomukset säilyttivät keskeisen aseman oppikirjoissa vielä vuoteen 1982 asti. Niitä pidettiin lapsille sopivina kertomuksina, sillä Joosefin elämänvaiheet antavat aiheen sisarusten välisten suhteiden, kateuden ja petollisuuden ja toisaalta Jumalan johdatuksen pohtimiseen.²⁰⁰ Joosef-kertomukset käytiin hyvin perusteellisesti läpi. Niihin käytettiin eri oppikirjoissa 7–14 tuntikokonaisuutta. Kun uskontoa oli vielä kaksi viikkotuntia, aikaa Joosef-kertomuksiin oli varattu käytettäväksi jopa kaksi kuukautta.

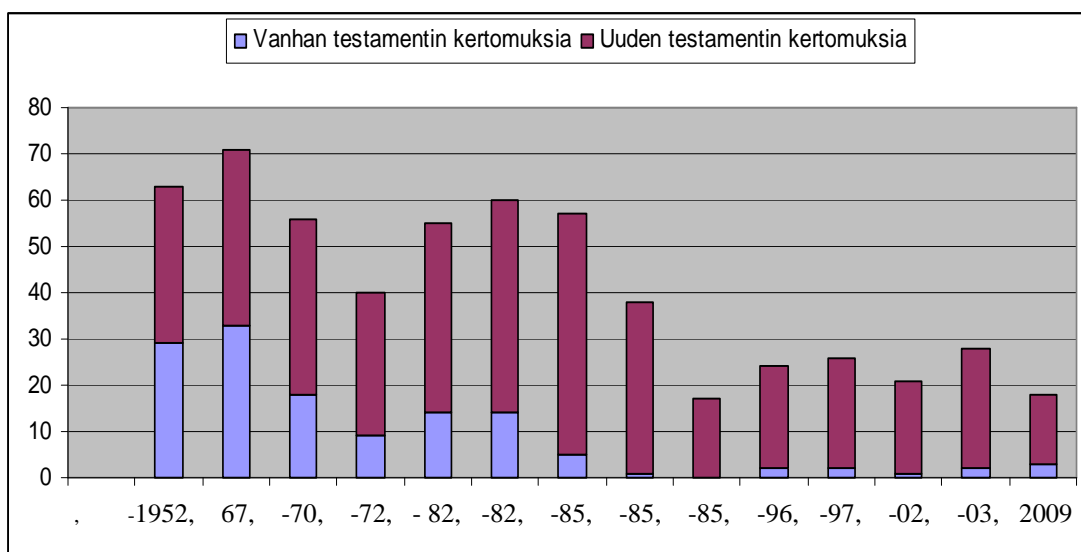
---

¹⁹⁸ POPS 2004, 204–205

¹⁹⁹ Heinonen 2005, 29

²⁰⁰ POPS-70 Opas 1970, 9

Vuosien 1970–1982 oppikirjoissa Vanhan testamentin osuus väheni noin neljännekseen (23–32 prosenttia) verrattuna kansakouluajan kirjoihin. Kuviossa 4 on havainnollistettu Vanhan ja Uuden testamentin kertomusten määriä ja keskinäisiä osuuksia raamattuoppiaineuksesta oppikirjasarjoittain. Pystyakselilla kuvataan raamatunkertomusten lukumäärää 1–2 -luokkien oppikirjoissa. Vanhan testamentin kertomusten määrä on esitetty pylväiden alaosassa sinisellä värillä ja Uuden testamentin kertomusten määrä pylväiden yläosan punaisella värillä.

Kuvio 4. VT:n ja UT:n osuudet eri oppikirjasarjojen raamattuaineuksesta 1950–2010

Vuoden 1985 uudistetussa Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa Joosef-kertomukset jätettiin pois 1–2 -luokkien oppisisällöistä. Sen jälkeen Vanhan testamentin osuus jäi muutamaankymmeneen kertomukseen: Luominen, Samuel, Nooan arkki tai Joonan kertomus esiintyvät yksittäisinä joissakin oppikirjoissa. Vuosien 1985–2009 oppikirjoissa Vanhan testamentin osuus on alle viisi prosenttia kaikista raamatunkertomuksista. Vanhan testamentin kertomukset on siirretty lähes kokonaan 3–4 -luokkien oppiaineeseen. Kun Vanhan testamentin oppiaineen määrä laski, Uuden testamentin kertomusten määrä jopa lisääntyi 1980-luvun oppikirjoissa aikaisempaan verrattuna.

5.2 Millaisia kertomuksia oppikirjoihin on valittu?

Kestosuosit: kirkkovuosi ja lapsiaiheet

Oppikirjoissa esiintyvien raamatunkertomusten määrällisen tarkastelun lisäksi on aiheellista kiinnittää huomiota siihen, millaisia kertomuksia oppikirjoihin on valittu. Taulukkoon 5 on koottu tutkimusaineistona olevan 15 oppikirjasarjan suosituimmat raamatunkertomukset. Kertomuskohtaisesti on laskettu, kuinka monessa tutkimusaineiston kirjasarjassa kertomus esiintyy. Suluissa on ilmoitettu se, kuinka monta tunti-aihetta tutkittavissa oppikirjoissa kertomuksesta yhteensä löytyy.

Taulukko 5. Suosituimpien raamatunkertomusten esiintyminen tutkittavissa oppikirjasarjoissa

Suosituimmat raamatunkertomukset 15 oppikirjasarjassa vuosina 1950–2010	Kuinka monessa kirjasarjassa esiintyy (kuinka monta kertaa yhteensä esiintyy)
Jeesus syntyy	15/15 (47)
Itämaan tietäjät	15/15 (21)
Hyvä paimen	15/15 (20)
Sakkeus	15/15 (15)
Jeesus 12-vuotiaana temppelissä	14/15 (30)
Pääsiäisaamuna	14/15 (21)
Laupias samarialainen	14/15 (14)
Jeesus ristillä	13/15 (15)
Jairoksen tytär	13/15 (13)
Jeesus ratsastaa Jerusalemiin	12/15 (18)
Enkeli ilmestyy Marialle	12/15 (14)
Pietarin kalansaalis	12/15 (13)
Jeesus siunaa lapsia	12/15 (13)
Jeesus tyynnyttää myrskyn	12/15 (12)
Viisi leipää ja kaksi kalaa	11/15 (11)
Sokea Bartimeus	11/15 (11)

Kirkkovuoden keskeisimpien tapahtumien kertomukset ovat säilyttäneet asemansa. Joulun ja pääsiäiskertomukset löytyvät kaikista kirjoista ja ne käsitellään yleensä jokaisella vuosiluokalla joulun ja pääsiäisen alla. Myös Marian päivän ja palmusunnuntain tekstit löytyvät lähes kaikista kirjoista.

Näiden kirkkovuoden tapahtumiin liittyvien raamatunkertomusten luonne on kuitenkin vanhimmissa ja uusimmissa oppikirjoissa erilainen. Vanhimmissa oppikirjoissa raamatunkertomuksilla oli itseisarvo. Niissä ajatuksena oli Jeesuksen elämänvaiheiden opiskelu, ja esimerkiksi Jeesuksen kärsimyshistoriaa seurattiin yksityiskohtaisesti. Uusimmissa kirjoissa kirkkovuosi on pääasia, ja raamatunkertomus antaa selityksen siihen, miksi jotakin tiettyä kirkkovuoden juhlaa vietetään.

Kirkkovuoden keskeisiin tapahtumiin liittyvien kertomusten jälkeen eniten esiintyviä kertomuksia ovat kertomukset, joissa esiintyy lapsia tai Jeesus itse lapsena: Jeesus 12-vuotiaana temppelissä, Jeesus siunaa lapsia, Jairoksen tyttären parantaminen sekä Viisi leipää ja kaksi kalaa. Näiden kertomusten voidaan ajatella olevan lapsen ikäkaudelle soveltuvia, ja lapsen on helppoa samaistua niiden tapahtumiin. Jeesuksen opetuksista kertomus Hyvästä Paimenesta esiintyi kaikissa tutkituista oppikirjoista. Se edustaa Jeesuksen opetusta turvallisesta, läheisestä Taivaan Isästä. Myös Laupias samarialainen oli yhtä lukuun ottamatta mukana kaikissa tutkituissa oppikirjoissa. Jeesuksen julkisen toiminnan tapahtumista lähes jokaisessa oppikirjassa oli kertomus Pietarin suuresta kalasaaliista opetuslasten kutsumisen yhteydessä, kertomus Jeesuksesta myrskyn tyynnyttäjänä sekä kertomus Sakkeuksesta.

Yleisesti ottaen suuntauksena on ollut kertomusten pois jääminen. Säilyneissäkin kertomuksissa raamattuaines on vähentynyt. Tästä yleisestä linjasta on kaksi poikkeusta: Ehtoollisen asettaminen ja Luomiskertomus. Kertomus ”Jeesus asettaa ehtoollisen” tuli alaluokkien kirjoihin 1980-luvulla heti sen jälkeen, kun lapset vuonna 1979 saivat oikeuden osallistua ehtoolliselle.

Luomiskertomus on toinen poikkeus. Varhaisimmassa, vuonna 1950 painetussa kirjassa, se esiintyi, mutta 1960- ja 1970-lukujen kirjoista se oli jätetty pois. 1980-luvulla Luomiskertomus otettiin jälleen mukaan ja se on myös aivan viimeisimmissä oppikirjoissa niitä harvoja kertomuksia, jotka Vanhasta testamentista on otettu mukaan.

Raamatun alkukertomukset aiheuttavat ristiriitaa

Vanhan testamentin kertomusten ja ennen kaikkea Raamatun alkukertomusten pois jäämiselle löytyy selitys kansakoulun opetussuunnitelmasta vuodelta 1952. Tuo ensimmäinen virallinen opetussuunnitelma on antanut suuntaa pitkälle myös peruskoulun alkuvuosien opetussuunnitelmiin. Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea otti

kantaa Raamatun alkukertomusten opettamiseen. Kertomuksia luomisesta, paratiisista ja syntiinlankeemuksesta ei pidetty alakouluikäisille soveltuvina niiden symbolisen luonteen vuoksi, minkä takia ne siirrettiin 5–6 -luokkien oppiainekseen. Raamatun alkulukujen koettiin olevan ristiriidassa luonnontieteiden kanssa, eikä niitä siksi sopinut opettaa pienille lapsille, jotka ymmärtäisivät ne konkreettisesti. Kansakoulun opetussuunnitelmassa vuodelta 1952 opetuksellisista ongelmakohtista sanotaan seuraavaa:

Toisena esimerkkinä voidaan mainita ns. symbolisten kertomusten (luominen, paratiisi, syntiinlankeemus, Jaakobin paini, Mooseksen teot jne.) opettaminen. Komitean toimeenpanemassa koulukokeilussa on käynyt ilmi, että opettajien käsityksen mukaan Vanhan Testamentin alkuosa yleensä hyvin soveltuu luettavaksi vasta yläkoulun yläasteella. Näiden kertomusten profeettallisen ja symbolisen luonteen selvittäminen ei myöskään tuota sanottavia vaikeuksia näillä luokilla, jos kohta oppilaat eivät yleensä ole erikoisemmin innostuneita ”raamattukritiikkiin”. Komitea on sitä mieltä, että tällainen käsittely on jossakin määrin paikallaan, varsinkin jos on odotettavissa, että oppilaat tuonnempana joutuvat epäilemään Raamatun kertomusten sananmukaisuutta.”²⁰¹

Keskustelun kiivaudesta kertoo seuraava lainaus kansakoulun opetussuunnitelmakomitean pöytäkirjasta vuodelta 1946.

Komitean jäsen A. Nevalainen (SKDL) totesi: ”Uskonnonopetus ei saa aiheuttaa ristiriitaa biologian opetuksen kanssa. Tieteellinen maailmankäsitys on opetettava alusta alkaen. Kristinuskossa on tyydyttävä eettisiin päämääriin – Katekismuksesta riittää kymmenen käskyä.” U. Kulovaara (sos.dem.) jatkoi aiheesta: ”Luonnontonta, että uskonnon totuutena esitetään selviä valeita – karsittava pois!”²⁰²

1980-luvulla luomiskertomus jälleen palasi joihinkin alkuopetuksen kirjoihin. Tosin aiheen käsittelyssä ja opettajankirjojen ohjeissa annetaan taustatietoa, miten aihetta tulisi käsitellä, niin etteivät luonnontieteen ja Raamatun kertomuksen käsityserot aiheuttaisi ristiriitaa. Jumala Luojana – tema löytyy kaikista opetussuunnitelmista vuoden 1952 opetussuunnitelmaa lukuun ottamatta 1–2 -luokkien kohdalta. Esimerkiksi POPS 1970 ”Elämä on Jumalan luomaa”, POPS 1985 ”Elämä Jumalan lahjana”, POPS 2002 ”Arvokas ja ainutlaatuinen elämä”.

Tutkimusaineiston käsittelyssä oli vaikeaa rajata, millainen luomisaiheen käsittely täyttää ”kertomuksen” kriteerit ja mikä taas on yleistä aiheen käsittelyä.

---

²⁰¹ Kansakoulun OPS 1952, 66

²⁰² Saine 2000, 102

Esimerkkinä 1. luokan kirjasta sivu, jossa on kuva avaruudesta ja teksti: ”ALUSSA JUMALA LOI TAIVAAN JA MAAN”.²⁰³ Tätä ei ole luokiteltu kertomukseksi, koska siinä ei ole juonellisen tarinan elementtejä. Jos opettaja tunnilla kertoo Raamatun luomiskertomuksen, kappaleen voisi luokitella myös kertomukseksi.

Myös vuoden 1967 oppikirjasta löytyy luomisen teema otsikon ”Soi kunniaksi Luojan” alta, jossa kesän odotuksen teeman alla kerrotaan luomiskertomuksen ajatukset kirjan tekijän omin sanoin.²⁰⁴

5.3 Raamatunkertomusten roolin muutos 60 vuoden aikana

Raamatunhistoriaa 1950-luvulle asti

Tutkimusaineiston vanhin oppikirja on Aili Konttisen ja Martti Simojoen *Ystävä sä lapsien* (YSL). Kouluhallitus hyväksyi sen vuonna 1950. Kirjan ilmestymisen aikaan oli voimassa vielä vuoden 1925 Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Vaikka kirja ei ollut hengeltään vuoden 1952 opetussuunnitelman mukainen, se oli käytössä pitkään vielä 1960-luvullakin. Tutkimusaineistossa on kirjan 12. muuttamaton painos vuodelta 1965. Kirja on rakenteeltaan raamatunhistorian oppikirja. Se sisältää ainoastaan Raamatun kertomuksia aikahistoriallisessa järjestyksessä, vaikka kansakoulun opetussuunnitelmakomitea oli kritisoinut tätä vanhaa käytäntöä.

YSL-kirjassa mukana ovat Vanhan testamentin keskeiset tapahtumat: Alkukertomukset, patriarkat, Joosef-kertomukset, Mooseksen johdolla luvattuun maahan, Israelin profeettoja ja kuninkaita, Daniel pakkosiirtolaisuudessa. Uudesta testamentista kirjaan on sisällytetty Jeesuksen elämään liittyvät keskeiset kertomukset evankeliumien mukaan. Kirja oli tarkoitettu alakoulun 1-3 -luokille opetettavaksi vuorolukuperiaatteella. Myös vuonna 1952 painettu Martti Haavion ja Lempi Vermasvuoren *Meidän lasten uskontokirja* (MLa) noudattelee rakenteeltaan aikahistoriallista järjestyttä. Siinä tosin on jätetty pois kansakoulun opetussuunnitelmakomitean esityksen mukaisesti Raamatun alkukertomukset. Raamatun sanontaa ja juonellista etenemistä seurataan mahdollisimman uskollisesti.²⁰⁵

Näissä 1950-luvun oppikirjoissa keskeisenä opetuksen sisältönä ovat Raamatun kertomukset sinänsä. Tavoitteena on oppia Raamatun kertomukset pelastushistoriallisena kokonaisuutena ja omaksua niiden sisältämä uskonnollinen sisältö uskonelämän

---

²⁰³ UM1, 21

²⁰⁴ EUK, 137

²⁰⁵ MLa, 140

herättämiseksi. Martti H. Haavio kirjassaan *Koulun uskonnonopetuksen rakenne ja henki* luonnehtii Raamatun opettamisen tavoitteita seuraavasti:

Paitsi että opetuksen on pyrittävä antamaan nuorille Raamatun pelastushistorian tiedollinen tuntemus, sen on myös avattava heille Pyhän Kirjan sisäinen uskonnollis-siveellinen maailma. Tämä keskittyy pelastussanomaa Jeesuksesta Kristuksesta.²⁰⁶

Kumpikaan 1950-luvun oppikirjoista YSL (1950) ja MLaU (1952) ei edusta vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelmakomitean linjaa, vaan vuoden 1925 maalaiskansakoulun opetussuunnitelman ajatuksia. Saine (2000) määrittelee tuon ajan kasvatus-tavoitteista keskeiseksi siveellisen ihmisen ja uskonnonopetuksessa uskonnäkemyksen sisäistämisen.²⁰⁷

Kuvaava luonnehdinta näille oppikirjoille on sana ”pelastushistoria”. Kirjoja voisi luonnehtia ”Lasten Raamatuksi”. Jokaisen kertomuksen loppuun on valittu virren tai hengellisen laulun säkeistö. Nämä laulut antavat viitettä siitä, mitä lapsille on haluttu kertomusten kautta opettaa. Vanhan testamentin kertomusainesta on runsaasti. Pelastushistoriallinen raamattunäkemyksesi Jeesuksesta koko Raamatun keskuksena tulee esiin Vanhan testamentin kertomusten loppuun liitetyistä virren säkeistä. Esimerkiksi ”syntiinlankeemuksen rangaistus” -kertomuksen loppuun on liitetty vanhan virsikirjan virsi 299:7, jolla ajatukset liitetään Jeesuksen tuomaan pelastukseen. (LIITE 2, Kuva 1)

Maailman viettelyksistä, kiusauksista, synneistä
ainoa ompi pelastus Jeesuksen suuri rakkaus.²⁰⁸

Myös syntiinlankeemuskertomuksen yhteydessä oleva virsi 325:4 tuo ajatuksen Jeesuksesta synnin voittajana ja apuna synnin houkutuksissa.

Armahin Jeesus, käy kanssamme tiellä johtaen nostaen varoittaen.
Kiusaaja meitä kun tahtovi niellä, lannista viekkahat vehkehet sen.
Ain armosi suo, hyvä turvasi tuo, vie meidät autuuteen istuimes luo.²⁰⁹

Raamatunkertomusten kautta lapsille on haluttu välittää uskoa ja kristillistä maailmankatsomusta. 1950-luvun oppikirjat edustavat pelastushistoriallista raamattunäkemyksistä ja konfessionaalista, tunnustuksellista uskonnonopetusta, jossa keskeistä on

---

²⁰⁶ Haavio 1961, 88–89

²⁰⁷ Saine 2000, 211

²⁰⁸ YSL, 7

²⁰⁹ YSL, 6

johtaa oppilaat tietyn tunnustuksen mukaiseen uskonnolliseen perintöön ja sen omaksumiseen.²¹⁰

1960-luku: Raamattu kasvatuskirjana

Vuonna 1967 painettu *Ensimmäinen uskontokirjani* (EUK) edustaa hyvänä esimerkkinä vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelmakomitean edustamaa linjaa. Oppikirjan aineksessa on paljon lasten elämänskysymyksiin liittyvää eettistä ainesta, ja Raamatun kertomukset on ryhmitelty aihepiireittäin, ei kronologiseen järjestykseen.

Kertomusten valinnassa kriteereinä olivat lapsen edellytykset ja tarpeet sekä kertomusten kasvatuksellinen arvo. Raamatun kertomukset on järjestetty teemoittain: Jeesus parantajana ja ihmeidentekijänä, Jeesuksen ystäviä, Jeesuksen viimeiset päivät, Jeesus ja lapset, Aabraham, Iisak, Jaakob, Joosef, Mooses, Israelin kansan myöhempiä vaiheita. Kirjan takana olevissa opettajan ohjeissa muistutetaan, että ”turhaa ulkolukua on vältettävä”.²¹¹ Ulkoa opeteltavia muistolauseita ei ole.

Kerronta seuraa uskollisesti Raamatun alkuperäistä tekstiä ja esimerkiksi vuorosanoissa noudatetaan suoraa Raamatun sanamuotoa. Vuoden 1952 opetussuunnitelman mukainen kertomusten kasvatuksellisen arvon korostaminen näkyy kappaleiden lopussa olevissa keskustelukysymyksissä.

Joosef Egyptissä: Menestys – uskollisen työn seuraus²¹²

Israelin kansa erämaassa: Vähään tyytymisen taito²¹³

Jeesus ja Sakkeus: Miten voimme hyvittää pahojen tekojemme seurauksia?²¹⁴

Kuka on suurin taivasten valtakunnassa (Jeesus asettaa lapsen esikuvaksi): Miten kohtelemme niitä, jotka ovat meitä pienempiä?²¹⁵

Jeesus tuomitaan - väärä tuomio: ”Totuudessa pysyminen vaatii rohkeutta”²¹⁶

Nämä keskustelukysymykset kuvaavat 1950- ja 1960-lukujen arvoja. Uskonnonopetus oli osa kansalaisyhteiskunnasta yhteiskunnan kannalta tärkeisiin hyveisiin: ahkeruuteen, vaatimattomuuteen ja rehellisyyteen. Myös raamatunkertomukset oli valjastettu

---

²¹⁰ Kallioniemi 2005a, 105

²¹¹ EUK, 140

²¹² EUK, 109

²¹³ EUK, 120

²¹⁴ EUK, 51

²¹⁵ EUK, 66

²¹⁶ EUK, 59

näiden kasvatuspäämäärien saavuttamiseen. 1960-luvun kirjoissa alkoi uskon omaksumisen (*learning religion*) korostuksen rinnalla vahvistua oppia uskonnosta –lähestymistapa (*learning from religion*).

Peruskoulun ensimmäiset oppikirjat 1970-luvulla

1970-luvun alun oppikirjoista tutkimusaineistossa on vuonna 1970 ilmestynyt Otavan kustantama *Uskon maailma* (UM) ja WSOY:n vuoden 1972 *Aikamme uskonto-kirja* (AUK(72)). 1970-luvulla peruskouluun siirtymisen myötä tapahtui tutkimusajanjakson suurin murrosvaihe koulumaailmassa. Oppikirjat muuttuivat selvästi erilaisiksi. Oppikirjoihin tuli työkirjatehtäviä, esimerkiksi rastitus- ja täydennystehtäviä. Uutta olivat myös opettajan oppaat. Niiden välityksellä opettajia haluttiin opastaa uudenlaiseen opetustyyliin. Valokuvien käyttö toi oppikirjoihin uudenlaista ilmettä. Hieman ankean näköiset mustavalkokuvat lapsista tai Israelin luonnosta ja elinkeinoista antavat leimansa 1970-luvun oppikirjoille.

Peruskoulun ensimmäisten vuosien oppikirjojen raamattuoppiaineksen järjestely noudattelee kuitenkin pitkälti kansakoulun vuoden 1952 opetussuunnitelman linjauksia. Esimerkiksi raamattuoppiaineksen teemakokonaisuudet ovat samoja Uuden testamentin puolella. Vanhan testamentin kertomusaines oli vähentynyt vain Joosef-kertomusten kokonaisuuteen ja yhteen kertomukseen Samuel-pojasta temppelissä.

Peruskoulun opetussuunnitelma liittyy rakenteeltaan lähinnä vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelmaan niin, että oppiaines ikäkauden edellytyksistä lähtien on sijoitettu asiakokonaisuuksien puitteissa eikä kronologisessa järjestyksessä.²¹⁷

Raamatunkertomukset on kirjoitettu asiallisesti klassisessa muodossaan Raamatun sanamuotoa uskollisesti noudattaen, mutta kertomusten kuvituksessa valokuvia käyttämällä on haluttu tuoda kertomuksiin uutta näkökulmaa.

Myös silloin, kun opetusaines on rakenteeltaan lähinnä historiallista, sen käsittelyn tulee tapahtua nykyhetken ilmiöiden ja oppilaiden omien elämänskysymysten näkökulmasta.²¹⁸

POPS-70:n tavoitteissa lähimmäisenrakkauden periaate laajeni koskemaan koko maailmaa. Uskonnon oppikirjoihin ilmestyi YK²¹⁹ ja kuvat kaukaisista nälkää näkevistä lähimmäisistä.²²⁰ (LIITE 2, Kuva 3.)

---

²¹⁷ POPS-70 Opas 1970, 2

²¹⁸ POPS-70 Opas 1970, 3

Jeesus näki ympärillään ihmisiä, jotka tarvitsivat apua. Oli sairaita, yksinäisiä, kodittomia ja onnettomia. Näitä hän koetti auttaa. Mutta kehotti myös meitä auttamaan. Ja kertoi tämän tarinan: Minun oli nälkä, ja te annoitte minulle ruokaa... (Matt. 25)

Raamatunkertomuksen tähtäyspisteenä on herättää halu auttaa hätää kärsiviä. Myös *Uskon maailma* -kirjassa pienen pojan eväät kertomuksen loppuun on sovellukseksi liitetty kysymys tämän päivän nälkää näkevästä.

Tänä päivänä miljoonat ihmiset maailmassa näkevät nälkää. Keitä Jeesus voisi käyttää apuna heidän ruokkimisessaan?²²¹

1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa käytiin Suomessa kiivasta keskustelua Ruotsin mallin mukaisesta objektiivisesta uskonnonopetuksesta. Tähän ei Suomessa kuitenkaan haluttu siirtyä, mutta sisällöllisesti se vaikutti 1970-luvun käsityksiin ja uskontokirjoihin.²²² 1970-luvun oppikirjoissa uskon omaksumisen korostus väistyi ja *learning from religion* -suuntaus vahvistui entisestään. Aines perustuu hyvin pitkälle asiasfaktoihin, eikä tunteeseen tai mielikuvitukseen vetoavaa ainesta juuri ole. Oppikirjoista karsittiin uskonnolliset elementit, kuten muistolauseet ja virren säkeistöt, joita aiemmissa oppikirjoissa oli käytetty kertomusten hengellisen sanoman tiivistäjänä. Raamatunkertomusten tehtäväksi nähtiin eettisten arvojen välittäminen.

1970-luvun oppikirjoille leimaa antavista piirteistä sekä opetuksen asiallisuus ja asiantietojen keskeisyys että eettisten tavoitteiden korostus on vuoden 1970 Peruskoulun opetussuunnitelman tavoitteiden suuntaista.

POPS-70 Opas ”...korostaa uskonnonopetusta koskevilla tavoitteilla... opetuksen asiantietojen ja virikkeiden antamista sekä opetuksen asiallisuutta, toisaalta tähdentää uskonnonopetuksen osuutta koulukasvatuksen eettisiin tavoitteisiin pyrittäessä.”²²³

1980-luku: Arvojen ja arvostusten välittäminen – isovanhempien perintö

1980-luvulla ilmestyneet oppikirjat ovat selvästi erilaisia kuin 1970-luvun oppikirjat. Oppikirjojen uudelleenlähestymistapaan antaa mahdollisuuden vuoden 1985 uusi Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. Siinä tavoitteena on arvojen ja arvostusten välittäminen ja kehittäminen. Vuoden 1985 opetussuunnitelman perusteiden en-

---

²¹⁹ AUK2(72), 8–9

²²⁰ AUK2(72), 83–83

²²¹ UM2, 120–121

²²² Saine 2000, 155

²²³ POPS-70 Opas 1970, 3

simmäisenä tavoitteena oli perehdyttää oppilaat Raamatun ja kirkon opetukseen, jotta he saisivat virikkeitä henkilökohtaisen vakaumuksen muodostamiseen. Tavoitelauseiden viimeisessä kohdassa vielä tarkennetaan, että tavoitteena on opettaa valoisaa kristillistä maailmankatsomusta.

1980-luvun kirjoille onkin ominaista elämänmyönteinen iloinen ote, joka näkyy kirjojen ulkoasussa värikkäissä lapsenomaisissa piirroskuvissa, joissa on hymyileviä, nauravia, leikkiviä ja liikkuvia lapsia. Myös *Koulun uskonto 1* -kirjan vuonna 1986 ilmestyneessä opettajanoppaassa korostetaan, että ”Uskonnonopettaminen on iloinen asia – välitämme hyvää sanomaa lapsille.”²²⁴

Tutkimusaineistossa on kolme vuonna 1985 ilmestynyttä oppikirjaa: *Hyvä Paimen (HP) 1 ja 2*, *Meidän luokan uskontokirja (MLu) 1 ja 2* sekä *Uskonto (Us) 1 ja 2*. Nämä oppikirjat poikkeavat hyvinkin paljon toisistaan rakenteeltaan ja lähestymistavaltaan. Yhteisenä piirteenä, jota muiden ajanjaksojen oppikirjoista ei löydy, niistä kaikissa on ajatus isovanhempien uskon perinnön siirtämisestä lapsille. Voi olettaa, että tuolle ajalle tyypillistä on ollut monien lasten arkikokemus isovanhemmista uskonasioiden välittäjinä. Samalla tässä on havaittavissa myös Luumin kuvailema kerronnan ”uusi tuleminen” ja narratiivinen lähestymistapa. Kertomukset nähdään tärkeinä välineinä kulttuurisen ja uskonnollisen tradition välittämiseksi sukupolvelta toiselle. Oppikirjojen tekijät ovat ”löytäneet” isovanhemmat takaisin kertomusperinteen ja tradition siirtäjän rooliin.

Hyvä Paimen muistuttaa lähestymistavaltaan 1950-luvun *Ystävä sä lapsien* kirjaa, varsinkin jos otetaan mukaan myös kolmannen luokan oppikirja, alaotsikoltaan *Koululaisen Vanha testamentti*, jossa Vanhan testamentin keskeiset kertomukset esiintyvät aikahistoriallisessa järjestyksessä. Raamatunkertomusten kerronnassa noudatetaan uskollisesti alkuperäistä Raamatun tekstiä vuorosanoissa suoria lainauksia myöten. Raamatunlauseet ja runon tai virren säkeet ovat taas löytäneet paikkansa raamatunkertomusten yhteyteen uskonnollisen sanoman välittäjinä. Ensimmäisen luokan kirjan jokaisessa jaksossa on aihepiiriin liittyvä hengellinen laulu tai virsi ja toisen luokan kirjassa Raamatun muistolause.

---

²²⁴ Röman & Nöjd 1986, 8

Raamatunkertomusten yhteyteen tuodaan rohkeasti uskon ja rukouksen elementti. Esimerkiksi Jeesus auttaja -jakso päättyy rukoukseen, jossa on ajatus siitä, että Raamatun Jeesus voi olla kanssamme tänäänkin.

Kanssain ole, Jeesus, päivä tämäkin, auta askeleissas, että kulkisin.
Päivä kuluessaan monet puuhat tuo, rinnallani seiso, apuasi suo.²²⁵

Jeesus opettaa -jakson muistolause on: Jeesus sanoo: ”Minä olen tie totuus ja elämä.”²²⁶

Raamatujakson muistolause: ”Sinun sanasi on minun jalkaini lamppu ja valkeus minun tielläni.”²²⁷

Määrällisesti tarkasteltuna *Hyvä Paimen* -sarjassa on koko aineistosta eniten Uuden testamentin kertomuksia. Viittaus isovanhempiin löytyy tästä kirjasarjasta kolmannen luokan kirjan johdannosta:

Olemme valinneet luettavaksesi tapahtumia, joista on kerrottu koulussa jo vanhemmillesi ja isovanhemmillesi. Ehkäpä voit lukea heille jonkun näistä kertomuksista, vai mitä arvelet?²²⁸

Toinen samana vuonna ilmestynyt kirjasarja, *Uskonto 1 ja 2*, poikkeaa taas selvästi *Hyvä Paimen* -kirjasta. Määrällisesti siinä on kaikkein vähiten varsinaisia raamatunkertomuksia. Raamatun opetuksia sekä uskonnollista sisältöä ja arvomaailmaa välittää siinä kuitenkin isovanhempien kanssa käytyjen keskustelujen kautta.

Tutkimusaineiston perusteella voi todeta, että 1980-luvulla palattiin takaisin kohti *learning religion* -mallia. Raamatunkertomusten tehtävänä oppikirjoissa on välittää isovanhemmilta perintönä saatua maailmankatsomusta. Mukana on vahva uskonnollisen kokemuksen elementti. Isovanhempien kokemuksen kautta välittyi vuosikymmenten takainen kansakoulun uskonnonopetuksen henki.

1990-luku: Kertomusperinteen uusi arvostus

1990-luvun oppikirjat *Askeleeni 1-2* (1996) ja *Suuri kertomus* (1997) edustavat kumpikin pelkistettyä linjaa raamatunkertomusten esittämisessä. Oppilaan kirjan sivulta löytyy ainoastaan raamatunkertomus, asiallisesti kerrottuna, sekä tapahtumia elävöittävä piirroskuva. Kertomukseen liittyvän aineksen pelkistäminen ja uskonnollisten

---

²²⁵ HP1, 88

²²⁶ HP2, 37

²²⁷ HP2, 19

²²⁸ Alaja & Palho & Sarsa 1986, 5

elementtien karsiminen ovat linjassa opetussuunnitelman perusteissa tapahtuneiden uskonnonopetuksen tavoitteiden painopistemutosten kanssa. Vuoden 1994 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa tavoitteena on monipuolinen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Raamatunkertomukset osana kristillistä kulttuuriperintöä, yhteisön suurena kertomuksena, ovat sellaisenaan tutustumisen arvoisia. Edellisen opetussuunnitelman perusteissa tavoitteena olleen valoisan kristillisen maailmankatsomuksen opettamisessa hyödyllisiä elementtejä, kuten rukouksia, muistolauseita tai uskonnollisen kokemuksen välittämistä isovanhempien suulla, ei kirjoissa esiinny. Pelkästään karsimisen ja pelkistämisen avulla on saavutettu siirtymä maailmankatsomuksen opettamisesta kohti objektiivista yleissivistyksellistä opetusta.

Vuoden 1994 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa ala-asteen evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen oppisisältöjen ensimmäisenä asiakokonaisuutena on ”Raamattu kirjana ja sen keskeisiin kertomuksiin tutustuminen”. Uskonnonopetuksen yleistavoitteissa painotetaan tiedollisia tavoitteita. ”oppilas saa perustiedot kristinuskosta ja sen merkityksestä”. Painotus tiedollisiin tavoitteisiin ilmenee oppikirjoissa asiallisuutena ja tietynlaisen ”arvokkuutena”. Raamatunkertomukset esitellään muuntelematta alkuperäisessä muodossaan. Emotionaalista latausta kirjoissa ei ole. Esimerkiksi 1980-luvun kokemuksellinen aines isovanhempien kertomana sekä virren säkeet ja rukoukset ovat jääneet pois.

Askeleeni-kirjasarjassa löytyy Raamatun omaa tekstiä opettajan ääneen luettavaksi. Esimerkiksi Jeesuksen kärsimys historian materiaali opettajanoppaassa on suoraa lainausta Raamatusta, Luukkaan evankeliumin tekstiä sopiviksi lukupätkiksi valikoituna. Myös oppilaat on haluttu tutustuttaa Raamatun omaan kieliasuun lisäämällä oppilaan kirjan loppuun luettavaksi helppolukuisella fontilla yksitoista raamatunkertomusta suorina lainauksina Raamatun omasta tekstistä.²²⁹

Suuri kertomus -kirjasarja nimensä mukaisesti edustaa narratiivista lähestymistapaa. Kertomukset ovat siinä keskeinen tapa välittää uskonnollista sanomaa. Kirja muistuttaa tyyliltään *YSL- ja Hyvä Paimen* -kirjoja ja sitä voisi luonnehtia Lasten Raamattu -tyyppiseksi kirjaksi. Tyylillistä yhteneväisyyttä selittää se, että *Suuri kertomus* -kirjasarjan tekijäryhmässä jatkaa samoja henkilöitä kuin aikaisemman opetussuunnitelma-kauden *Hyvä Paimen* -sarjassa. Kirjasarjaa on muutettu vastaamaan vuosien 1994 ja

---

²²⁹ As 2, 80–93

2004 uudistuneita Opetussuunnitelman perusteita. Uutena henkilönä tekijäryhmään on tullut Markku Pyysiäinen²³⁰, joka on uskonnon opetussuunnitelmien, niiden tavoitteiden ja muutosten keskeinen asiantuntija Suomessa 1980-luvulta lähtien.

Raamatunkertomusten lisäksi *Suuri kertomus* -oppikirjasarjan opettajan oppaassa on myös paljon satuja ja muuta kertomusperinnettä. Raamatunkertomusten osiossa opettajan ääneen luettavaksi tarkoitettut kertomukset ovat Martti H. Haavion klassikko-teoksesta *Opettaja kertoo Vapahtajasta* muokattuja versioita.²³¹

2000-luku: Raamattu osana kulttuuriperintöä

2000-luvun oppikirjoja tutkimusaineistossa on kolme kirjasarjaa: uutta Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita vastaavaksi uudistettu WSOY:n *Suuri kertomus* (2003) sekä Otavan kustantamina ilmestyneet *Yhdessä* (2002) ja *Tähti* (2009). *Suuri kertomus* (2003) on raamatunkertomusten osalta säilynyt pääpiirteittäin samanlaisena kuin edelliset 1990-luvun painokset.

2000-luvun uusien oppikirjojen *Yhdessä* (2002) ja *Tähti* (2009) kirjojen ulkoasu ja kuvitus antavat iloisen lämpimän emotionaalisen vaikutelman. Kirjojen kuvat ovat lasten elämästä ja kokemusmaailmasta. Kummassakin kirjasarjassa raamatunkertomusten tyyli on vapaa ja kerronnassa ei noudateta kovin tarkasti Raamatun sanontaa ja juonta. Useissa kertomuksissa on käytetty tehokeinona kokijahenkilöä.

Minun serkkuni Sarai oli hyvin sairas. Me kaikki luulimme, että hän kuolee. Lääkärit eivät osanneet parantaa häntä. Sarain isä Jairos kuuli, että Jeesus on tullut meidän kaupunkiimme. Olimme kuulleet, että Jeesus on parantanut sairaita. Niinpä Jairos päätti lähteä pyytämään Jeesusta avuksi...²³²

Joissain kertomuksissa kerronnallinen vapaus on olennaisesti muuttanut kertomuksen sanomaa. *Tähti 2* -kirjan Nooa-kertomuksesta²³³ on jätetty kokonaan pois vedenpaisumuksen syy, Jumalan tuomion toteutuminen. Samoin *Yhdessä*-kirjasarjan kertomuksessa ”Maria saa tehtävän” on käytetty varsin suuria kerronnallisia vapauksia.

Maria oli tavallinen nuori nainen. Hän asui perheensä kanssa Nasaretissa. Eräs päivä muutti Marian elämän. Maria oli kotinsa pihamaalla. Yhtäkkiä hänet häi-

---

²³⁰ Markku Pyysiäinen toimi vuosien 1987–2002 välisenä aikana Helsingin yliopistossa käytännöllisen teologian lehtorina, uskontopedagogiikan dosenttina sekä uskonnon didaktiikan apulaisprofessorina ja professorina.

²³¹ Nisonen et al. 1997, 8

²³² Tähti 2, 70

²³³ Tähti 2, 54–55

käisi suuri valo. Maria pelästyi, mutta vähitellen hän erotti valosta enkelin. Enkeli puhui Marialle: - Jumala on valinnut sinut suureen tehtävään. Sinusta tulee Jumalan Pojan äiti. Maria oli ihmeissään ja kysyi: -Miksi minä? Minähän olen aivan tavallinen tyttö! Olen kihloissa Joosefin kanssa, mutta miten osaisin ryhtyä äidiksi? Enkeli rauhoitti Mariaa: -Älä pelkää, Jumala antaa sinulle taitoa toimia tehtävässäsi. Maria jäi ihmettelemään, mitä enkeli oli kertonut. Hän luotti kuitenkin siihen, että Jumala olisi hänen turvanaan.²³⁴

Oppikirjan kertomuksesta puuttuu alkuperäisen raamatunkertomuksen pelastushistorian kannalta olennaisia elementtejä ja siihen on lisätty Marian pohdiskelujen muodossa uusia teemoja. Näin raamatunkertomuksen opetuksellinen painopiste on vaihtunut pelastushistoriasta ihmisenä kasvamisen haastaviin kysymyksiin. Tämä on hyvä esimerkki eksistentiaalisesta raamattunäkemyksestä. Mytologisena pidetystä kertomuksesta löytyy uusi merkitys: rohkeuteen ja vastuullisuuteen kasvattaminen haastavien tehtävien edessä. Tätä kasvatustavoitetta syvennetään myös kertomukseen liittyvällä keskustelukysymyksellä.

Kysy perheenjäseniltäsi, mitä vaikeita tehtäviä he ovat saaneet.²³⁵

Saman aikakauden toinen uskontokirja *Suuri kertomus* (2003) käsittelee Maria-kertomusta perinteisemmällä otteella. Vaikka oppikirjassa kertomusta on yksinkertaistettu ja tiivistetty, siinä on säilytetty Raamatun alkuperäisen kertomuksen pelastushistoriallisia elementtejä sanontoineen ja vivahteineen.

Eräänä päivänä Marian luo tuli enkeli. Maria hämmästy, mutta enkeli sanoi: - Älä pelkää Maria. Sinä tulet raskaaksi ja synnytät pojan. Anna hänelle nimeksi Jeesus. Maria hämmästy:
- Miten se on mahdollista? Minähän en ole edes naimisissa. Enkeli vastasi: - Lapsi, joka syntyy, on pyhä. Häntä kutsutaan Jumalan pojaksi. Jumalalle mikään ei ole mahdotonta. Silloin Maria sanoi: - Tapahtukoon minulle niin kuin sanot.”²³⁶

Leimaa-antavana piirteenä 2000-luvun oppikirjoille on kirkkovuoden juhlaperinteen roolin vahvistuminen. *Tähti-* ja *Yhdessä* -kirjasarjoissa aikaisempien vuosikymmenten oppikirjoihin verrattuna kirkkovuoden juhliin liittyvä tapaperinteen osuus on kasvanut. Esimerkiksi joulu- ja pääsiäiskertomusten opetuksen fokus ei ole Raamatun varsinaisen kertomuksen opettamisessa vaan kirkkovuoden juhlaperinteessä. Myös kuvitus on rakennettu palvelemaan tätä tarkoitusta: Aukeaman toinen puoli kuvaa lasten juhla valmisteluja ja toinen puoli raamatunkertomuksen tapahtumaa.

---

²³⁴ Yh2, 40–41

²³⁵ Yh2, 41

²³⁶ SK, 128

Isoäiti on hakenut pajunoksia. Maikki ja Miikka koristelevat oksat. Maikki silit-
tää pehmeitä pajunkissoja. Miikka huiskuttaa oksia. He muistavat, miksi palmu-
sunnuntaita vietetään. Oli pääsiäisjuhlan aika. Jeesus ratsasti aasilla Jerusale-
miin. Ihmiset ottivat hänet iloiten vastaan. He heiluttivat palmunoksia.²³⁷

Tähti 1 -kirjassa esimerkiksi palmusunnuntain kohdalla kertomusaines on supistunut
niin minimiin, että sitä ei enää voi luokitella raamatunkertomukseksi, vaan se on juh-
laperinteen opetusta. Oppikirjan opettajanopas ilmoittaa pääsiäisjakson tavoitteeksi
”oppia tuntemaan historiaan pohjautuvia pääsiäisperinteitä.”²³⁸ Aasilla ratsastava
Jeesus on väistynyt taustahahmoksi virpojen ollessa etualalla. (LIITE 2, Kuva 7.)
Myös opettajakirjan tarinategistissä ”pajunkissoja etsimässä” Jeesus vain vilahdaa ohi-
mennen kahdessa lauseessa muun kertomuksen liittyessä pajunkissojen keräämisen
ja tapaperinteeseen. Ainoa viite raamatunkertomukseen on opettajanoppaassa oleva
vihje: ”Matt. 21:1–11”²³⁹

Oppikirjoista tehdyt havainnot ovat vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitel-
man perusteiden suuntaisia. POPS 2004:ssa uskonnonopetuksen yleistavoitteena on
tutustuttaa oppilas monipuolisesti uskonnolliseen kulttuuriin. 1–5 -luokkien uskon-
nonopetuksen yhtenä tavoitteena on, että oppilas ymmärtää kirkkovuoden ja Jeesuk-
sen elämänkaaren välisen yhteyden.²⁴⁰ Tällöin raamatunkertomusten tehtävänä on
toimia suomalaisen tapakulttuurin selittäjänä. Kirkkovuoden juhlan taustalla oleva
raamatunkertomus ei ole opiskelun kohde, vaan selitys sille, miksi juhlaa vietetään.

Raamatunkertomusten sovelluksissa on pitäydytty konkretiaan. Lapsen omat koke-
mukset arkielämässä ovat pohdinnan lähtökohtana ja Jeesus ja uskonnollinen maail-
ma jäävät taka-alalle. Kiirastorstain kappaleen keskustelukysymyksistä ei kummasta-
kaan kirjasarjasta löydy ainoatakaan viittausta ehtoollisen viettoon tai sen uskonnolli-
sen merkityksen pohdintaan edes kirkollisessa perinteessä, vaan arkisesti kysytään:

Mitä perinteisiä pääsiäisruokia kotonasi syödään?²⁴¹

Keskustelkaa, mitä pääsiäisenä syödään.²⁴²

---

²³⁷ Yh1, 76–77

²³⁸ Niittynen, Similä, Vidgrén 2009, 74

²³⁹ Niittynen, Similä, Vidgrén 2009, 77

²⁴⁰ POPS 2004, 204–205

²⁴¹ Tähti 2, 79

²⁴² Yh1,79

Kuvaava esimerkki on pitkäperjantain tapahtumia esittelevä kertomus, jossa kerronnallinen osuus on supistunut hyvin ylimalkaiseksi. Keskeisenä sisältönä ovat ilon ja surun tunteet. Keskustelukysymyksiksi on ehdotettu lapsen kokemusmaailmassa olevien surun ja ilon tunteiden pohtimista.

Maikin ja Miikan luokassa valmistaudutaan pääsiäiseen. Opettaja kertoo: Ennen pääsiäisen iloa oli suurta surua. Pitkänäperjantaina Jeesus vietiin kukkulalle, jonka nimi on Golgata. Siellä hänet ristinnaulittiin ja hän kuoli. Jeesuksen ystävät surivat Jeesuksen kuolemaa. He eivät muistaneet mitä Jeesus oli luvannut. Heitä odottaisi pääsiäisen iloinen ihme.

Kerro millä väreillä kuvaisit iloista ja surullista päivää.
Miettikää perheenne kokemia iloisia ja surullisia hetkiä.
Kysy luokkatoveriltasi, mitkä asiat tekevät hänet iloiseksi tai surulliseksi.²⁴³

Myös *Tähti 2* -kirjassa pitkäperjantain tapahtumien syventelyksi on liitetty kysymys:

Millaiset asiat saavat sinut surulliseksi / iloiseksi?²⁴⁴

Vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on yhtenä tavoitteena: ”oppilas oppii eettisten asioiden pohdintaa ja omien tunteiden ja kokemusten jakamista.”²⁴⁵ Raamatunkertomuksen tapahtumat on tässä otettu lapsen omien tunteiden pohtimisen virikkeeksi. Herää kysymys, onko ajateltu, että uskonnollinen pohdinta Jeesuksen kuoleman pelastushistoriallisesta merkityksestä on lapselle liian abstraktia ja vaikeaa, vai halutaanko yleensä ottaen välttää uskonnolliseen sisältöön liittyvää mahdollista tunnustuksellisuutta.

Muutosta voisi selittää uskonnonopetuksen fenomenologinen näkökulma, jossa tarkastellaan uskonnon ulkoista ilmenemistä. Oppikirja keskittyy siihen, miten uskontoa ymmärretään ja harjoitetaan, ei sen ympärille, mitä uskonto opettaa tai mikä on totuus. 2000-luvun aineistosta voi löytää oppilaan ja uskonnollisen perinteen suhteen tarkastelussa selvän siirtymän uskonnon sisäisestä tarkastelusta näkökulmaan, jossa perinnettä tarkastellaan ulkoapäin.

Raamatunkertomusten roolin muutoslinjoja

Raamatunkertomusten asema ja tehtävä ovat vaihdelleet eri vuosikymmeninä. Kunkin aikakautena raamatunkertomukset on valjastettu oman aikansa kasvatustavoittei-

---

²⁴³ Yh1, 81

²⁴⁴ Tähti 2, 81

²⁴⁵ POPS 2004, 205

den toteuttamiseen. Havaittavissa on myös kehityksen aaltoliikkeenomaisuus. Tiedollisten tavoitteiden ja kokemuksen korostus ovat vuorotelleet. 1950-luvun oppikirjoista välittyi uskonnollinen kokemus. 1970- ja 1990-luvuilla olivat tiedolliset tavoitteet keskeisiä ja oppikirjoista karsittiin uskonnolliseen kokemukseen liittyvä aines pois. Siinä välissä 1980-luvulla uskonnollinen kokemus ja emotionaaliset tavoitteet nousivat esiin vastareaktionä edellisen kauden tunneköhyydelle.

Taulukossa 6 esitetään kootusti kuvaavia piirteitä raamatunkertomusten asemasta ja tehtävästä kunkin vuosikymmenen oppikirjoissa. Taulukon ensimmäiseen sarakkeeseen on kirjattu vuosikymmen ja toiseen sarakkeeseen lyhyt luonnehdinta aikakauden raamatunkertomusten opettamiselle asetetuista tavoitteista. Aikakautta edustavien oppikirjojen lyhenteet ja ilmestymisvuodet on kirjattu kolmanteen sarakkeeseen. Neljännessä sarakkeessa mainitaan kunakin aikakautena voimassa olleet opetussuunnitelmat.

Taulukko 6. Raamatunkertomusten luonnehdintaa eri vuosikymmeninä

Aika	Luonnehdinta	Oppikirjat ilmestymisvuosi	OPS
1950-luku	USKO ”Jumalan Sanan kirkastaminen”, Raamattu pelastushistoriana	YSL 1950, MLa 1952	1925 Maalaiskansakoulun OPS 1952 Kansakoulun OPS
1960-luku	KASVATUS Opettavat kertomukset	EUK 1967	1952 Kansakoulun OPS
1970-luku	EETTISET ARVOT lähimmäisenrakkaus vuorisaarnan etiikka Asiatieto	UM 1970 AUK 1972	POPS 1970
1980-luku	Takaisin perinteisiin kristillisiin arvoihin	KU 1982 AUK 1982	POPS 1970
	USKONNOLLINEN KOKEMUS Isovanhempien perintö	HP 1985 MLu 1985 Us 1985	POPS 1985
1990-luku	KERTOMUSPERINNE Ihmiskunnan suuret kertomukset	As 1-2 1996 SK 1997	POPS 1994
2000-luku	USKONTO Kansankirkollisen tapakulttuurin tausta, Kirkkovuoden juhlat	Yh 2002 SK 2003 Tähti 2009	POPS 2002 POPS 2004

1950-luvun uskonnon oppikirjoissa raamatunkertomukset ovat uskonnollisen sanoman kantajia. Raamattu on nähty pelastushistorian kirjana, ja raamatunkertomusten kautta lapsille on haluttu välittää uskoa ja kristillistä maailmankatsomusta. Kirkon ja koulun opetus oli vahvasti sidoksissa toisiinsa. Vuonna 1950 ilmestyneen *Ystävää sä lapsien* -kirjan toinen tekijä, Martti Simojoki, oli keskeinen kirkollinen vaikuttaja, joka toimi piispana yli 30 vuoden ajan. 1950-luvun oppikirjat edustavat selvästi konfessionaalista eli tunnustuksellista uskonnonopetuksen mallia ja Hullin luokittelussa *learning religion*-, *oppia uskonto* -tyyppiä, jossa tavoitteena on sitouttaa oppilaat oman tunnustuksen mukaiseen uskonnolliseen traditioon.

1960-luvun oppikirjojen sisällössä alkoi vahvistua uskon omaksumisen korostuksen rinnalla *learning from religion*, *oppia uskonnosta* -ajatus. Raamatunkertomusten kautta lapsille haluttiin opettaa aikakauden kasvatusarvoja: ahkeruutta, vaatimattomuutta ja rehellisyyttä. 1970-luvulla uskon omaksumisen korostus väistyi ja *learning from religion* -suuntaus vahvistui entisestään. Oppiaineesta karsittiin uskonnolliset elementit ja keskityttiin tiedollisiin tavoitteisiin. Raamatunkertomusten tehtäväksi nähtiin eettisten arvojen opettaminen.

1980-luvun puolivälissä palattiin takaisin *learning religion* -mallin suuntaan. Raamatunkertomusten tehtävänä on välittää isovanhemmilta perintönä saatua maailmankatsomusta lapsille. Mukana on vahva uskonnollisen kokemuksen elementti. Isovanhempien kokemuksen kautta välittyi vuosikymmenten takainen kansakoulun uskonnonopetuksen eetos.

1990-luvun oppikirjoissa raamatunkertomusten ympäriltä karsittiin pois kaikki uskonnollinen. Pelkistetty kertomus jäi jäljelle. Kertomuksella sellaisenaan nähtiin olevat yleissivistyksellinen merkitys, ja toisaalta myös narratiivinen näkemys korosti ihmiskunnan suurten kertomusten merkitystä sellaisenaan.

2000-luvun oppikirjoissa erottuu selvästi tutkimusjakson toinen merkittävä taitekohta uskonnonopetuksen muuttuessa tunnustuksellisesta oman uskonnon opetuksesi vuonna 2003. Muutos näkyi selvästi oppikirjoissa. Raamatunkertomusten rooli muuttui tapakulttuurin taustaksi, kirkkovuoden juhlien selitykseksi ja tunnekasvatuksen välineeksi.

Havaittavissa on myös, että saman aikakauden oppikirjoissa on hyvinkin erilaisia lähtökohtia. Erilaisuudestaan huolimatta ne täyttävät opetussuunnitelman perusteiden tavoitevaatimukset, vaikka painotukset poikkeavatkin toisistaan. Esimerkiksi *Suuri kertomus 2003* ja *Tähti 2009* ovat samaan aikaan käytössä olevia oppikirjoja, vaikka selvästi edustavatkin erilaista lähestymistapaa. Myös 1970-luvun *Uskon maailma* (1970) ja *Aikamme uskontokirja* (1972) edustavat selvästi toisistaan poikkeavaa näkemystä saman aikakauden kirjoissa.

5.4 Raamattu kirjana – mitä siitä oppikirjoissa opetetaan?

1950-luku: Raamattu pelastussanoman kirjana

Vanhimmissa 1950-luvun oppikirjoissa *Ystävä sä lapsien* ja *Meidän lasten uskontokirja* on pelkästään raamatunkertomuksia. Suoranaista opetusta Raamatun luonteesta kirjana ei ole, mutta asenne Raamattuun löytyy kappaleiden lopussa olevista virren säkeistä.

Kertomus ”Jumala antaa käskynsä Siinailta”:
”Herra, kun sä sanassasi annat kuulla äänesi,
ilmi saatat totuuttasi sieluillemme valoksi
auta, että minäkin sanassas sun löytäisin.” VK 163:1²⁴⁶

Sama virrensäkeistö löytyy myös kertomuksessa ”Jumala puhuu Samuelille.” Tästä lainauksesta löytyy kirjan keskeinen ajatus Raamatusta Jumalan Sanana. Raamatun lukemisen tarkoitus on johtaa oppilas elämään Jumalan yhteydessä. Sana on Jumalan kohtaamisen väline.

Kertomus Aabrahamin kutumisesta: ”Auta mua, Isäni rakastamaan sanaasi, tottelemaan tahtoasi, muistamaan sun armoasi.”²⁴⁷

Meidän lasten uskontokirjan Armoton palvelija –kertomukseen on liitetty säkeistö:

Mua saata sanaas oppimaan ja totuuttasi tuntemaan,
niin että sinun omanas mä seuraisin sun tahtoas.²⁴⁸

---

²⁴⁶ YSL, 51

²⁴⁷ YSL, 12

²⁴⁸ MLa, 34

Näiden säkeiden mukaan Jumala ilmaisee tahtonsa Raamatussa, ja yksilön elämän ihanne on Jumalan tahdon mukainen elämä. Raamattu on sekä pelastuksen kirja että siveellisen elämän ohjekirja. Viitteitä fundamentalistisen raamattunäkemyksen sana-inspiraatio-opista ei löydy

1960-luku: Pyhä kirja

Vuonna 1967 hyväksytystä *Ensimmäinen uskontokirjani* -kansakoulun uskontokirjasta löytyy Raamattua käsittelevä kappale. Raamattu esitellään kunnioittavasti pyhänä kirjana ja kerrotaan lyhyesti Vanhan ja Uuden testamentin sisällöstä. Lopuksi tiivistetään sanoma lauseeseen (LIITE 2, Kuva 2):

Raamattu on pyhä kirja. Opettele lukemaan sitä!²⁴⁹

Tässäkin kirjassa raamattukäsitys on kiteytetty virren sanoin. Raamattukäsitys on edelleen sama kuin 1950-luvun kirjoissa, joissa Raamatun sana nähdään Jumalan kohtaamisen välineenä.

Tää kaunis, kallis kukkanen on Herran sana pyhä.
Se näyttää tietä autuuden luo Kristuksen.
Se loistaa meille yhä.²⁵⁰

Raamattunäkemykseltään oppikirja edustaa pelastushistoriallista raamattunäkemystä. Raamattu esitellään siinä pelastushistorian kirjana, jossa sekä Uuden että Vanhan testamentin keskuksena on sanoma Jeesuksesta.

Vanha testamentti sisältää Jumalan lupauksen Jeesuksesta, meidän Vapahtajastamme. Uusi testamentti kertoo Jeesuksen elämästä. Jeesushan on Jumalan poika. Hän vapautti kuolemallaan ja ylösnousemisellaan meidät ihmiset kuoleman vallasta.²⁵¹

1970-luku: Asiatietoa neutraalissa sävyssä

Raamattu kirjana -opetusaihe on käsitelty 1970-luvun oppikirjoissa sekä 1. että 2. luokalla. Raamattu esitellään kristittyjen pyhänä kirjana ja siitä kerrotaan asiatietoja neutraalissa sävyssä. Uskonnollisia lausemia Raamatusta ei esitetä.

Raamattu on kristittyjen pyhä kirja. Raamattu on painettu yli tuhannelle kielelle. Raamattu on maailman eniten levinnyt kirja.²⁵²

---

²⁴⁹ EUK, 91

²⁵⁰ EUK, 91

²⁵¹ EUK, 91

²⁵² AUK1(72), 39

Oppikirjoista ei löydy mainintaa Vanhaa ja Uutta testamenttia yhdistävästä pelastusteemasta. Raamatun keskeinen sanoma tiivistetään rakkauden sanomaksi.

Raamattu kertoo, että Jumala rakastaa kaikkia ihmisiä.²⁵³

Raamattu neuvoo: Rakasta Herraa, sinun Jumalaasi, koko sydäimestäsi.
Yhtä tärkeää on: Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi.²⁵⁴

Tässä voidaan nähdä viitteitä siitä, että pelastushistoriallinen raamattunäkemyks on vaihtunut Räisäsen nimeämäksi ei-kirjaimelliseksi näkemykseksi. Eksistentiaalisen raamattunäkemyksen tapaan siinä monet Raamatun pelastushistorialliset kertomukset tulkitaan myyteiksi. Eksistentiaalisesta näkemyksestä poiketen Raamatun keskeinen sanoma tiivistetään yksinkertaiseksi rakkauden sanomaksi, eikä lähdetä esittämään eksistentiaalisia, ihmisen elämäkokemukseen liittyviä tulkintoja.

Saman aikakauden eri kirjasarjoissa on kuitenkin eroja. Vuonna 1970 ilmestyneen *Uskon maailma* -kirjasarjan ote on *Aikamme uskontokirjaan* verrattuna perinteisempi ja kuvitukseltaan lapsenomaisempi ja lämpimämpi. *Uskon maailma* esittää Raamattusta puhuttaessa tiedon lisäksi myös uskonnollisia arvolausemia: ”Pyhä kirja”, ”Jumalan sana” ja ”aarre”. Raamattujakson lopussa on vielä omana tuntikokonaisuutena, opeteltavaksi virsi ”On meillä aarre verraton”.

Raamattu on pyhä kirja. Se kertoo Jumalasta ja Jeesuksesta.²⁵⁵

Valterti luuli kultarahoja aarteeksi. Raamattu on todellinen aarre.²⁵⁶

1980-luku: Elämän ja uskon peruskirja, jossa Jumala puhuu meille

Vuoden 1985 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet esittelee Raamatun ”kunnioitettavasti käsiteltävänä elämän ja uskon peruskirjana”.²⁵⁷ Tällainen kunnioittava asenne Raamattuun uskonelämän keskeisenä kirjana antaa leiman 1980-luvun oppikirjoille. Raamattu-opetusaiheeseen sisältyy vahva uskonnollinen sisältö. Kaikista kolmesta vuonna 1985 ilmestyneestä kirjasta löytyy Raamatun yhteydestä ilmaisu ”Raamattu on Jumalan puhetta”.

---

²⁵³ AUK1(72), 41

²⁵⁴ AUK1(72), 42

²⁵⁵ UM1, 33

²⁵⁶ UM1, 35

²⁵⁷ POPS 1985, 114

Raamattu on pyhä kirja. Se on Jumalan puhetta meille.²⁵⁸

Pelastushistoriallinen raamattunäkemykseen palaa useisiin tämän vuosikymmenen oppikirjoihin. Raamatun keskeisimmäksi, Vanhaa ja Uutta testamenttia yhdistäväksi teemaksi esitetään ihmiskunnan pelastamisen teema. Jeesus on koko Raamatun keskeishenkilö, ja Raamattu on pelastuksen kirja.

Jeesuksen syntymässä toteutuivat Vanhan testamentin ennustukset.²⁵⁹

Profeettojen kautta Jumala puhui Israelin kansalle. Profeetoille Jumala myös ilmoitti Jeesuksen syntymästä.²⁶⁰

Uusi testamentti kertoo, miten Jeesus on tullut maailmaan pelastamaan meidät ja johdattamaan meidät taivaan kotiin.²⁶¹

Raamatusta kerrotaan, miten Jumala lähetti poikansa Jeesuksen maailmaan pelastamaan ihmisiä.²⁶²

Uskonnollinen kokemus Raamatusta pelastuksen ja Jumalan läsnäolon kirjana välittyy näissä oppikirjoissa ennen kaikkea isovanhempien kautta, heidän kertomanaan.

Ukki sanoo, että Raamattu ei ole tietosanakirja. Sitä on kirjoitettu monta sataa vuotta. Se on Jumalan puhetta meille. Raamattu opettaa meitä tuntemaan Jumalan. Siinä kerrotaan myös Jumalan pojasta Jeesuksesta. Raamattu opettaa, että Jumala rakastaa ihmisiä, myös niitä, jotka ovat tehneet joskus pahaa.²⁶³

Ukki oli kerran sairaana. Hän ei jaksanut nousta vuoteesta. Mummi tuli vuoteen viereen Raamattu kädessään. Hän luki: Ole luja ja rohkea; Älä säiky äläkä arkaile, sillä Herra, sinun Jumalasi, on sinun kanssasi, missä ikinä kuljetkin. (Joosuan kirja 1:9) Kun ukki parani, hän ei jättänyt Raamattua. Joskus ukki on lukenut minullekin.²⁶⁴

Myös *Meidän luokan uskontokirjasta* (1986) löytyy Raamatusta keskusteleva mummi. Mummin kautta välittyy lämmin kokemus henkilöstä, joka lukee Raamattua ja saa siitä elämäänsä lohtua. (LIITE 2, Kuva 4.)

Kun äiti ja isä olivat matkalla, Heikki pääsi mummin luo. Hän huomasi mummin pöydällä Raamatun. Mummi naurahti: -Minä luen sitä joka päivä. Kun luen Raamattua, tulee turvallinen mieli. Jumala puhuu silloin minulle. Raamattu on Jumalan sanaa. Jumalan sana antaa iloa ja turvaa.²⁶⁵

---

²⁵⁸ HP2, 20; vert. MLu, 25; Us2, 83

²⁵⁹ Us2, 88

²⁶⁰ HP2, 22

²⁶¹ HP2, 28

²⁶² Us2, 89

²⁶³ Us2, 83

²⁶⁴ Us 2, 85

²⁶⁵ MLu2, 25

Isovanhempien puheessa kaikuu vanha kansakoulun haaviolainen uskonnonopetuksen eetos Raamatusta Jumalan sanana. Voisi sanoa, että ”vanha Haavio” puhuu vielä vuosikymmenten takaa näiden isovanhempien lapsuutensa kansakoulun uskonnonopetuksessa omaksuman raamattukäsityksen kautta. Oppikirjan tekijän sanoiksi jää asiallisesti:

Raamatusta kerrotaan Jumalasta ja Jeesuksesta. Raamattu on pyhä kirja.²⁶⁶

1990-luku: Raamattu kertoo Jeesuksesta ja uskosta Jumalaan

1990-luvun oppikirjoissa Raamattu esitellään neutraalin asiallisesti. Uskonnollisia arvolausemia Raamatusta tai sen merkityksestä ei ole esitetty. Teksti on objektiivista asiatietoa. Tältä osin se muistuttaa peruskoulun alkuajan 1970-luvun kirjoja.

Raamattu on kristittyjen pyhä kirja. Raamatusta kerrotaan Jumalasta ja Jeesuksesta.²⁶⁷

Yhdestä oppikirjasta löytyy kuitenkin häivähdys pelastushistoriallisesta näkemyksestä, kun siinä mainitaan Vapahtajan tulemisen ennustuksista yhtenä Vanhan testamentin teemana.

Raamatusta on kaksi osaa: Vanha testamentti ja Uusi testamentti. Vanha testamentti kertoo maailman luomisesta, vedenpaisumuksesta, Israelin kansan vaiheista ja Vapahtajan tulemisen ennustuksista. Uusi testamentti kertoo Jeesuksen elämästä, opetuslapsista ja Jeesuksen opetuksista. Raamattu on maailman luetuin kirja. Raamatun tekstejä on käännetty noin kahdellekymmenelle kielelle.²⁶⁸

Raamatun erityislaatuisuus tulee esille siinä, että se on maailmanlaajan kristillisen kirkon kirja, joka on käännetty lukuisille kielille. Myös oppikirjan kuvassa eritotuiset lapset lukevat Raamattua. Raamatun pyhyys tulee esille siinä, että se on kirkon ja sen sakraalitoimitusten kirja. Ensimmäistä kertaa oppikirjoissa Raamattu yhdistetään rituaaliseen käyttöön. Tässä on havaittavissa liturgisen raamattunäkemyksen piirteitä. Virsikirjan nostaminen Raamatun rinnalle ilmentää Raamatun rituaalisen käytön ajatusta. Raamattu on etääntynyt lapsen lähipiiristä kirkkoon ja alttarille, mitä mielikuvaa vahvistaa oppikirjan kuvituskin. (LIITE 2, Kuva 5).

---

²⁶⁶ MLu2, 24

²⁶⁷ SK97, 25

²⁶⁸ As 2, 24. Katso myös LIITE 2, Kuva 5.

Raamattu ja virsikirja ovat kristillisiä kirjoja. Ne kertovat meille Jeesuksesta ja uskosta Jumalaan. Raamattu on pyhä kirja. Kaste ja ehtoollinen toimitetaan kirkossa tai kotona Raamatun ohjeiden mukaan.²⁶⁹

Enää oppikirjasta ei löydy edellisen vuosikymmenen mummoahmoa, joka lukisi Raamattua. 1980-luvun mummi ja ukki kertoivat Raamatusta ”Jumalan puheena”. 1990-luvun kirja kertoo asiallisesti, että Raamattu ja virsikirja ”kertovat meille Jeesuksesta ja uskosta Jumalaan”.

Toisin kuin 1980-luvulla, 1990-luvun oppikirjat eivät pyri rakentamaan lapsen ja Raamatun välille emotionaalisesti virittynyttä suhdetta. Teksteistä ei löydy uskonnollisia ilmaisia, mielipiteitä tai kehotuksia Raamatun lukemiseen.

2000-luku: Raamattu kirkon kirjana ja hyvän elämän oppaana

2000-luvun oppikirjoissa Raamattu-jakso alkaa pääotsikolla ”Raamattu on kirjakokoselma”²⁷⁰ tai ”Pieni kirjasto”²⁷¹. Oppikirjan tekstikappaleessa Raamatusta käytetään myös ilmaisua ”kristittyjen pyhä kirja”, mutta se ei ole ensimmäinen määritelmä Raamatulle. Raamatusta esitellään kirjan ulkoiseen asuun ja muotoon liittyviä seikkoja. Raamatun sisällössä tyydytään postmodernissa hengessä neutraaliin ilmaisuun: Raamattu kertoo Jumalasta ja ihmisten uskosta Jumalaan. Opetuksessa Raamatun inhimillinen puoli korostuu. *Tähti 2* –kirjan opettajan opas painottaa, että Raamattu on ihmisten kirjoittama kirja.²⁷²

Kokijahenkilön kautta pyritään lähelle lapsen maailmaa. Kirjan kuvassa alakouluikäinen poika istuu lattialla kotinsa kirjahyllyn edessä ja katselee hyllystä löytämäänsä Raamattua.

Miikka selaa kirjahyllystä löytämäänsä Raamattua. -Onpa ohuet sivut ja paljon kirjoitusta.²⁷³

Vaikka kirjan kuvan tunnelma on lämmin ja pojan ilme iloinen, sanat antavat Raamatusta negatiivissävytteisen kuvan vaikeaselkoisena kirjana. *Tähti*-kirjasarjassa Raamatun esittely on tehty lapsenomaisen elämänläheisesti. Kirkonrotta, uskontokirjan roolihahmo, esittelee Raamatun kirjaesittelyn muodossa. Myös tästä kirkonrotan kirjaesit-

---

²⁶⁹ As 2, 22–24

²⁷⁰ Yh 2, 30

²⁷¹ Tähti 2, 51

²⁷² Niittynen & Similä & Vidgrén 2011, 52

²⁷³ Yh 2, 70–71

telystä löytyy samansuuntainen kommentti Raamatusta niin pitkänä kirjana, ettei sitä jaksakaan lukea. Toisaalta kirkonrotta lopussa kuitenkin kehottaa Raamatun lukemiseen.

Tosi hyvä kirja! Esittelen kirjan, jonka nimi on Raamattu. Se on kristittyjen pyhä kirja. Se on vähän niin kuin pieni kirjasto. Siinä on niin monta kirjaa, etten jaksanut lukea niitä kaikkia. Raamatusta on kaksi osaa. Osia kutsutaan Vanhaksi ja Uudeksi testamentiksi. Vanhassa testamentissa kerrotaan, että Jumala loi maailman. Siinä on myös muita kertomuksia Jumalasta ja ihmisistä. Uudessa testamentissa kerrotaan Jeesuksen elämästä ja opetuksista. Eräissä kertomuksissa Jeesus siunaa lapsia. Toisessa kertomuksessa iso väkijoukko syö mahansa täyteen leipää ja kalaa. Kannattaa lukea! Kirjoittanut Kirkonrotta²⁷⁴

2000-luvun uskonnon oppikirjoissa liturginen raamattunäkemyksen edelleen vahvistuu. Uskonto ja Raamattu kohdataan lähinnä kirkkoinstituution ja professionaalien kautta. *Tähti*-sarjan kirjoissa Pirkko-pappi johdattelee uskonnollisiin keskusteluihin. Useissa kohdissa Raamattu-sanan yhteydessä mainitaan sanat pappi tai kirkko.

Uuden testamentin tekstejä voi mennä kuuntelemaan joka sunnuntai jumalanpalvelukseen. On hämmästyttävää, että 2000 vuoden takaiset kirjoitukset ovat säilyneet meidänkin luettaviksemme.²⁷⁵

Raamatun pyhyys ilmenee siinä, että sitä käytetään kirkossa jumalanpalveluksessa, ja erityisyys siinä, että se on hyvin vanha kirja.

Tähti-kirjasarjan ensimmäisen luokan kirjan ensimmäinen kappale alkaa syyskirkos-ta. Siinä Raamattu esitellään seuraavin sanoin:

Pappi lukee Raamattua. Siinä annetaan ohjeita elämään.²⁷⁶

Raamattu esitellään ennen kaikkea hyvän elämän opaskirjana. Eettinen opetus nähdään Raamatun keskeisenä sisältönä.

Raamattu on meille kaikille tärkeä opaskirja. Se opettaa, kuinka on hyvä elää Taivaan Isän lapsena.²⁷⁷

Raamattu-oppisisällön painotuksen muutolinjat

Raamattu-opetusaihe on säilynyt koko tutkimuksen aikavälin tärkeänä opetussisältönä alakoulun uskonnon oppikirjoissa. Yleisimmin aihe löytyy 2. luokan oppikirjasta. Kaikissa oppikirjasarjoissa Raamattu esitellään kunnioittavasti kristittyjen pyhänä

---

²⁷⁴ Tähti 1, 71

²⁷⁵ Tähti 2, 61

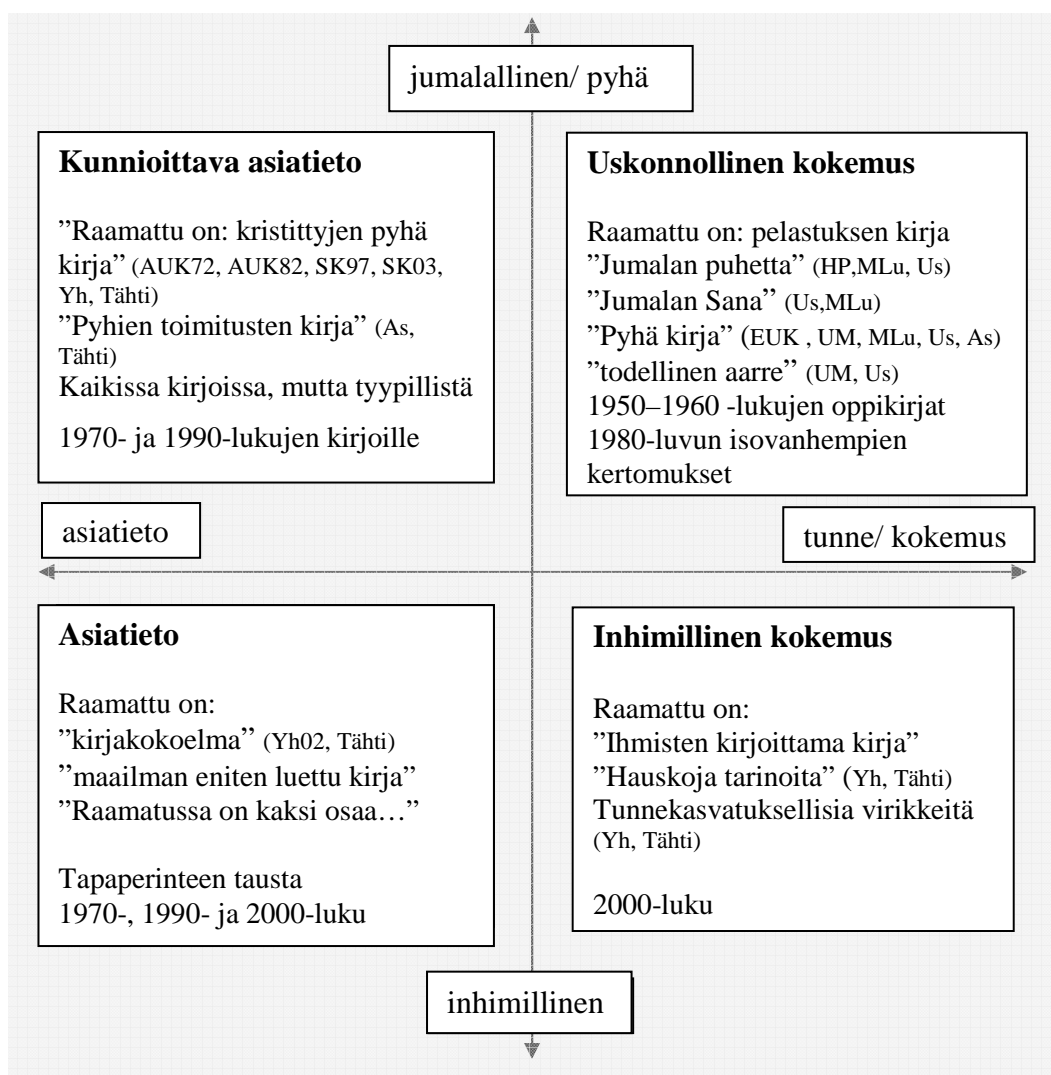
²⁷⁶ Tähti 1, 9

²⁷⁷ Yh 2, 37

kirjana. Vaikka lähes sama asiasisältö löytyy jokaisen aikakauden oppikirjoista, on oppiaineuksessa havaittavissa painotus- ja sävyeroja.

Raamattu-opetusaiheen painotuksien ja sävyjen eroja on havainnollistettu nelikentällä (Kuvio 5), jossa pystysuoralla akselilla on kuvattu inhimillinen-jumalallinen –ulottuvuutta ja vaakasuoralla akselilla tiedollinen-tunnekokemus –ulottuvuutta. Nelikenttä on pelkistetty malli, joten mitään oppikirjaa ei voi sijoittaa pelkästään yhteen ruutuun. Kaikkien uskonnon oppikirjojen oppisisällöissä on elementtejä nelikentän jokaisesta lohkoista.

Kuvio 5. Nelikenttämalli Raamattu-opetusaiheen painotusalueista

Nelikentän oikeanpuoleista ylälohkoa kuvaa termi ”uskonnollinen kokemus”. Raamattuun yhdistetään siinä ajatus kirjan jumalallisuudesta ja pyhydestä sekä emotionaalinen uskonnollinen kokemusmaailma. Tämä näkemys painottuu 1950–1960 -lu-

kujen kansakouluajan oppikirjoissa sekä vuoden 1985 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden aikaisissa oppikirjoissa. Raamattu esitellään Jumalan Sanana, jonka tarkoitus on johtaa ihmistä Jumalan yhteyteen ja pelastukseen.

Raamatun erityisyys perustuu siihen, että sen ymmärretään olevan pelastussanoma Jumalalta. Tätä painotusta kuvaavat oppikirjoissa käytetyt ilmaisut: Pyhä kirja; Raamattu on Jumalan puhetta meille; Jumalan Sana. Raamattu nähdään pelastushistorian kirjana, niin että myös Vanhan testamentin yhteydessä mainitaan lupaukset Vapahtajasta.²⁷⁸ 1980-luvun oppikirjoissa isovanhempien kerronta edustaa uskonnollisen kokemuksen aluetta. Oppikirjan kirjoittajien lausumat taas kuuluvat kunnioittavan asiatiiedon alueelle.

Vasen ylälohko, ”kunnioittava asiatiieto”, kuvaa tyyliä, jossa Raamattu esitellään asiallisen arvokkaasti. Siinä pitäydytään asiatietoon, eikä uskonnollisia ilmaisuja käytetä. Tyypillinen ilmaisu Raamatusta on ”kristittyjen pyhä kirja”. Tällaista kunnioittavaa asiatietaa löytyy aivan jokaisen aikakauden oppikirjoista. Erityisesti painotus kuvaa 1970-luvun ja 1990-luvun oppikirjoja. Tähän lohkoon kuuluu myös ajatus Raamatun pyhyiden liittymisestä sen käyttöön kirkon toimitusten ja jumalanpalveluksen kirjana. 1990- ja 2000-lukujen oppikirjoissa Raamatun pyhyys ilmenee siinä, että se on kirkon ja sakraalitoimitusten kirja. Tämä painotus alkoi näkyä 1990-luvun oppikirjoissa ja vahvistui 2000-luvulla.

Vasen alalohko edustaa sellaista asiatietaa, joka ei sisällä uskonnollista pyhän elementtiä eikä myöskään inhimillistä tunnekokemusta. Tähän lohkoon kuuluvaa ainesta esiintyy kaikissa oppikirjasarjoissa, esimerkiksi: ”Raamatussa on kaksi osaa: Uusi testamentti ja Vanha testamentti.” 1970-luvun oppikirjoissa asiatiiedon osuus on ylivoimaisesti suurin. Myös 1990- ja 2000-lukujen oppikirjoissa on paljon objektiivista asiatietaa.

Oikea alalohko, ”inhimillinen tunnekokemus”, kuvaa tunnepitoista ainesta, johon ei sisälly uskonnollista pyhän kokemisen elementtiä. Tähän lohkoon luokiteltavaa ainesta löytyi ainoastaan 2000-luvun oppikirjoista. Niissä ote on lapsen kokemusmaailmaan liittyvä tarinallinen kerronta, johon ei liity uskonnollista elementtiä tai se on ohentunut.

---

²⁷⁸ EUK, 91; Us2, 87, 89

Muutoksen pitkiä linjoja tarkasteltaessa voi havaita, että muutossuuntaus on ollut uskonnollisen aineksen vähenemiseen ja ohentumiseen, nelikenttämällin oikeasta ylänurkasta kohti vasenta alanurkkaa. Aivan suoraviivaista lasku ei ole ollut, vaan 1970-luvun objektiivisesta asiatietolinjasta palattiin 1980-luvulla vahvasti uskonnollisen kokemuksen alueelle. 2000-luvun oppikirjoissa uskonnollisen kokemuksen aluetta ei esiinny lainkaan. Selityksenä lienee se, että vuonna 2003 uskonnonopetus muuttui tunnustuksellisesta uskonnonopetuksesta oman uskonnon opetuksi, mihin ei kuulu uskonnon harjoittamista.

Kokemuksellisen ja tiedollisen aineksen vaihtelu on ollut aaltoliikkeen omaista, vuorotellen tunneainesta ja tietoa. 1970-luvun tiedollisten tavoitteiden painotuksen jälkeen vuoden 1985 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa uskonnollisten arvojen välittäminen nousi keskeiseksi. 1990-luvun uskonnon oppikirjat olivat taas asiapitoisia. 2000-luvulla palattiin jälleen lapsenomaiseen kokemuksellisuuteen.

Yhteenveto raamattunäkemyksen ilmenemisestä tutkimusaineistossa

Oppikirjoissa esiintyvien raamatunkertomusten tulkinnoissa ja siinä, miten Raamatun olemus kirjana esitellään, on havaittavissa oppikirjantekijöiden raamattunäkemyksien ja kunkin aikakauden yleisen teologisen keskustelun vaikutusta. Myös valtakunnallisen opetussuunnitelmatyön tasolta on suoraan ohjattu oppikirjojen raamattunäkemyksiä: Kansankoulun opetussuunnitelmakomitea (1946) ohjeisti, että kansakoulussa on sanouduttava irti verbaali-inspiraatiosta eli fundamentalistisesta raamattunäkemyksestä.²⁷⁹ Fundamentalistiseen raamattunäkemykseen liittyviä piirteitä ei löydykään yhdestäkään tutkimusaineiston oppikirjasta. 1950- ja 1960-lukujen oppikirjat edustavat sen sijaan selkeästi pelastushistoriallista raamattunäkemyksiä, jossa Uuden ja Vanhan testamentin keskuksena on pelastussanoma Jeesuksesta. Raamattu nähdään pyhänä kirjana, jonka välityksellä ihminen voi kohdata Jumalan.

1960-luvun lopulla käynnistynyt raamattukeskustelu ja historiallis-kriittisen raamatuntutkimusmetodin varaan rakentuva ei-kirjaimellinen raamattunäkemys antavat leimansa 1970-luvun oppikirjojen raamattusisältöihin. Erityisesti *Aikamme uskontokirja* edustaa tällaista ei-kirjaimellista raamattunäkemyksiä. Raamatun keskeiseksi sanomaksi nostetaan rakkauden sanoma, ja uskonnolliset ilmaisut Raamatusta Jumalan sanana ja pelastussanomana välittäjänä jäävät pois.

---

²⁷⁹ Saine 2000, 101

Narratiivisen raamattunäkemyksen esille nousu on nähtävissä 1980-luvun oppikirjoissa, paitsi Raamatun kertomuksellisen roolin vahvistumisena, myös oppikirjoissa narratiivisena hahmona esiintyvän, uskomusperinnettä sukupolvelta toiselle siirtävän isovanhemman kautta. 1990-luvulla narratiivinen painotus jatkuu ja raamatunkertomukset ovat oppikirjojen keskeistä sisältöä uskonnollisen yleissivistyksen välittäjinä.

Liturgisen raamattunäkemyksen vaikutus alkaa näkyä 1990-luvun oppikirjoissa ja vahvistuu edelleen 2000-luvulla. Raamattu esitellään kirkkoinstituution ja sen professionaalien rituaalisesti käyttämänä uskonnollisena kirjana, mitä vaikutelmaa myös kirjojen kuvitus vahvistaa. Liturginen konteksti, 2000-luvulla erityisesti kirkkovuosi, tarjoaa kehyksen myös raamatunkertomusten tulkinnalle.

Samalla kun 1980–2000 -lukujen oppikirjat edustavat yleislinjaltaan narratiivisen ja liturgisen suuntauksen painotuksia, on todettava myös, että oppikirjoihin valittujen raamatunkertomusten tulkinnassa on havaittavissa sekä pelastushistoriallisen, ei-kirjaimellisen että eksistentiaalisen raamattunäkemyksen piirteitä. Samana aikakautenaakin oppikirjojen tekijöiden raamattunäkemyksissä vaikuttaa olevan eroja, ja oppikirjasarjojen lähestymistavat raamatunkertomuksiin ja niiden tulkintaan poikkeavat jossain määrin toisistaan.

6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELO JA POHDINTA

6.1 Keskeiset tutkimustulokset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla ja selittää alakoulun 1–2 -luokkien uskonnon oppikirjojen raamattuoppiaineudessa vuosina 1950–2010 tapahtunutta muutosta. Tutkimuksen teoriataustana on historiallinen katsaus suomalaisen uskonnon opetuksen, opetussuunnitelmakkehityksen ja Raamatun opettamisen pedagogisten suuntausten vaiheisiin. Tutkimus on oppikirjatutkimus ja edustaa tutkimusotteeltaan laadullista tutkimusta. Tutkimusmenetelmänä on käytetty kvalitatiivista sisällönerittelyä ja sisällönanalyysia.

Tutkimuksen aineistona ovat vuosina 1950–2010 ilmestyneet kansakoulun ja peruskoulun 1–2 -luokkien evankelisluterilaisen uskonnon oppikirjat. Tarkasteltavana on yhteensä 15 oppikirjasarjaa, mikä on kattava kokoelma 60 vuoden aikana ilmestyneistä oppikirjoista. Tutkimustehtävä hahmottuu neljän pääkysymyksen kautta:

1. Miten raamatunkertomusten määrä oppikirjoissa on muuttunut?
2. Millaisia raamatunkertomuksia oppikirjoihin on valittu?
3. Mikä on raamatunkertomusten asema ja tehtävä oppikirjoissa?
4. Mitä oppikirjoissa opetetaan Raamatun olemuksesta kirjana?

Tutkimustulokset, eli tutkimuksen yllä oleviin kysymyksiin antamat vastaukset, esitellään seuraavassa yhteenvedossa kootusti tutkimuskysymyksittäin.

1. Raamatunkertomusten määrä

Raamatunkertomusten määrä alakoulun 1-2 -luokkien uskonnon oppikirjoissa on selvästi vähentynyt tarkasteltavalla aikavälillä. Ajanjaksolle sijoittuu kaksi selvempää laskua kertomusten määrässä. Ensimmäinen lasku sijoittuu peruskouluun siirtymisvaiheeseen 1970-luvulla ja toinen määrällinen vähentyminen 1990-luvulle. Peruskouluun siirtymävaiheessa Vanhan testamentin kertomusten lukumäärä oppikirjoissa väheni. Selittävänä tekijänä on uskontotiedollisten ja lasten elämänskysymyksiin liittyvien aiheiden lisääntyminen oppikirjoissa. Raamatunkertomusten prosentuaalinen määrä oppiaineuksesta laski kansakouluajan 70 prosentista 32 prosenttiin.

1990-luvulla tapahtunut Raamatun kertomusmateriaalin väheneminen selittyy ennen kaikkea uskonnon oppituntien määrän vähenemisellä. Raamatunkertomusten prosentuaalinen osuus jopa kasvoi hieman 1980-luvun 29 prosentista 34 prosenttiin. Koko aikavälillä raamatunkertomusten määrä on pudonnut 1950–1960 -lukujen 68 kertomuksesta 2000-luvun 22 kertomukseen. Kun kansakouluajan uskonnon oppikirjoissa raamatunkertomuksia oli 70 prosenttia koko oppiaineesta, 2000-luvulla niiden osuus oli enää 25 prosenttia. Oppikirjoissa havaittava raamatunkertomusten määrän lasku heijastaa myös niiden arvostuksessa tapahtunutta muutosta suhteessa muuhun oppiaineeseen.

2. Millaisia raamatunkertomuksia oppikirjoihin on valittu?

Kirkkovuoden keskeisimpien tapahtumien, joulun ja pääsiäisen, kertomukset ovat säilyttäneet asemansa oppikirjoissa koko tutkittavan aikavälin. Ne ovat suomalaisen kulttuurin ja tapaperinteen ymmärtämisen kannalta keskeistä yleissivistyksellistä ainesta, joka on säilyttänyt paikkansa uusimmissakin oppikirjoissa, vaikka niissä raamatunkertomukset muutoin ovat vähentyneet.

Kirkkovuoden keskeisiin tapahtumiin liittyvien kertomusten jälkeen oppikirjoissa eniten esiintyviä kertomuksia ovat Jeesuksen lapsuuskertomukset ja sellaiset raamatunkertomukset, joissa esiintyy lapsia. Myös kertomukset, jotka sisältävät opetuksen turvallisesta Taivaan Isästä - kuten kertomukset *Hyvä Paimen* ja *Jeesus tyynnyttää myrskyn* - ovat suosituimpien joukossa. Tällaiset kertomukset on nähty alkuopetusikäisen lapsen ikäkaudelle sopivina ja lapsen tunne-elämää tukevin kertomuksina.

3. Mikä on raamatunkertomusten asema ja tehtävä oppikirjoissa?

Raamatunkertomusten asema ja tehtävä uskonnon oppikirjoissa on vaihdellut eri vuosikymmeninä. Kunakin aikakautena raamatunkertomukset on valjastettu oman aikansa kasvatustavoitteiden saavuttamiseen. Oppikirjoissa havaitut muutokset seuraavat opetussuunnitelmien perusteiden linjauksia. Kaikki tutkimusaineiston saman aikakauden oppikirjat eivät toki ole aivan samanlaisia, mutta yhteisiä aikakaudelle ominaisia piirteitä tutkimusaineiston oppikirjoista hahmottui.

1950-luvun uskonnon oppikirjat seuraavat vuoden 1925 maalaiskansakoulun opetussuunnitelman näkemyksiä. Niissä raamatunkertomukset ovat uskonnollisen sanoman kantajia. Raamatunkertomukset esitellään pelastushistoriallisena kokonaisuutena pe-

lastushistoriallisen raamatunäkemyksen mukaisesti. Keskeisenä opetuksen sisältönä ovat raamatunkertomukset sinänsä. Kertomusten yhteyteen liitetyt virren ja tai hengellisen laulun säkeistöt ohjaavat kertomusten uskonnollisen sanoman sisäistämiseen. 1950-luvun oppikirjat edustavat konfessionaalista eli tunnustuksellista uskonnonopetuksen mallia. Hullin luokittelussa ne edustavat *oppia uskonto* -tyyppiä (*learning religion*), jossa tavoitteena on sitouttaa oppilaat oman tunnustuksen mukaiseen uskonnolliseen traditioon.

1960-luvun oppikirjoissa raamatunkertomukset nähdään opettavaisina kertomuksina, joiden kautta lapsille pyritään opettamaan vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelman mukaisesti yhteiskunnan kannalta tärkeitä hyveitä, kuten ahkeruutta, vaatimattomuutta ja rehellisyyttä. 1960-luvun oppikirjojen sisällöissä alkoi vahvistua uskon omaksumisen korostuksen rinnalla *oppia uskonnosta* -ajatus (*learning from religion*).

1970-luvun uskonnon oppikirjoille leimaa-antava piirre on kirjojen asiallisuus. Oppikirjojen aines perustuu vuoden 1970 peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti hyvin pitkälti asiafaktoihin, eikä tunteeseen tai mielikuvitukseen vetoavaa ainesta juuri ole. Virren säkeistöt ja muistolauseet kertomusten hengellisen sanoman kiteyttäjinä katosivat. 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa käytiin Suomessa kiihvasta keskustelua Ruotsin mallin mukaisesta objektiivisesta uskonnonopetuksesta. Vaikka tähän ei Suomessa haluttukaan siirtyä, käyty keskustelu vaikutti 1970-luvun käsityksiin ja uskonnon oppikirjojen sisältöihin. 1970-luvun oppikirjoissa uskon omaksumisen (*learning religion*) korostus väistyi ja *learning from religion* -painotus vahvistui. Raamatunkertomusten tehtäväksi nähtiin eettisten arvojen opettaminen. Uskonnonopetuksen tavoitteissa lähimmäisenrakkauden periaate laajeni koskemaan koko maailmaa. Uskonnon oppikirjoihin ilmestyivät YK ja kuvat kaukaisista nälkää näkeivistä lähimmäisistä.

1980-luvun uskonnon oppikirjoista löytyi yksi yhteinen, aikakaudelle ominainen piirre. Jokaisessa oppikirjassa esiintyy mummo tai isoisä, joka välittää Raamatun ja kristinuskon perintöä esimerkiksi lukemalla Raamatua lapselle. Tässä on havaittavissa narratiivinen lähestymistapa, jossa kertomukset nähdään kulttuurisen ja uskonnollisen tradition välittäjinä sukupolvelta toiselle. Sivun 70 Taulukossa 6 raamatunkertomusten rooli 1980-luvun oppikirjoissa on tiivistetty sanoihin: isovanhempien perintö.

Oppikirjoihin palasi takaisin uskonnollisen kokemuksen elementti 1970-luvun asiallisen linjan jälkeen.

Tutkimusaineisto antaa viitteitä siitä, että 1980-luvun puolivälissä palattiin takaisin *learning religion* -mallin suuntaan. Muutos on vuoden 1985 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden mukainen. Siinä evankelis-luterilaisen uskonnon ensimmäisenä tavoitteena on perehdyttää oppilaat Raamatun ja kirkon opetukseen, jotta he saisivat virikkeitä henkilökohtaisen vakaumuksensa muodostamiseen. Tavoitelauseiden viimeisessä kohdassa vielä tarkennetaan, että tavoitteena on opettaa valoisaa kristillistä maailmankatsomusta. 1980-luvun uskonnon oppikirjoille onkin ominaista elämänmyönteinen, iloinen ote, joka näkyy kirjojen ulkoasussakin värikkäinä, lapsenomaisina piirroksina.

1990-luvun oppikirjoissa ”suuret kertomukset” nähtiin tärkeänä osana uskonnollista yleissivistystä. Vuoden 1994 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa tavoitteena on monipuolinen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Raamatunkertomukset osana kristillistä kulttuuriperintöä, yhteisön suurena kertomuksena, ovat tutustumisen arvoisia opiskelun kohteita. 1990-luvun oppikirjoissa raamatunkertomusten ympäriltä karsittiin pois kaikki uskonnollinen. Vain pelkistetty kertomus jäi jäljelle, mikä on narratiivisen näkemyksen mukaista. Kertomukset puhuvat ilman selityksiäkin. Kertomuksella sellaisenaan nähtiin olevan yleissivistyksellinen merkitys.

Leimaa-antavana piirteenä tutkimusaineiston 2000-luvun uskonnon oppikirjoille on kirkkovuoden juhlaperinteen roolin vahvistuminen. 2000-luvun oppikirjoissa erottuu selvästi tutkimusjakson toinen merkittävä taitekohta, vuosi 2003, jolloin uskonnonopetus muuttui tunnustuksellisesta oman uskonnon opetukseksi. Raamatunkertomusten rooli muuttui suomalaisen uskonnollisen tapakulttuurin taustalla olevien asioiden valaisuksi, kirkkovuoden juhlien selitykseksi ja tunnekasvatuksen välineeksi. Nämä painotukset löytyvät myös vuoden 2004 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden uskonnonopetuksen tavoitteista. Kirkkovuoden juhlan taustalla oleva raamatunkertomus ei ole opiskelun varsinainen kohde, vaan selitys sille, miksi juhlaa vietetään.

2000-luvun oppikirja keskittyy siihen, miten uskontoa ymmärretään ja harjoitetaan, ei sen ympärille, mitä uskonto opettaa. Uskontoon liittyviä oppilausemia tai ”totuuksia” ei enää esiinny. 2000-luvun aineistosta voi löytää oppilaan ja uskonnollisen pe-

rinteen suhteen tarkastelussa selvän siirtymän uskonnon sisäisestä tarkastelusta ulkoiseen näkökulmaan, jossa perinnettä tarkastellaan ulkoapäin, fenomenologisesti. Pelastushistoriallinen raamattunäkemyks on väistynyt, ja näkökulma on enemmän eksistentiaalinen, yksilön elämäntilanteisiin soveltuvia merkityksiä etsivä.

4. Mitä oppikirjoissa opetetaan Raamatun olemuksesta kirjana?

Raamattu-opetusaihe on säilynyt koko tutkimuksen aikavälin tärkeänä opetussisältönä alakoulun uskonnon oppikirjoissa. Yleisimmin aihe löytyy 2. luokan oppikirjoista. Tutkimusaineiston kaikissa oppikirjasarjoissa Raamattu esitellään kunnioittavasti kristittyjen pyhänä kirjana. Vaikka lähes sama asiasisältö löytyy jokaisen aikakauden oppikirjoista, on oppiaineeksessa havaittavissa painotus- ja sävyeroja.

1950-luvun uskonnon oppikirjoista löytyy vahvana ajatus Raamatusta Jumalan Sanana. Raamatun lukemisen tarkoitus on johtaa elämään Jumalan yhteydessä. Jumala ilmaisee tahtonsa Raamatussa, ja yksilön elämän ihanteena on Jumalan tahdon mukainen elämä. Raamattu esitellään sekä pelastuksen kirjana että siveellisen elämän ohjekirjana. Sama pelastushistoriallisen raamattunäkemyksen painotus jatkuu myös 1960-luvun oppikirjoissa. Sekä Uuden että Vanhan testamentin keskuksena on sanoma Jeesuksesta ja Jumalan pelastusteoista historiassa.

1970-luvun oppikirjoissa Raamattu esitellään kristittyjen pyhänä kirjana ja siitä kerrotaan asiatieta neutraalissa sävyssä. Tämän aikakauden oppikirjojen voi luonnehtia edustavan pelastushistoriallisen sijasta pääosin ei-kirjaimellista raamattunäkemyksiä. Raamatun keskeinen sanoma tiivistetään rakkauden sanomaksi. Raamatusta puhuttaessa joistakin oppikirjoista löytyy myös uskonnollisia arvolausemia 1960-luvun kirjojen tapaan: ”Pyhä kirja”, ”Jumalan sana” ja ”aarre”.

Vuoden 1985 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet esittelee Raamatun ”kunnioitettavasti käsiteltävänä elämän ja uskon peruskirjana”. Tällainen kunnioittava asenne Raamattuun uskonelämän keskeisenä kirjana antaa leiman 1980-luvun oppikirjoille. Kaikki kolme vuonna 1985 ilmestynyttä, uuden opetussuunnitelman perusteiden mukaista kirjaa sisältää Raamattua luonnehtiessaan ilmaisun ”Raamattu on Jumalan puhetta”. Monesta tämän aikakauden kirjasta löytyy myös näkemys Raamatusta pelastushistorian kirjana, jossa Jeesus on sekä Uuden että Vanhan testamentin keskushenki-

lö. Uskonnollinen kokemus Raamatusta pelastuksen ja Jumalan läsnäolon kirjana välittyy näissä oppikirjoissa ennen kaikkea isovanhempien kautta, heidän kertomanaan.

1990-luvun oppikirjoissa Raamattu esitellään neutraalin asiallisesti. Teksti on objektiivista asiatietoa, tältä osin se muistuttaa peruskoulun alkuaikojen 1970-luvun uskonnon oppikirjoja. Raamatun erityisyys tulee esille siinä, että se on maailmanlaajan kristillisen kirkon kirja, joka on käännetty lukuisille kielille. Raamatun pyhyys tulee esille siinä, että se on kirkon ja sen sakraalitoimitusten kirja. Ensimmäistä kertaa oppikirjoissa Raamattu yhdistetään rituaaliseen käyttöön, ja liturginen raamattunäkemys tekee tuloaan. Myös oppikirjojen kuvituksessa Raamattu on siirtynyt lapsen lähipiiristä kirkkoon ja alttarille. Oppikirjat eivät tarjoa lapsen ja Raamatun välille emotionaalisesti virittyneitä suhteita, toisin kuin 1980-luvun oppikirjoissa. Teksteissä ei ole uskonnollisia ilmaisuja, mielipiteitä tai kehotuksia Raamatun lukemiseen.

2000-luvun uskonnon oppikirjoissa liturginen näkökulma vahvistuu entisestään. Uskonto ja Raamattu kohdataan kirkkoinstituution ja sen professionaalien kautta. Usein Raamattu-sanan yhteydessä mainitaan sanat pappi tai kirkko. Raamatun pyhyys ilmenee siinä, että sitä käytetään kirkossa jumalanpalveluksessa, ja erityislaatuisuus siinä, että se on hyvin vanha kirja. Eettinen painotus vahvistuu: Raamattu esitellään hyvän elämän opaskirjana. Raamattu esitellään ihmisten kirjoittamana kirjana, joka kertoo ihmisten uskosta ja auttaa löytämään uusia merkityksiä elämän kysymyksien keskelä. Raamattunäkemyksessä on elementtejä eksistentiaalisesta tulkinnasta postmodernissa viitekehyksessä.

Sivun 79 Kuviossa 5 Raamattu-opetusaiheen painotukset on tiivistetty nelikenttämalliksi, jonka ulottuvuuksina ovat jumalallinen-inhimillinen ja asiatieto-tunnekokemus. Uskonnon oppikirjojen Raamattu-aiheen käsittelyssä on tutkittavalla ajanjaksolla tapahtunut selkeä muutos Raamatun pyhyiden ja jumalallisen ominaisuuden painotuksesta kohti inhimillistä. Asiatieto-tunnekokemus -akselilla muutoksen suunta ei ole ollut yhtä suoraviivaista, vaan painotukset asiatiedon ja tunteen korostuksessa ovat vuorotelleet. 1950–1960- ja 1980-lukujen oppikirjoissa painottui uskonnollinen kokemus, kun taas 1970- ja 1990-luvuilla asiatieto. 2000-luvun uskonnon oppikirjojen Raamattu-aiheen käsittelyssä painottui kokemuksellisuus ilman uskonnollista ulottuvuutta.

Tutkimuksen ajanjaksolta 1950–2010 voi havaita, että tutkimusaineistona olevat oppikirjat seuraavat opetussuunnitelmien muutoksia hyvinkin uskollisesti, joissain tapauksissa jopa ennakoiden muutoksia. Oppikirjojen tekijät reagoivat myös aikansa uskonnonpedagogisissa sekä raamattuteologisissa painotuksissa tapahtuneisiin muutoksiin varsin nopeasti. Oppikirjat antavat aikakautensa historiallisina dokumentteina hyvän kuvan ”ajan hengestä” ja avaavat ikkunan myös koulutuksen historiaan.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Kaiken tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä tulee jollain tavoin arvioida. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita.²⁸⁰ Luotettavuuskysymyksiä voidaan kuitenkin arvioida suhteessa tutkijaan, aineiston laatuun, aineiston analyysiin ja tulosten esittämiseen.

Tutkija

Eskola & Suorannan mukaan laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja se, että tutkija myöntää olevansa tutkimuksen keskeinen tutkimusväline. Täten tutkija muodostuu työnsä pääasialliseksi luotettavuuden kriteeriksi.²⁸¹ Myös Tuomi & Sarajärven mukaan tutkimuksen luotettavuuspohdinnoissa pitäisi pyrkiä huomioimaan tutkijan puolueettomuusnäkökulma.²⁸²

Asiantuntijuus alakoulun uskonnonopetuksessa oman pitkän työkokemukseni kautta ja tutkimusaineiston tuttuus ovat tutkimukseni vahvuuksia, mutta olen samalla tiedostanut ennakoasenteiden ja asenteellisuuden mahdollisen vaikutuksen. Esimerkiksi oma elämänhistoriani - lapsuuden kokemukset, hengellinen taustani, opettajankoulutuksessa saamani viitekehys ja opettajakokemukseni - on vaikuttanut käsityksiini uskonnonopetuksesta ja oppikirjoista. Aineisto on ollut minulle pääosin ennestään tuttua, ja omat aikaisemmat kokemukset ja asenteet ovat voineet vaikuttaa tulkintoihin. Sitä olen pyrkinyt minimoimaan luetuttamalla tekstiäni useaan otteeseen ulkopuolisilla henkilöillä sekä lukemalla laajasti uskonnonopetusta käsittelevää kirjallisuutta ja reflektoimalla ajatuksiani sen valossa. Tutkimusprosessin aikana oma ym-

---

²⁸⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 140

²⁸¹ Eskola & Suoranta 1998, 211

²⁸² Tuomi & Sarajärvi 2009, 136

määräkseni uskonnonopetuksesta on laajentunut ja avartunut. Olen tehnyt monia uusia löytöjä ja oivalluksia.

Historiantutkimuksen parissa on pohdittu sitä, onko puolueeton historiankirjoitus ylipäätään mahdollista. Historioitsijakin on oman aikansa lapsi ja näkee asiat oman aatteellisen viitekehänsä läpi. Kuitenkin pyrkimys puolueettomuuteen on tutkimuksen eettinen ihanne, johon tutkijan täytyy pyrkiä. Historian kirjoittaja voi olla objektiivinen ainoastaan eettisessä mielessä, pyrkimyksessään olla rehellinen menneisyydelle.²⁸³

Aineisto

Tutkimusaineistoni on hyvin kattava sisältäen kaikki saatavilla olevat alakoulun 1–2-luokkien uskonnon oppikirjat vuosilta 1950–2010. Lähdeaineistona oli yhteensä 22 oppikirjaa 15 eri oppikirjasarjasta. Näin ollen tutkimustuloksen voi luotettavasti yleistää koskemaan suomalaisissa uskonnon oppikirjoissa tapahtunutta muutosta. Vaikka tutkimusaineisto oli laaja, se oli kuitenkin hyvin hallittavissa.

Historiantutkimuksen näkökulmasta oppikirjat ovat oman aikakautensa autenttisia ja muuttumattomia historiallisia dokumentteja. Ne ovat helposti saatavilla ja kertovat sen, mitä kunakin aikakautena on pidetty tärkeänä opettaa seuraavalle sukupolvelle.²⁸⁴ Oppikirja tutkimuskohteena tarjoaa siten esimerkiksi haastatteluaineistoon verrattuna objektiivisemmän ja luotettavamman näkökulman tarkastella uskonnonopetuksessa tapahtunutta muutosta.

Lähimenneisyyden tarkastelu tuo erityisen haasteen tutkimuksen toteuttamiseen. 2000-luvun opetussuunnitelmista ja oppikirjoista ei ole tehty sellaista aiempaa tutkimusta, johon voisi tukeutua. Heikkisen mukaan ajallisesti lähellä olevia tapahtumia ei kuitenkaan tarvitse pelätä tutkimusaiheena. Tutkija esittää yhden näkökulman tapahtumiin, ja seuraava sukupolvi kirjoittaa historian taas uudestaan omasta näkökulmastaan.²⁸⁵

Analyysi

Aineiston analysointi on kuvattu yksityiskohtaisesti luvussa 4. Aineiston määrällinen analyysi sisällönerittelynä oli melko selväpiirteinen ja yksiselitteinen toteuttaa. Lähtökohtaisesti oppimateriaalitutkimuksissa aineisto on stabiilia, julkaistua materiaalia,

---

²⁸³ Heikkinen 1996, 138

²⁸⁴ Lappalainen 1992, 12

²⁸⁵ Heikkinen 1996, 138–139

jonka sisällöt ovat pysyviä. Tämän myötä tutkimuksen reliabelius kvantitatiivisen analyysin osalta on korkea. Määrällisen sisällönerittelyn toteutuksen lukija voi tarkastaa LIITTEEN 1. taulukosta.

Kvalitatiivisen sisällönanalyysin toteuttaminen puolestaan oli haastavampaa. Kvalitatiivinen analyysi on aina herkempi tutkijan persoonan vaikutukselle. Hirsjärven mukaan sen kohdalla tulosten toistettavuuden ja ei-sattumanvaraisten tulosten osoittaminen on hankalaa, sillä tutkija joutuu objektiivisuuteen pyrkiessäänkin tarkastelemaan aineistoa ja tulkitsemaan sitä omista näkökulmistaan ja näkemyksistään käsin.²⁸⁶ Toinen tutkija tekisi mitä todennäköisimmin hieman erilaisia valintoja ja päätyisi aineiston analysoinnissa ehkä toisenlaisiin tuloksiin. Tämän tutkimuksen tulokset ovat siten yksi perusteltu näkemys aineiston ilmentämästä uskonnon oppikirjojen muutoksesta.

Tulosten esittäminen

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointi liittyy koko tutkimusprosessiin. Siksi tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta lisää tutkimuksen luotettavuutta.²⁸⁷ Tässä tutkimuksessa tutkimusprosessi on kuvattu yksityiskohtaisesti luvussa 4. Tutkijana olen pyrkinyt kirjoittamaan auki myös tutkimusprosessin aikana esiin tulleet ongelmakohdat sekä niihin löytämäni ratkaisut perusteluineen. Tutkimuksen luotettavuuteen liittyy tutkimustulosten tarkistettavuus. Siihen olen pyrkinyt sisällyttämällä tutkimukseen suoria lainauksia oppikirjoista lähdeviitteineen. Näiden avulla lukijakin pääsee autenttisen materiaalin äärelle tekemään omia johtopäätöksiään.

Tutkimuksen kesto

Tuomi & Sarajärvi esittää, että laadullisen tutkimuksen luotettavuuden perusvaatimus on riittävä aika tutkimuksen tekemiseen.²⁸⁸ Tämä tutkimus on ollut usean vuoden prosessi. Intensiiivisten tutkimusjaksojen välillä on ollut kuukausien taukoja, joiden aikana olen perehtynyt kirjallisuuteen ja seurannut aktiivisesti uskonnonopetuksesta käytyä keskustelua. Kun taukojen jälkeen on palannut takaisin tutkimusaineiston pariin, on saanut omaan tuotokseensa etäisyyttä, uusia näkökulmia ja oivalluksia. Tutkimus on saanut kypsyä hermeneuttisessa kehässä teoreettisen tutkimuskirjallisuuden lukemisen ja aineiston analysoinnin vuorottellessa.

---

²⁸⁶ Hirsjärvi et al. 2009, 310

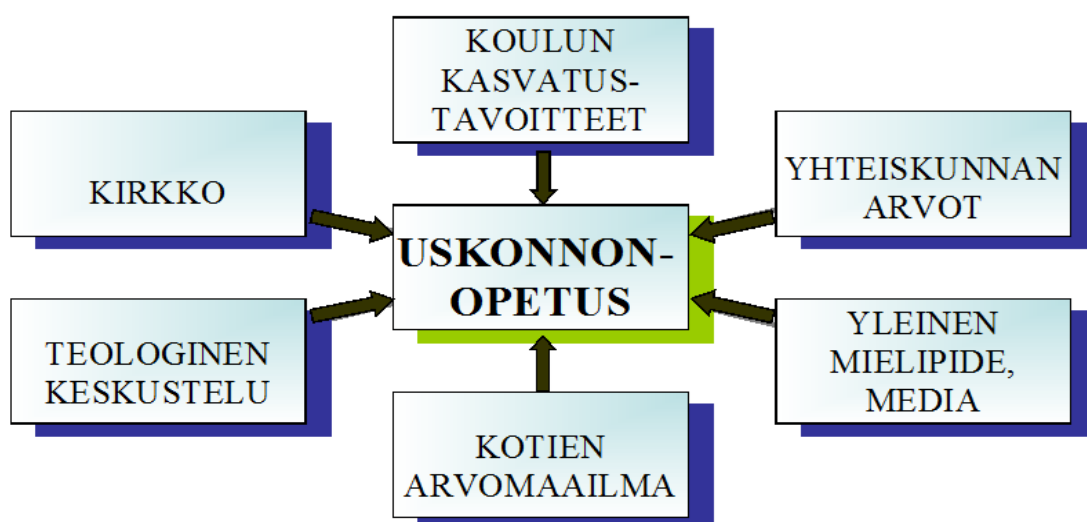
²⁸⁷ Hirsjärvi et al. 2005, 217; Tuomi & Sarajärvi 2009, 141

²⁸⁸ Tuomi & Sarajärvi 2009, 142

6.3 Pohdintaa ja jatkotutkimusaiheita

Tutkimustulokset koulun uskonnonopetuksen laajassa viitekehityksessä

Koulun uskonnonopetus sodanjälkeisessä Suomessa on elänyt jatkuvassa muutospaineissa ja -prosessissa. Muutos voidaan nähdä konkreettisesti uskonnon oppikirjojen sisällöissä ja lähestymistavoissa. Tämä tutkimus tarkastelee yhtä osa-aluetta, raamatunkertomusten opettamista, uskonnonopetuksen muutoksessa. Kuvio 6 jäsentää koulun uskonnonopetuksen asemaa yhteiskunnallisen ja kirkollisen kontekstin sekä instituutioiden ja ilmiöiden luomassa moninaisessa vaikutuskentässä.

Kuvio 6. Koulun uskonnonopetukseen vaikuttavia tekijöitä²⁸⁹

Kuviossa kotien arvomaailma on alimpana ikään kuin perustana ja kivijalkana koulun uskonnonopetukselle.²⁹⁰ Koulun kasvatustavoitteet määrittävät ylhäältä päin opetusta. Uskonnonopetukseen vaikuttaa myös ympäröivä maailma: yhdellä taholla kirkko ja teologinen keskustelu, toisella taholla yhteiskunnan, median ja yleisen mielipiteen vaikutus.

²⁸⁹ Pro gradun tutkimussuunnitelma. Säde Pokan esitelmä 20.10.2009 Joensuun yliopiston teologisen tiedekunnan uskonnonpedagogiikan tutkielmaseminaarissa.

²⁹⁰ Valtion tulee kunnioittaa vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatusta ja opetusta. Suomi on ratifioinut tähän liittyviä kansainvälisiä sopimuksia: Euroopan ihmisoikeussopimus vuodelta 1999, 1. lisäpöytäkirjan 2. artikla, <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>, viitattu 1.12.2014; Unescon yleissopimus syrjinnän vastustamiseksi opetuksen alalla, 5. artikla, 1b, www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1971/19710059/19710059_2, viitattu 1.12.2014.

Kuvion keskuksessa oleva uskonnonopetuksen käsite on hyvinkin laaja ilmiö ja sisältää monia osa-alueita. Tässä tutkimuksesta tarkastelun kohteeksi rajattiin uskonnonopetuksen osa-alueista raamatunkertomukset ja Raamatun luonteesta kirjana kertovat oppisisällöt. Tutkimusaineiston vanhimmat, 1950-luvun oppikirjat, koostuivat pelkästään raamatunkertomuksista. 2000-luvun oppikirjoissakin neljännes oppiaineksesta on raamatunkertomuksia. Näin ollen raamatunkertomusaineuksen valinta tutkimuskohteeksi oli relevantti, koska se on ollut varsin keskeisenä oppisisältönä koko tutkitavan aikavälin kaikissa uskonnon oppikirjoissa.

Koulun kasvatustavoitteet ilmenevät koulun opetussuunnitelmissa, joihin uskonnonopetus ja siinä käytettävät oppikirjat perustuvat. Tässä tutkimuksessa lähestyttiin uskonnonopetuksen muutosta erityisesti koulun kasvatustavoitteiden tarkastelunäkökulmasta uskonnonopetuksen opetussuunnitelmakohde teoreettisena viitekehyksenään. Tämä tutkimus osoittaa, että tutkimusaineistona olevat uskonnonoppikirjat seuraavat opetussuunnitelmien perusteiden muutoksia uskollisesti.

Uskonnonopetus elää myös oman aikansa yhteiskunnallisessa ja kirkollisessa kontekstissa. Yhteiskunnallinen keskustelu ja yleinen mielipide vaikuttavat uskonnonopetuksen luonteeseen ja sisältöihin esimerkiksi opetussuunnitelmakohdekehityksen kautta. Teologinen tutkimus ja keskustelu taas pyrkivät tarjoamaan relevantteja sisältöjä uskonnonopetukseen.

Tämän tutkimuksen aihepiiriin liittyy erityisesti teologinen keskustelu raamatuntulkinnasta ja erilaisista raamatunäkemyksistä. Uskonnon oppikirjoissa ilmenevä raamatunäkemys vaikuttaa seuraavan suomalaisessa yliopistoeksegeetiikassa tapahtuneita käännteitä varsin nopeasti. Esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa käyty raamatukeskustelu näkyy jo vuonna 1972 julkaistun *Aikamme uskontokirjan* raamatunäkemyksissä. Myös 1990-luvulla esiin noussut liturginen painotus teologisessa keskustelussa löytyy jo 1990-luvun lopusta ja 2000-luvun alussa julkaistuista oppikirjoista.

Koulun uskonnonopetuksen ja kirkon suhde on, paitsi ohentunut koko tutkitavan ajanjakson ajan, myös muuttunut luonteeltaan. Tutkimuksen aikaväli 1950-luvulta 2010-luvulle sijoittuu osaksi pitempää muutoksen linjaa, jossa uskonnonopetus on 1800-luvun lopulta alkaen siirtynyt kirkon ylläpitämästä kansanopetuksesta yhteis-

kunnan ylläpitämäksi opetuksesi. Suhteen ohenemiskehityksen viimeisiä etappeja ovat olleet uskonnon oppikirjojen ”kirkollisesta” ennakkotarkastuksesta luopuminen vuonna 1992 ja siirtyminen tunnustuksellisesta uskonnonopetuksesta oman uskonnon opetukseen vuonna 2003.

Kirkon ja koulun välisen suhteen muuttunut luonne ilmenee selvästi, kun vertaillaan uusimpia oppikirjoja tutkimusjakson varhaisimpiin oppikirjoihin. Kansakoulun loppuaikoina, vaikka uskonnonopetus oli jo selkeästi yhteiskunnan vastuulla, uskonnonopetuksen ja kirkon suhde perustui ennen kaikkea yhteiseen tunnustukselliseen sisältöön: Oppikirjojen raamatunkertomukset nähtiin sanoman välittäjinä ja uskonnonopetuksen tehtävä uskonelämän herättämisenä. 2000-luvun oppikirjoissa yhteys kirkkoon näkyy kirkollisen tapakulttuurin, kirkkovuoden ja liturgisen perinteen sekä instituution tasolla. Raamatunkertomuksilla on rooli kirkollisen perinteen välittäjänä ja selittäjänä.

Kun kirkon vaikutus uskonnonopetukseen on vähentynyt, vastaavasti yhteiskunnan vaikutus on kasvanut. Yhteiskunnan antamassa uskontokasvatuksessa raamatunkertomusten tehtävä on yleissivistyksellinen. Oppiaineeseen ja oppikirjoihin on Raamatusta valittu ne kertomukset, jotka ovat suomalaisen ja länsimaisen kulttuuriperinteen ymmärtämiseksi välttämättömiä, esimerkiksi kirkkovuoden tärkeimpiin juhliin liittyvät kertomukset. Kansakoulun uskonnonopetuksessa samat raamatunkertomukset toistuiivat useampaan kertaan oppivelvollisuusopetuksen aikana. Kun raamatunkertomusten rooli nähtiin sanoman kantajina, niiden toistuva opiskelu - sanoman eri puoliin syventyminen - oli perusteltua sanoman omaksumisen kannalta. Sen sijaan 2000-luvun uskonnonopetuksessa, kun raamatunkertomuksilla oppikirjoissa on lähinnä yleissivistävä rooli, riittää, kun kertomukseen tutustutaan kertaalleen, jolloin sen juoni tulee tutuksi. Tämä voi antaa myös yhden selityksen raamatunkertomusten määrän vähenemiselle oppiaineessa.

Kuvion 6 tarkastelussa on todettava vielä, että vaikutuskenttää kuvaavat nuolet voitaisiin joissain kohdin piirtää myös molemmin suuntaisina. Niin kauan kuin koulun uskonnonopetus kohtaa merkittävän osan ikäluokasta, se antaa oman vaikutuksensa kotien arvomaailmaan, yhteiskunnan arvoihin, yleiseen mielipiteeseen sekä myös kirkon jäsenyyden kautta kirkon toimintaan.

Onko raamatunkertomuksilla sijaa tulevaisuuden uskonnonopetuksessa?

Raamatunkertomukset ovat olleet alakoulun uskonnonopetuksen keskeistä ainesta koko tutkittavan aikavälin. Vaikka trendi on ollut laskeva, ne ovat varsin hyvin säilyttäneet näkyvän roolinsa läpi vuosikymmenten. Laskeeko niiden määrä vielä nykyisestäkin vai löydetäänkö ne uudelleen? Seuraako notkahdusta jälleen uusi nousu ja arvostus, kuten esimerkiksi 1970-luvun notkahduksen jälkeen?

Raamatunkertomukset tuskin häviävät kokonaan uskonnonopetuksesta. Niiden merkitys länsimaisen ja suomalaisen kulttuurin ymmärtämisessä on niin keskeinen, että ne ovat välttämätön osa yleissivistystä. Millainen rooli raamatunkertomuksilla sitten voisi olla tulevaisuuden uskonnonopetuksessa?

Nykyajan koulua on arvosteltu siitä, että tiedolliset tavoitteet ovat olleet liian suuressa roolissa, kun taas tunnetaidot, elämänhallinta sekä ihmisenä kasvamiseen motivoituminen ovat oppilailta hukassa. Myös arvokasvatuksen tarpeellisuudesta on kouluuudistuksissa muistutettu. Raamatunkertomukset tarjoavat oivan lähtökohdan näiden taitojen tavoittelemiseen. Vanhan testamentin henkilöhahmojen elämäntarinoiden kautta aukenee monia ikiaikaisia ihmiselämän teemoja ja kasvuhaasteita prosessoitavaksi. Vastaavasti Uuden testamentin kertomuksista löytyy runsaasti samastumiskohteita: Jeesuksen opetukset ja elämänvaiheet sekä se, miten hän kohtasi ihmisiä.

Ranskalainen uskontososiologi Danièle Hervieu-Léger arvioi länsimaista kulttuuria osuvasti ”muistinsa menettäneeksi” kulttuuriksi, joka ei halua muistaa eikä kunnioittaa omia uskonnollisia juuriaan.²⁹¹ Sukupolvelta toiselle siirtyvä kertomusperinne on keskeisessä roolissa kollektiivisen kulttuurisen ja uskonnontraditioon liittyvän ”muistin” säilyttämisessä. Juutalais-kristillinen raamatunkertomusperinne on toiminut länsimaisen ihmiskuvan, kulttuurin ja uskonnollisen tapaperinteen kantajana. Raamatunkertomusten rooli 1980-luvun oppikirjoissa oli oivallettu isovanhempien perinnöksi. Samat kertomukset, joita vanhemmat ja isovanhemmat ovat lukeneet, sekä yhteiset kokemukset samoista kertomuksista luovat yhteyttä sukupolvien jatkumossa.

Raamatunkertomukset - ja se, mitä niiden kautta on haluttu opettaa - on hyvin rikas, monimuotoinen ja muuntautumiskykyinen ilmiö. Tämäkin tutkimus on osoittanut raamatunkertomusten monipuolisuuden oppiaineeksena. Jokainen aikakausi ja suku-

---

²⁹¹ Hervieu-Léger 2000, 123–130

polvi ja on löytänyt omalle ajalleen ja sen ilmapiiriin sopivan lähestymistavan ja liittymäkohdan raamatunkertomuksiin: uskonnollisen sanoman välittäminen, arvokasvatus, perinteet, tapakulttuuri, tunnekasvatus, ihmisen eksistentiaaliset kysymykset... Epäilemättä myös tulevaisuuden koulun uskonnonopetuksessa raamatunkertomuksille löytyy konstruktiivinen rooli, joko jokin vanha tuttu lähestymistapa tai sitten jotain aivan uutta.

Yhtenä tulevaisuuden uskonnonopetuksen skenaariona on kaikille yhteinen uskontotiedon oppiaine. Miten siinä vaihtoehdossa raamatunkertomusten opettamiselle kävisi? Oletettavasti raamatunkertomuksilla olisi siinäkin roolinsa. Maailmanlaajalla kristikunnalla on yhteistä kertomusperinnettä Vanhan testamentin osalta sekä juutalaisuuden että myös islamin kanssa. Raamatun alkukertomuksilla ja vaikkapa patriarkkakertomuksilla on globaalia relevanssia uskontotiedonkin kannalta.

Jatkotutkimusaiheita

Vertaileva kansainvälinen näkökulma uskonnon oppikirjoihin olisi hyvin mielenkiintoinen aihe jatkotutkimukselle. Miten muissa maissa raamatunkertomuksia opetetaan? Mikä on uskonnonopetuksen oppimateriaaleihin sisältyvien raamatunkertomusten asema ja tehtävä maissa, joissa monikulttuurisuuskehitys on edennyt Suomea pidemmälle? Tällainen tutkimus voisi avata uusia näkökulmia oppikirjojen kehittämistyöhön Suomessa.

Laaja aineisto mahdollisti sen, että tästä tutkimuksesta muodostui yleiskatsaus uskonnon oppikirjojen muutokseen tutkitulla aikavälillä. Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi perehtyä saman aineiston pohjalta syvällisemmin ja perusteellisemmin johonkin kertomuskokonaisuuteen. Esimerkiksi Jeesuksen viimeisten päivien tapahtumien, pääsiäisajan, kertomuskokonaisuudet esiintyvät tutkimusaineiston kaikissa 1–2 -luokkien oppikirjoissa. Niiden ottaminen perusteellisemmän tutkimuksen kohteeksi antaisi mahdollisuuden tarkempaan analyysiin kristinuskon keskeisen uskonnollisen sisällön valossa. Yhteen kertomuskokonaisuuteen rajoittuvassa tutkimuksessa olisi mahdollista sisällyttää aineistoon myös opettajanoppaat ja laajentaa vertailevaa näkökulmaa vaikkapa ortodoksisen uskonnonopetuksen oppikirjoihin.

Mielenkiintoista olisi tutkia myös 1–2 -luokkien uskonnon oppikirjoihin sisältyvää muuta kertomusmateriaalia, joka on yleensä sijoitettu opettajanoppaisiin. Mikä on tä-

män muun kertomusmateriaalin rooli? Miten se täydentää oppilaan kirjan kertomusmateriaalia ja mitä niiden kautta on haluttu opettaa?

Tässä tutkimuksessa teoriataustana toimivat uskonnonopetuksen opetussuunnitelmakehitys ja –historia sekä eri aikakausina vaikuttaneet Raamatun opettamiseen liittyvät uskonnonpedagogiset suuntaukset. Tämä teoreettinen viitekehys nousee koulumaailman näkökulmasta ja antaa mahdollisuuden analysoida sitä, miten ohjaustekstien tasolla tapahtuneet muutokset ovat käytännössä näkyneet oppikirjoissa. Tutkimuksen rajaamiseksi teoriaosasta jätettiin harkinnan jälkeen pois lapsen uskonnollisen kehityksen teorioiden tarkastelu. Myös varsinainen raamattuteologinen tarkastelu ja analyysi rajattiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Luvun 3 käsitteiden määrittelyn yhteydessä kuvattiin keskeisten raamattunäkemyksen peruspiirteet aineiston karkeaa luokittelua varten.

Jatkotutkimusaiheena voisikin samaa uskonnon oppikirjojen aineistoa tarkastella myös toisenlaisissa teoriaviitekehyksissä. Lapsen uskonnollisen kehityksen teorioiden valossa voisi tarkastella, miten uskonnon oppikirjat ottavat huomioon lapsen kehitysvaiheet raamatunkertomuksia opettaessaan. Eksegeettis-raamattuteologisessa viitekehyksessä voisi tutkia perusteellisemmin, miten erilaiset raamattunäkemyskäsitteet ovat vaikuttaneet raamatunkertomusten opettamiseen. Oppikirjoissa ilmenevää uskonnonopetuksen muutosta voisi tutkia myös sekularisaatioteorioiden viitekehyksessä.

Tutkimuksen anti

Tämä tutkimus auttaa näkemään suomalaisessa uskonnonopetuksessa tapahtuneen muutoksen selkeästi ja monipuolisesti uskonnon oppikirjojen konkreettisten esimerkkien kautta. Tutkimuksella on annettavaa alakoulussa uskontoa opettaville sekä luokanopettajaksi opiskeleville, koska uskonnonopetuksen laajemman historiallisen perspektiivin ymmärtäminen auttaa muodostamaan näkemystä uskonnon opettamisen kehityslinjoihin tänä aikana ja tulevaisuudessa. Tämä tutkimus voisi tarjota hyödyllisiä näkökulmia uskonnon oppikirjojen tekijöille ja kehittämistyölle. Historian linjat antavat taustaa pohdinnalle, millainen uskonnon oppikirjan tulisi olla 2000-luvun monikulttuurisessa Suomessa, ja millaiset näkökulmat olisivat raamatunkertomusten opettamisessa mahdollisia.

Tutkijalle itselleen tutkimusaineiston parissa työskentely on avannut ymmärrystä paitsi uskonnonopetuksessa ja sen perusteissa tapahtuneeseen muutokseen, myös suomalaisessa yhteiskunnassa instituutioiden tasolla tapahtuneeseen muutokseen suhtautumisessa kristillisen perinnön siirtämiseen. Oppikirjat osoittautuivat erityisen antoisaksi tutkimusaineistoksi. Tutkimusmatkan alussa mieltäni askarruttaneisiin kysymyksiin löytyi matkan varrella vastauksia. Tälle matkalle kannatti lähteä!

Lopuksi

Raamatunkertomukset ovat vuosisatojen ajan vaikuttaneet suomalaiseen kansansivistykseen. Ne ovat kertomusperinne, josta on ammennettu moraalisia arvoja, ihmisenä elämisen viisautta ja luottamusta Jumalaan sekä hänen hyvään huolenpitoonsa. Niillä on epäilemättä ollut merkityksensä jopa kansallisen identiteettimme muovautumisessa. Keskeinen raamatunkertomusperinne on omalta osaltaan saanut olla tukemassa suomalaisuuteen kuuluvan kollektiivisen muistin säilymistä.

Kun raamatunkertomusten asema koulun uskonnonopetuksessa on heikentynyt ja sisältö ohentunut, voi kysyä, mitkä ovat ne narraatiot, joista tämän päivän ja tulevien polvien lapset ja nuoret saavat aineksia elämänsä perustuksien ja arvopohjan rakentamiseen. Millaisia ovat tämän päivän ”opettavaiset kertomukset”? Millaisista ”suurista kertomuksista” lapset ja nuoret nyky-Suomessa ammentavat elämänviisautta? Katoaako suomalaisesta kulttuurista ja tapaperinteestä vähitellen sen kristillisen taustan ymmärrys? Voisiko raamatunkertomuksille löytyä tulevaisuudessakin paikkansa - myös moniarvoisen Suomen kouluopetuksessa?

Kun raamatunkertomusten asema koulun uskonnonopetuksessa heikkenee ja sisältö ohenee, voi kysyä, mitkä ovat ne narraatiot, joista tämän päivän ja tulevien polvien lapset ja nuoret saavat aineksia elämänsä perustuksien ja arvopohjan rakentamiseen. Millaisia ovat tämän päivän ”opettavaiset kertomukset”? Millaisista ”suurista kertomuksista” lapset ja nuoret nyky-Suomessa ammentavat elämänviisautta? Katoaako suomalaisesta kulttuurista ja tapaperinteestä vähitellen sen kristillisen taustan ymmärrys? Voisiko raamatunkertomuksille löytyä tulevaisuudessakin paikkansa - myös moniarvoisen Suomen kouluopetuksessa?

LÄHTEET

Alakoulun 1–2 -luokkien uskonnon oppikirjat vuosilta 1950–2010 julkaisujärjestyksessä

Ystävä sä lapsien, Werner Söderström Osakeyhtiö

Konttinen, Aili & Simojoki, Martti. Kuvitus: Maija Karma

1950 Ystävä sä lapsien. Alakansakoulun raamatunhistoria. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Meidän lasten uskontokirja, Otava

Haavio, Martti & Vermasvuori, Lempi. Kuvitus: Martta Wendelin

1952 Meidän lasten uskontokirja. Helsinki: Otava.

Ensimmäinen uskontokirjani, Valistus

Merenkylä, Liisa & Merenkylä, Pentti & Lehtinen, Eero. Kuvitus: Heljä Lahtinen

1967 Ensimmäinen uskontokirjani. Uskonnon oppikirja varsinaisen kansakoulun I ja II luokille. Helsinki: Valistus.

Uskon maailma 1–2, Otava

Ailasmaa, Maija & Jylhä, Kaija & Lehtinen, Antti & Suominen A. O.

1970 Uskon maailma. 2. luokan kirja. 8.-12. painos 1982. Helsinki: Otava.

Jylhä, Kaija & Lehtinen Antti & Suominen, A. O.

1970 Uskon maailma. 1. luokan kirja. Helsinki: Otava.

Aikamme uskontokirja 1–2 Werner Söderström oy

Suomela, Aaro

1972 Aikamme uskontokirja. 1. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.

1972 Aikamme uskontokirja. 2. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.

Aikamme uskontokirja 1–2 (Uudistettu), WSOY

Suomela, Aaro & Ahteenmäki, Leena & Sarala, Pia. Kuvittaja: Ulla Vaajakallio.
Toim. Ulla Kurko

1982 Aikamme uskontokirja. 1. luokan kirja. 2. p. Porvoo: Wsoy.

Suomela, Aaro & Ahteenmäki, Leena & Sarala, Pia. Kuvittaja: Sirpa Parikka. Toim.
Ulla Kurko

1982 Aikamme uskontokirja. 2. luokan kirja. 2. p. Porvoo: Wsoy.

Koulun uskonto 1-2, Otava

Röman, Kyllikki & Nöjd, Seija

1982 Koulun uskonto. 2. luokan kirja. Helsinki: Otava.

1984 Koulun uskonto. 1. luokan kirja. 2. p. Helsinki: Otava.

Uskonto 1–2, Kirjapaja

Lehtinen, Antti ja Pirkko & Sirkka, Kirsti ja Seppo & Ahokallio, Tapio

1985 Uskonto. 1. ja 2. luokan kirjat. Rauma: Kirjapaja.

Meidän luokan uskontokirja 1–2, Werner Söderström Osakeyhtiö

Kuitunen, Marja-Liisa & Parikka-Kuuva, Salli & Peltola, Lauha & Tamminen, Kalevi et al.

1985 Meidän luokan uskontokirja 1. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kuitunen, Marja-Liisa & Tamminen, Kalevi & Peltola, Lauha & Laurio, Sakari.

1985 Meidän luokan uskontokirja 2. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Hyvä Paimen 1–3, Weilin + Göös

Kankaanpää, Ulla-Maija & Nisonen, Riitta & Töllinen, Markku. Kuvitus: Jukka Lemmetty

1985 Hyvä Paimen 1. Ensimmäisen luokan uskontokirja. Espoo: Weilin+Göös.

1985 Hyvä Paimen 2. Toisen luokan uskontokirja. Espoo: Weilin+Göös.

Askeleeni 1–2, Otava

Raikunen, Sinikka. Piirrookset: Heljä Silvennoinen

1996 Askeleeni 1-2. Helsinki: Otava.

Suuri kertomus 1–2, Wsoy

Nisonen, Riitta & Pyysiäinen, Markku & Töllinen, Markku

1997 Suuri kertomus. Helsinki: Wsoy.

Suuri kertomus 1–2, Wsoy (Uudistettu painos)

Nisonen, Riitta & Pyysiäinen, Markku & Töllinen, Markku

2003 Suuri kertomus. Helsinki: Wsoy.

Yhdessä, Otava

Aavikko, Kati & Kortekangas-Malkavaara, Vuokko & Malkavaara, Mikko. Kuvitus: Pirjo Alapoti-Nieminen

2002 Yhdessä. Helsinki: Otava.

Tähti, Otava

Niittyinen, Anni & Similä, Marjo & Vidgrén, Karoliina. Kuvitus: Katri Kirkkopelto
2008 Tähti 1. Uskonnon oppikirja. Helsinki: Otava.

Niittyinen, Anni & Similä, Marjo & Vidgrén, Karoliina. Kuvitus: Cara Knuutinen
2009 Tähti 2. Uskonnon oppikirja. Helsinki: Otava.

Oppikirjasarjoista käytetyt lyhenteet

YSL	<i>Ystävä sä lapsien</i> (1950)
MLa	<i>Meidän lasten uskontokirja</i> (1952)
EUK	<i>Ensimmäinen uskontokirjani</i> (1967)
UM1	<i>Uskon maailma 1</i> (1970)
UM2	<i>Uskon maailma 2</i> (1970)
AUK1(72)	<i>Aikamme uskontokirja 1</i> (1972)
AUK2(72)	<i>Aikamme uskontokirja 2</i> (1972)
KU1	<i>Koulun uskonto 1</i> (1982)
KU2	<i>Koulun uskonto 2</i> (1982)
AUK1(82)	<i>Aikamme uskontokirja 1</i> (1982)
AUK2(82)	<i>Aikamme uskontokirja 2</i> (1982)
HP1	<i>Hyvä Paimen 1</i> (1985)
HP2	<i>Hyvä Paimen 2</i> (1985)
MLu1	<i>Meidän luokan uskontokirja 1</i> (1985)
MLu2	<i>Meidän luokan uskontokirja 2</i> (1985)
Us1	<i>Uskonto</i> (1985)
Us2	<i>Uskonto</i> (1985)
As 1-2	<i>Askeleeni 1–2</i> (1996)
SK(97)	<i>Suuri kertomus</i> (1997)
SK(03)	<i>Suuri kertomus</i> (2003)
Yh 1	<i>Yhdessä 1</i> (2002)
Yh2	<i>Yhdessä 2</i> (2003)
Tähti1	<i>Tähti 1</i> (2008)
Tähti2	<i>Tähti 2</i> (2009)

KIRJALLISUUS

Aaltola, Juhani & Valli, Raine

2007 Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus.

Bruce, F. F.

1992 Raamatun juuret. Kauniainen: Perussanoma Oy.

Eskola, Jari

2007 Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. - Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha

1998 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Eskola, Timo

2011 Uuden testamentin narratiivinen teologia. Kauniainen: Perussanoma Oy.

Goldman, Ronald

1964 Religious Thinking from Childhood to Adolescence. London and Henley: Routledge and Kegan Paul.

1970 Readiness for religion. A Basis for Developmental Religious Education. New York: The Seabury Press.

Haavio, Martti H.

1961 Koulun uskonnonopetuksen rakenne ja henki. 3. painos. Jyväskylä: K.J. Gummerus Osakeyhtiö.

1967 Keskustelua kasvatuksesta ja kristinuskosta. Helsinki: Suomen pyhäkoulu-yhdistys.

Hakola, Raimo & Merenlahti, Petri (toim.)

1997 Raamatuntutkimuksen uudet tuulet. Helsinki: Yliopistopaino.

Halila, Aimo

1949 Suomen kansakoululaitoksen historia. II osa. Kansakouluasetuksesta piirijakoon. Porvoo: WSOY.

1950 Suomen kansakoululaitoksen historia. IV osa. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet (1921–1939). Porvoo: WSOY.

Heinonen, Juha-Pekka

2005 Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit. Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa. Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 257. Diss. Helsinki.

Hervieu-Léger, Danièle

2000 Religion as a Chain of Memory. Cambridge: Polity Press.

Heikkinen, Antero

1996 Menneisyyttä rakentamassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka (toim.)

1983 Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava.

Hirsjärvi, Sirkka et al.

2009 Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Holm, Nils G.

2005 Kehityopsykologisia näkökulmia uskonnonopetukseen. Teoksessa: Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.), Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja.

Huhta, Annikki & Tolonen Anja (toim.)

1992 Rakkaudesta Raamattuun. Helsinki: Lasten Keskus Oy.

Hull, John M

1984 Studies in Religion and Education. University of Birmingham.
Basingstoke: Falmer Press.

Hytönen, Maarit (toim.)

2004 Raamattu ja kirkon usko tänään. Synodaalikirja 2004. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Hämäläinen, Juha (toim.)

1982 Martti H. Haavio –seminaari 1982. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja. B 2/1982. Jyväskylän yliopisto.

Innanen, Tapani

2005 Opetussuunnitelmasta oppimiseen. Teoksessa: Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.), Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy.

2006 Uskonnon opettamista ja oppimista maalaisyhteisöissä. Paikallistutkimus Kallislahden kyläkoulun ajalta ja alueelta. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Jokiranta, Jutta

2005 Raamattu ja sen anti. Teoksessa: Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.), Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 249–279.

Kallioniemi, Arto

- 1995 Uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys uskonnonopetuksen tavoitteena. Teoksessa: Tella, Seppo (toim.), Juuret ja arvot. Etnisyys ja eettisyys – aineen opettaminen monikulttuurisessa oppimisympäristössä. Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissä 3.2.1995. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 150, 107–120.
- 2005a Brittiläisiä lähestymistapoja uskonnonopetukseen ja sen tutkimukseen. Teoksessa: Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.), Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 105–106.
- 2005b Uskonnonopetus ja uskontokasvatus historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Teoksessa: Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.), Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- 2007 Uskonnonopetus alakoulussa. Teoksessa: Luodeslampi, Juha & Nevalainen, Sari (toim.), Opetan uskontoa alakoulussa. Helsinki: Lasten Keskus/LK-kirjat.
- 2009 Koulun uskonnonopetuksen ja uskonnon aineenopettajakoulutuksen ajankohtaisia näkökulmia. Teologinen Aikakausikirja 114 (2009):5. Helsinki: Teologinen julkaisuseura, 404–422.

Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.)

- 2005 Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Kallioniemi, Arto & Räsänen, Antti & Hilska, Päivi (toim.)

- 2003 Lapsen sielunmaisema. Studia Paedagogica 30. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. 1952:3

- 1952 Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma. Helsinki.

Katekismus

- 1980 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Katekismus. Hyväksytty Suomen kuudennessatoista varsinaisessa Kirkolliskokouksessa vuonna 1948. Helsinki: Suomen Kirkon Sisälähetysseura.
- 2000 Katekismus. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Kristinoppi. Hyväksytty kirkolliskokouksessa vuonna 1999. Helsinki: Edita.

Kirkon kasvatusasiain keskus (toim.)

- 1970 Uudistuva uskonnonopetus. Uskonnonopetuksen käsikirja. Porvoo: WSOY.

Kiviniemi, Kari

- 2001 Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kortekangas-Malkavaara, Vuokko

2002 Uskonnonopetus – turvallisuutta ja ympäristön tulkintaa. Kirjassa Outi Saloranta (toim.), Ensimmäiset kouluvuodet – perusopetuksen vuosiluokkien 1-2 opetus. Helsinki: Opetushallitus.

Kuyk, E. & Jensen, R. & Lankshear, D. & Löh Manna, E. & Schreiner P. (Eds.)

2007 Religious education in Europe: Situation and current trends in schools (9–16). Oslo: IKO.

Kähkönen, Esko

1976 Uskonnonopetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944–1970. Suomalaisen teologisen kirjallisuudenseuran julkaisuja 101. Diss. Helsinki.

Lappalainen, Antti

1992 Oppikirjan historia. Kehitys sumerilaisista suomalaisiin. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Latvus, Kari & Peltonen, Kai (toim.)

1992 Tulkinnan kehällä. Puheenvuoroja Raamatusta ja kirkon tunnustuksesta. Helsinki: Kirjapaja.

Leppänen, Risto

2010 Pappi ja Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien suhde Raamattuun. Diss. Helsinki: Yliopistopaino.

Luodeslampi, Juha & Nevalainen, Sari (toim.)

2007 Opetan uskontoa alakoulussa. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat.

Luomanen, Petri & Luomanen, Tiina

1998 Raamattuopetus. Teoksessa: Pyysiäinen, Markku & Seppälä, Jarkko (toim.), Uskonnonopetuksen käsikirja. Helsinki: WSOY, 198–219.

Luukkonen, Liisa (toim.)

2001 Nollasta neljääntoista. Käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat.

Luumi, Pertti

1992 Raamatun kerronta. Teoksessa: Huhta, Annikki & Tolonen Anja (toim.), Rakkaudesta Raamattuun. Helsinki: Lasten Keskus Oy.

2001 Lapsi ja Raamattu. Teoksessa: Luukkonen, Liisa (toim.), Nollasta neljääntoista. Käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat, 93–102.

2003 Kertomus - uskon äidinkieli. Teoksessa: Kallioniemi, Arto & Räsänen Antti & Hilska, Päivi (toim.), Lapsen sielun maisema. Studia Paedagogica 30. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Helsinki: Hakapaino.

- 2006a Kerronnan näkökulma uskonnonopetukseen. Teoksessa: Luodeslampi, Juha & Nevalainen, Sari (toim.), Opetan uskontoa alakoulussa. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat.
- 2006b Kertojan käsikirja. Helsinki: Lasten keskus / LK-kirjat.
- 2008 Narratiivisuus uskon äidinkielenä. Teoksessa: Porkka, Jouko (toim.), Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat.

Merenlahti, Petri & Thurén, Lauri

- 2004 Miten Raamattua tutkitaan tänään? Teoksessa: Hytönen, Maarit (toim.), Raamattu ja kirkon usko tänään. Synodaalikirja 2004. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 90–107.

Miller, Randolph Crump (ed.)

- 1995 Theologies of Religious Education. Birmingham, Alabama: Religious Education Press.

Moilanen, Pentti (toim.)

- 1988 Opettajapersoonallisuus ja uskontopedagogiikka. Martti Haavio –seminaari Jyväskylässä 9. –10.10.1987. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Opettajan-koulutuslaitos.

Niittynen, Anni & Similä, Marjo & Vidgrén, Karoliina

- 2009 Tähti 1. Opettajan opas. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- 2011 Tähti 2. Opettajan opas. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Peltonen, Kai

- 1992 Vuosisata suomalaista raamattukeskustelua. Teoksessa: Latvus, Kari & Peltonen, Kai (toim.) Tulkinnan kehällä. Puheenvuoroja Raamatusta ja kirkon tunnustuksesta. Helsinki: Kirjapaja, 22–181.

POPS-70 Opas

- 1970 Opas 1. Ev. Lut. uskonto. Helsinki: Kouluhallitus, kokeilu- ja tutkimusosasto. Kunnallispaino.

POPS I 1970

- 1970 Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Komiteamietintö 1970: A4. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

POPS II 1970

- 1970 Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Komiteamietintö 1970: A5. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

POPS 1985

- 1985 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 1985. Kouluhallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

POPS 1994

- 1996 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 1994. 3. korjattu painos. Helsinki: Opetushallitus, Edita Oy.

POPS 2004

- 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.

Porkka, Jouko (toim.)

- 2008 Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat.

Poulter, Saira

- 2013 Kansalaisena maailmalla maailmassa. Koulun uskonnonopetuksen yhteiskunnallisen tehtävän tarkastelu. Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja. Ainedidaktisia tutkimuksia 5. Diss. Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura ry.

Pruuki, Lassi

- 2003a Miten opettaa sitä, mitä ei voi opettaa? Uskon ja kasvatuksen suhde Martti H. Haavion pedagogiikassa. Diss. Helsinki: Tyylipaino.
2003b Martti Haavio ja kristillinen koulukasvatus. *Kristillinen kasvatus 5-6/2003*.

Pyysiäinen, Markku

- 1982 Tunnustuksellinen, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus: Opetussuunnitelma-analyysi Suomen ja Ruotsin peruskoulun uskonnonopetuksen tavoitteista ja sisällöstä. Diss. Helsinki: Kirjapaja.
1998 Koulun uskonnonopetuksen luonne. Teoksessa: Pyysiäinen, Markku & Seppälä, Jarkko (toim.), Uskonnonopetuksen käsikirja. Porvoo: WSOY, 41–68.
2000 Yksi oppiaine, seitsemän opetussuunnitelmaa. Peruskoulun ja lukion opetushallituksen 1990-luvulla vahvistamien uskonnon opetussuunnitelmien tunnustuksellinen luonne. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 223.

Pyysiäinen, Markku & Seppälä, Jarkko (toim.)

- 1998 Uskonnonopetuksen käsikirja. Helsinki: WSOY.

Pöysti, Sirkka

- 2001 Uskontoa vai ei? Koulukohtaisen uskonnon opetussuunnitelman toteutuminen peruskoulun ala-asteella. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 234. Diss. Helsinki.

Rinne, Risto

- 1984 Suomen oppivelvollisuuskoulun opetussuunnitelman muutokset vuosina 1916–1970. Opetussuunnitelman intentioiden ja lähtökohtien teoreettis-historiallinen tarkastelu. Turun yliopiston julkaisuja C:44. Diss. Turun yliopisto.

Räisänen, Heikki

- 1981 Miten ymmärrän Raamattua oikein. Historiallisen ja epähistoriallisen raamatunselityksen vertailua. Vaasa: Kirjapaja.
- 1986 Raamattunäkemyistä etsimässä. Helsinki: Gaudeamus.

Räisänen, Heikki & Saarinen, Esko

- 1978 Raamattutieto. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Räsänen, Antti

- 2000 Koulun uskonnonopetus. Suomalaisten käsitykset uskonnonopetuksen luonteesta ja sisällöstä. STKSJ 248. Helsinki.

Saine, Harri

- 2000 Uskonnonopetus Suomen oppivelvollisuuskoulussa 1900-luvulla. Turun yliopiston julkaisuja C 165. Diss. Turun yliopisto.

Sakaranaho, Tuula & Jamisto, Annukka (toim.)

- 2007 Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus. Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos.

Saloranta, Outi (toim.)

- 2002 Ensimmäiset kouluvuodet. Perusopetuksen vuosiluokkien 1–2 opetus. Opetushallitus.

Schreiner, Peter

- 2005 Näkökulmia eurooppalaiseen uskonnonopetukseen. Teoksessa: Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.), Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- 2007 Religious education in the European context. In E. Kuyk, R. Jensen, D. Lankshear, E. Löh Manna & P. Schreiner (Eds.), Religious education in Europe: Situation and current trends in schools (9–16). Oslo: IKO.

Stone, Jerry H.

- 1995 Narrative Theology and Religious Education. In R. Miller (Eds.), Theologies of Religious Education. Birmingham, Alabama: Religious Education Press.

Suni, Hannu

- 2005 Sekularisaation puristuksessa. Koulut kristillisen arvojatkuvuuden kantajina Lounais-Hämeessä 1860–1960. Diss. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Syreeni, Kari

- 1997 Talo meren rannalla. Raamatuntutkimuksen hermeneuttinen paradigma. Teoksessa: Hakola, Raimo & Merenlahti, Petri (toim.), Raamatuntutkimuksen uudet tuulet. Helsinki: Yliopistopaino, 28–35.

Talib, Mirja-Tytti

2005 Oppilas moniarvoisessa ja -kulttuurisessa Suomessa. Teoksessa: Kallionie-
mi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.), Uskonnonopetus uudella vuosituhan-
nella. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Tamm, Maare

1988 Lasten ja nuorten uskonnollinen maailma. Helsinki: Lasten Keskus.

Tamminen, Kalevi

1967a Kansakoulun uskonnon opetussuunnitelma vuosina 1912–1939. Suomen
kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 75. Helsinki.

1967b Kansakoulun uskonnonopetus vuosisadan vaihteen murroksessa. Maamme
kansakoulujen uskonnonopetuksen asema tavoitteet ja opetussuunnitelma
vuosina 1898–1912. Diss. Porvoo: WSOY.

1975 Lasten ja nuorten elämäkysymykset uskontokasvatuksessa. Suomalaisen
teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 99. Helsinki: Lasten Keskus Oy.

1982 Uskonnonopetuksen kehitysnäkymistä. Teoksessa: Hämäläinen Juha (toim.),
Martti H. Haavio –seminaari 1982. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen
laitoksen julkaisuja. B 2/1982. Jyväskylän yliopisto.

1988 Narratiivinen menetelmä uskonnonopetuksessa – Haavion perinne ja kerron-
nan uusi tuleminen. Teoksessa: Moilanen, Pentti (toim.), Opettajapersoo-
nallisuus ja uskontopedagogiikka. Martti Haavio –seminaari Jyväskylässä 9.
–10.10.1987. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.

1998 Suomalaisen uskonnon didaktiikan kehityslinjoja. Teoksessa: Pyysiäinen,
Markku, Seppälä Jarkko (toim.), Uskonnonopetuksen käsikirja. Helsinki /
Juva: WSOY

Tamminen, Kalevi & Vesa, Laulikki

1982 Miten opetan uskontoa. Uskonnon didaktiikka. Saarijärvi: Kirjapaja.

Tella, Seppo (toim.)

1995 Juuret ja arvot. Etnisyys ja eettisyys – aineen opettaminen monikulttuurises-
sa oppimisympäristössä. Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissä 3.2.1995.
Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 150.

Tunnustuskirjat

1990 Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. Jyväskylä: SLEY-kirjat.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli

2009 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö
Tammi.

Ubani, Martin

2013 Peruskoulun uskonnonopetus. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITE 2. Kuvaliite

Kuvanäytteitä oppikirjojen sivuista

Kuva 1. YSL1950, 6-7

6

Eräänä päivänä paratiisiin tuli ikävä vieras, käärme. Se tuli houkuttelemaan Aatamia ja Eevaa tottelemattomuuteen. Se kysyi Eevalta, oliko totta, etteivät he saaneetkaan syödä kaikkia paratiisin hedelmiä.

Eeva selitti käärmeelle: »Me saamme syödä muiden puiden hedelmiä, mutta siitä puusta, joka on keskellä puutarhaa, emme saa ottaa. Muuten Jumala rankaisee meitä.» Käärme vastasi: »Ei teille pahoin kävisi, vaikka siitä söisitekin. Te tulisitte vain yhtä viisaiksi kuin Jumala tietämään hyvän ja pahan.»

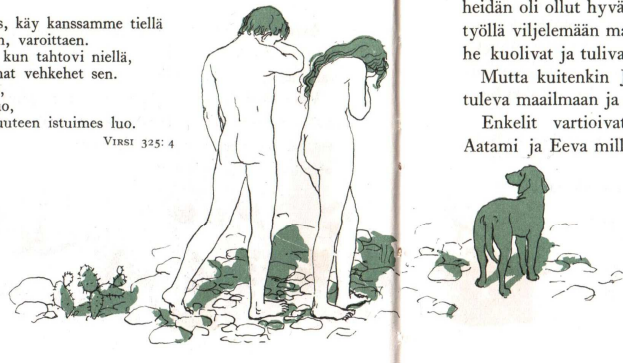
Eeva ei lähtenyt pakoon, vaan kuunteli käärmeen houkuttelua ja katsoi kiellettyä puuta. Hänestä sen hedelmät näyttivät hyviltä.

Niin kauan hän sitä puuta katsoi, että hän lopulta ottikin siitä omenan ja söi siitä. Sitten hän vei sen Aatamille ja hänkin söi.

Näin oli ensimmäinen tottelemattomuus tullut Jumalan hyvään maailmaan ja kauniiseen paratiisiin.

Armahin Jeesus, käy kanssamme tiellä
johtaen, nostaen, varoittaen.
Kiusaaja meitä kun tahtovi niellä,
lannista viekkahat vehkehet sen.
Ain armoni suo,
hyvä turvasi tuo,
vie meidät autuuteen istuimes luo.

VIRSTI 325: 4

7

RANGAISTUS

Kun Aatami ja Eeva olivat olleet tottelemattomia, niin heille tuli paha olla. He pelkäsivät Jumalaa ja menivät piiloon, kun he kuulivat hänen äänensä paratiisissa.

Jumala huusi Aatamille: »Missä olet?»

Aatami vastasi: »Kuulin sinun äänesi puutarhassa ja pelkäsin, sillä minä olen alasti. Siksi menin piiloon.»

Jumala sanoi: »Etkö ole syönyt siitä puusta, josta kielsin sinua syömästä?»

Aatami vastasi: »Eeva, jonka sinä itse annoit minulle, antoi minulle siitä puusta, ja minä söin.»

Jumala kysyi Eevalta: »Mitä olet tehnyt?»

Eeva syytti käärmettä ja sanoi: »Käärme petti minut.»

Silloin Jumalan piti rangaista Aatamia ja Eevaa, kun he olivat rikkoneet hänen käskynsä ja kuunnelleet kiusaajaa. Hän rankaisi myöskin käärmettä.

Aatamin ja Eevan piti lähteä kauniista paratiisista, jossa heidän oli ollut hyvä olla. Nyt heidän piti ruveta kovalla työllä viljelemään maata ja ansaitsemaan leipänsä, kunnes he kuolivat ja tulivat jälleen maaksi.

Mutta kuitenkin Jumala lupasi, että kerran Jeesus oli tuleva maailmaan ja voittava pahuuden käärmeen.

Enkelit vartioivat sitten paratiisin porttia, etteivät Aatami ja Eeva milloinkaan enää päässet sinne takaisin.

Maailman viettelyksistä,
kiusauksista, synneistä
ainoa ompi pelastus
Jeesuksen suuri rakkaus.

VIRSTI 299: 7

Kuva 2 EUK1967, 91

RAAMATTU

Raamattu on hyvin vanha kirja. Siinä on kaksi osaa: VANHA TESTAMENTTI ja UUSI TESTAMENTTI.

Vanha testamentti oli Jeesuksen raamattu. Se kertoo, kuinka Jumala johdatti Israelin kansaa halki vuosisatojen. Vanha testamentti sisältää Jumalan lupauksen Jeesuksesta, meidän Vapahtajastamme.

Uusi testamentti kertoo Jeesuksen elämästä. Jeesushan on Jumalan poika. Hän vapautti kuolemallaan ja ylösnousemisellaan meidät ihmiset synnin ja kuoleman vallasta. Jeesus täytti siten Israelille annetut lupaukset.

Raamattu on pyhä kirja.

Opettele lukemaan sitä!

PYHÄ = Jumalalle erotettu

TÄÄ KAUNIS, KALLIS KUKKANEN
ON HERRAN SANA PYHÄ.
SE NÄYTTÄÄ TIETÄ AUTUUDEN
LUO KRISTUKSEN.
SE LOISTAA MEILLE YHÄ.

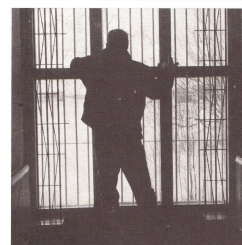
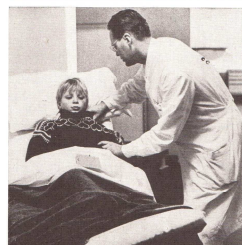
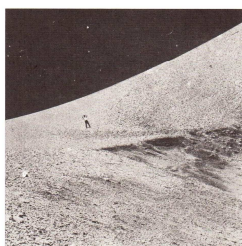
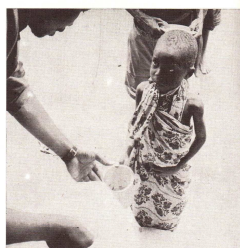

Kuva 3. AUK2 1972, 82-83

**RAKASTA LÄHIMMÄISTÄSI
NIIN KUIN ITSEÄSI**

Jeesus näki ympärillään ihmisiä, jotka tarvitsivat apua. Oli sairaita, yksinäisiä, kodittomia ja onnettomia. Näitä hän koetti auttaa. Mutta kehotti myös meitä auttamaan. Ja kertoi tämän tarinan:
Minun oli nälkä, ja te annoitte minulle ruokaa. Minun oli jano, ja te annoitte minulle juotavaa. Olin vieras, ja te otitte minut kotiin. Olin alaston, ja te vaateitte minut. Olin sairas, ja kävitte minua katsomassa. Olin vankilassa, ja te tulitte minun luokseni.
Silloin hurjkaat vastaavat:
"Herra, milloin me näimme sinut nälkäisenä ja ruokimme sinua, tai janoisena ja annoimme sinulle juoda? Milloin me oimme sinut kotiin- me tai vaateimme sinut? Milloin me näimme sinun sairastavan tai olevan vankeudessa ja tulimme tykösi? Hän vastaa heille: "Tietäkää että kaiken mitä olette tehneet yhdelle näistä vähäisistä veljistäni, olette tehneet minulle."

Tutki kuvia. Mihin kertomuksen kohtiin ne liittyvät.

83

Kuva 4. MLu2 1985, 25

Katselemme Raamattuja

Kun äiti ja isä olivat matkalla, Heikki pääsi mummin luo. Hän huomasi mummin pöydällä Raamatun. Mummi naurahti: – Minä luen sitä joka päivä. Mummilla oli muitakin Raamattuja. Heikki halusi katsella suurta ku-va-raa-mat-tu-a. Sen kuvat olivat Heikistä jännittäviä. Mummi kertoi: – Kun luen Raamattua, tulee turvallinen mieli. Jumala puhuu silloin minulle. Raamattu on Jumalan sana.

JU-MA-LAN SA-NA AN-TAA I-LO-A ja TUR-VAA.

Kuva 5. As2 1996, 24

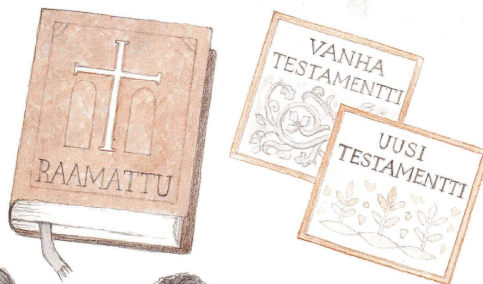

Raamattu on pyhä kirja.
Kaste ja ehtoollinen toimitetaan
kirkossa tai kotona
Raamatun ohjeiden mukaan.

Raamatussa on kaksi osaa:
Vanha testamentti ja Uusi testamentti.

Vanha testamentti kertoo
maailman luomisesta,
vedenpaisumisesta,
Israelin kansan vaiheista
ja Vapahtajan tulemisen
ennustuksista.

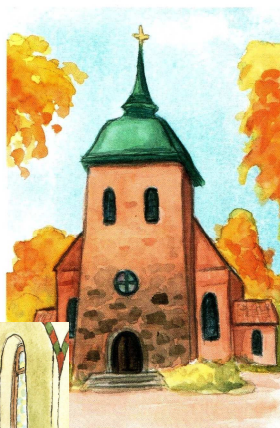
Uusi testamentti kertoo
Jeesuksen elämästä,
opetuslapsista ja
Jeesuksen
opetuksista.

Raamattu on maailman luetuin kirja.
Raamatun tekstejä on käännetty noin kahdelletoihannelle kielelle.

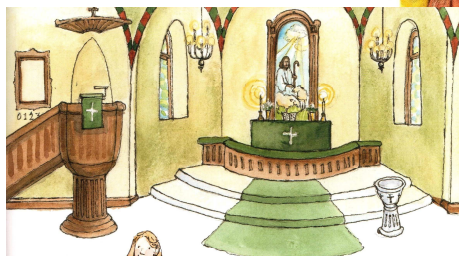
24

Kuva 6. Tähti1 2009, 9; Tähti2,50, 61

Iloutinen

Uuden testamentin tekstejä
voi mennä kuuntelemaan joka
sunnuntai jumalanpalvelukseen.
On hämmästyttävää, että
2000 vuoden takaiset
kirjoitukset ovat säilyneet
meidänkin luettaviksemme.

I. Is-tu-taan kuin kir-kos-sa

Kou-lu-lai-est o-vat syys-kir-kos-sa.
Pap-pi lu-kee Ra-a-mat-tu-a.
Sii-nä an-ne-taan oh-jei-tä e-lä-mään.
Kou-lus-sa-kin tar-vi-taan sään-tö-jä
ja oh-jei-tä. Ne suo-jaa-vat mei-tä.

Min-kä-lai-si-a
sään-tö-jä teil-lä on?

Kuva 7. Tähti 1 2009, 76–77

Virvon varvon vitsasella,
kosken kevät-pajusella,
terveyttä toivottelen,
siunausta siivittelen,
onnea oksalla täällä.
(Suom. kansanruno)

29. Palmunoksasta pajunkissaan

Pal-mu-sun-nun-tai-na tervehdittiin Jeesusta
hei-lut-te-le-mal-la palmunoksia.
Suomessa palmunokkien sijaan kerätään pajunoksia.
Lapset koristelivat oksia vir-po-mis-vit-soik-si.
Virpomassa käydään palmusunnuntaina.
Palmusunnuntai aloittaa hiljaisen viikon.
Hiljainen viikko päättyy pääsiäiseen.

Minkä virpomis-
lorun tiedät?

Kuva 8. Mlu1 1985, 70–71

JEEBUS SAAPUU JERUSALEMIIN

Pääsiäinen oli lähellä.
Jeesus oli matkalla Jerusalemiin.
Hän ratsasti aasin varsailla.
Ihmiset levittivät tielle vaatteita ja palmunoksia.
Innoissaan he huusivat:
— Hosianna!
Temppelin pihalla myös lapset tervehdivät Jeesusta:
— Hosianna!

Pal-mu-sun-nun-tai kertoo Jeesuksen tu-losta Jeru-salemiin.

Pienen aasin askeleet
jo kuu-luu kaukaa tieltä.
Jokainen nyt tietää,
kuka tu-lossa on sieltä.

Palmunoksat tai-tetaan
ja niitä hei-lutel-laan.
Juhlamielin Herra
tervetul-leeks' toivotel-laan.

Hoo-sian-na, Herra auta,
lasten suus-ta räi-kuu.
Tänään kohti korkeutta
sama laulu kai-kuu.

